

Διπλωματική Εργασία

Τίτλος

Κειμενικοί Δείκτες Αντιπαραβολής στα Ελληνικά

Οικονόμου Δέσποινα

Ίδρυμα: **Πανεπιστήμιο Κρήτης**

Σχολή: **Φιλοσοφική**

Τμήμα: **Φιλολογίας**

Μεταπτυχιακό: **Γλωσσολογίας**

Επόπτης Καθηγητής:

Καλοκαιρινός Αλέξης

Σεπτέμβριος 2010

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
1. Οι ΚΔΑ στο επίπεδο της σημασιολογίας και της πραγματολογίας.....	3
1.1 Κειμενικοί δείκτες.....	3
1.2 Κατηγοριοποίηση των ΚΔ.....	9
1.3 Αντιπαραβολή.....	11
2. Οι Κειμενικοί Δείκτες στο επίπεδο της σύνταξης.....	15
2.1 Παράταξη.....	15
2.2 Υπόταξη.....	19
2.3 Παράταξη vs. Υπόταξη.....	22
3. Ανάλυση των ΚΔΑ των Ελληνικών.....	24
3.1 Δείκτες Αντιπαραβολής χωρίς Κειμενικές Διαστάσεις.....	24
3.2 Αλλά.....	28
3.2.1 Διορθωτικό αλλά.....	28
3.2.2 Αλλά: Δείκτης Αντιπαραβολής στο Κείμενο.....	35
3.2.2.1 Άρση Προσδοκίας/Παραχώρηση.....	36
3.2.2.2 “Απλή Αντίθεση”: αλλά vs. ενώ.....	46
3.3 Όμως.....	54
3.4 Παραχωρητικοί Δείκτες.....	57
3.5 Αντιπαραβολή στο Διάλογο.....	72
4. Συμπεράσματα – περαιτέρω έρευνα.....	76
Βιβλιογραφία.....	87

Εισαγωγή

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη και η ανάλυση των Αντιπαραβολικών Κειμενικών Δείκτων (ΚΔΑ) στα Ελληνικά. Η εργασία θέτει ένα κεντρικό ερώτημα το οποίο αποτελεί άξονα για την περιγραφή των επιμέρους ΚΔΑ: Ποιο είναι το στοιχείο ή τα στοιχεία εκείνα που διαφοροποιούν τους ΚΔΑ και οδηγούν στη διαφορετική κατανομή τους;

Το ίδιο το ερώτημα προϋποθέτει ως δεδομένο ότι όλα τα στοιχεία που εξετάζουμε είναι ΚΔ και εκφράζουν αντιπαραβολή. Αυτούς τους όρους προσπαθούμε να ορίσουμε στην 1^η ενότητα. Αρχικά παρουσιάζονται συνοπτικά οι διάφορες θεωρίες που έχουν προταθεί για τη μελέτη των ΚΔ για να καταλήξουμε σε μία γνωσιακή προσέγγιση, με βάση την οποία βασικό χαρακτηριστικό των ΚΔ είναι ότι κωδικοποιούν διαδικασία και όχι έννοια. Πρόκειται για το πρώτο κριτήριο που θέτουμε προκειμένου να χαρακτηρίσουμε ένα στοιχείο ΚΔ. Το δεύτερο κριτήριο ορίζει ότι οι ΚΔ πρέπει να συνδέουν τεμάχια σε επίπεδο κειμένου, όχι πρότασης. Η διάκριση αυτή γίνεται πιο ξεκάθαρη στη 2^η ενότητα. Ακολουθεί μία γενική κατηγοριοποίηση όλων εκείνων των στοιχείων που θεωρούνται ΚΔ, η οποία παραπέμπει άμεσα στη συμβολή των ΚΔ στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος. Τίθεται όμως το ερώτημα αν σε κάθε περίπτωση οι ΚΔ έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα (1.2). Στη συνέχεια παρουσιάζουμε την έννοια της αντιπαραβολής και τους ΚΔ των Ελληνικών που εντάσσουμε σε αυτήν την κατηγορία (1.3). Σε αυτήν την υποενότητα η αντιπαραβολή ορίζεται ενιαία ως ο γνωσιακός μηχανισμός που ενεργοποιούν αυτά τα στοιχεία.

Η 2^η ενότητα ασχολείται με τη συντακτική θέση των ΚΔΑ αναλύοντας τις δύο βασικές συντακτικές λειτουργίες που μπορεί να επιτελεί ένας ΚΔ: την παρατακτική και την υποτακτική σύνδεση. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται πολύ συνοπτικά οι επικρατέστερες αναλύσεις για τις παρατακτικές δομές για να καταλήξουμε στην ανάλυση του Munh (1993) (2.1). Στο δεύτερο μέρος αναλύονται οι υποτακτικές δομές με ιδιαίτερη έμφαση στην διάκριση των περιφερειακών από τις κεντρικές επιρρηματικές προτάσεις. Υποστηρίζεται ότι οι υποτακτικοί ΚΔ εισάγουν πάντα περιφερειακές επιρρηματικές προτάσεις (2.2). Στο τέλος συγκρίνεται η παρατακτική με την υποτακτική δομή (2.3).

Στην 3^η ενότητα αναλύονται οι ΚΔΑ των Ελληνικών. Αρχικά διακρίνουμε τα περιβάλλοντα εκείνα στα οποία κάποιοι δείκτες δεν έχουν κειμενική λειτουργία και άρα δεν συνιστούν κομμάτι της ανάλυσης μας (3.1). Οι ενότητες που ακολουθούν (3.2-3.5) αποτελούν την κυρίως ανάλυση των επιμέρους δεικτών. Η ανάλυση των επιμέρους στοιχείων μπορεί να δώσει απαντήσεις σε επιμέρους ζητήματα τα οποία όπως θα δούμε σχετίζονται με το κεντρικό ερώτημα που θέσαμε. Ξεκινάμε με την ανάλυση του *αλλά* (3.2) γιατί κατά κοινή ομολογία είναι το στοιχείο με την ευρύτερη κατανομή. Διακρίνεται το “διορθωτικό” *αλλά* (3.2.1) από το *αλλά* που εκφράζει αντιπαραβολή στο κείμενο (3.2.2) και υποστηρίζεται ότι το “διορθωτικό” *αλλά* δεν έχει κειμενικό χαρακτήρα. Έτσι, ακολουθώντας την παραδοσιακή διάκριση ανάμεσα στο “παραχωρητικό” (3.2.2.1) και στο “αντιθετικό” (3.2.2.2) *αλλά* προσπαθούμε να προσδιορίσουμε την ιδιαίτερη σημασία του *αλλά* στο κείμενο. Δύο βασικά ερωτήματα προκύπτουν:

- a. Υπάρχουν δύο διαφορετικά *αλλά* (“αντιθετικό” vs. “παραχωρητικό”);
- b. Τι συνδέει το *αλλά* και πως αυτό μπορεί να επηρεάσει την επεξεργασία των εκφωνημάτων;

Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι αρνητική και αυτό στρέφει την προσοχή μας σε ένα άλλο στοιχείο που εκφράζει αντιπαραβολή, το *ενώ*. Αναλύεται η συντακτική θέση του *ενώ* στα περιβάλλοντα που μπορεί να αντικαταστήσει το *αλλά* και επιχειρείται η ανάδειξη των στοιχείων εκείνων που διαφοροποιούν τους δύο δείκτες.

Ακολουθεί η παρουσίαση του *όμως* (3.3) και η σύγκρισή του με το *αλλά*. Γίνεται φανερό ότι ο διαφορετικός συντακτικός τους ρόλος επηρεάζει την κατανομή τους. Το ερώτημα που μας απασχολεί είναι τι αποτέλεσμα έχει αυτό στην επεξεργασία των εκφωνημάτων.

Στην υποενότητα 3.4 αναλύονται οι παραχωρητικοί δείκτες με έμφαση στη σύγκρισή τους με τα *αλλά-όμως* και μεταξύ τους. Αν και πολλές φορές υποστηρίζεται ότι το *αλλά* μπορεί πάντα να υποκαθιστά τους παραχωρητικούς δείκτες, θα δούμε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα δυνατό. Η συντακτική λειτουργία των παραχωρητικών δεικτών είναι βασική για την μελέτη της κατανομής τους. Πέρα από αυτό όμως αναζητούνται οι παράγοντες εκείνοι που διαφοροποιούν τους παραχωρητικούς δείκτες με την ίδια συντακτική λειτουργία (*αν και, παρότι, μολονότι, κτλ*).

Η ανάλυση των επιμέρους ΚΔΑ κλείνει με την αναφορά στις διαλογικές χρήσεις συγκεκριμένων ΚΔΑ (3.5). Διαλογικές χρήσεις χαρακτηρίζονται, όσες μπορούν να εμφανιστούν μόνο στο διάλογο. Διακρίνονται με αυτό το κριτήριο τρεις ΚΔΑ που λειτουργούν στο διάλογο με διαφορετικό τρόπο από ότι στο μονόλογο (*μα, κι όμως, ενώ*).

Στην 4^η ενότητα, συγκεντρώνοντας τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις επιμέρους ενότητες, επαναπροσεγγίζουμε το αρχικό μας ερώτημα:

- Εφόσον όλα τα στοιχεία που εξετάζουμε κωδικοποιούν την ίδια γνωσιακή διαδικασία (*αντιπαραβάλε το x με το y*), τι είναι αυτό που τα διαφοροποιεί;

Η απάντηση που δίνουμε είναι ότι ο συντακτικός και ο δομικός χαρακτήρας αυτών των στοιχείων παίζει σημαντικό ρόλο. Στην περίπτωση που δύο στοιχεία εναλλάσσονται ελεύθερα σε ένα ουδέτερο περιβάλλον, το συγκεκριμένο περιβάλλον θα καθορίσει την επιλογή του ενός ή του άλλου στοιχείου από τον ομιλητή με κριτήριο τη βέλτιστη συνάφεια. Αρκετά ερωτήματα, ωστόσο, που σχετίζονται με το πώς όλοι αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν, μένουν αναπάντητα.

1. Οι ΚΔΑ στο επίπεδο της σημασιολογίας και της πραγματολογίας

1.1. *Κειμενικοί δείκτες*

Παρουσιάζεται συχνά το φαινόμενο, όταν δεν υπάρχει συμφωνία σχετικά με το περιεχόμενο ή τη λειτουργία κάποιων εκφράσεων αυτό να αντικατοπτρίζεται και στην ορολογία. Αυτό ακριβώς ισχύει για φράσεις όπως οι παρακάτω:

Επειδή, επομένως, αλλά, αν και, εξάλλου, ακόμη κι αν, κ.ά.

Οι φράσεις αυτές θεωρείται ότι έχουν κοινά χαρακτηριστικά και απαντούν με διάφορα ονόματα στην βιβλιογραφία όπως “discourse markers”, “discourse operators”, “pragmatic connectives”, “sentence connectives”¹, κ.ά. Το ερώτημα που τίθεται είναι τι μας κάνει να πιστεύουμε ότι τέτοιες φράσεις αποτελούν ένα σύνολο με κοινά χαρακτηριστικά και τον ίδιο ρόλο στη γλώσσα, έτσι ώστε να προσπαθούμε να δώσουμε ένα όνομα σε αυτό το σύνολο και να προσδιορίσουμε τα χαρακτηριστικά του. Ωστόσο, το παραπάνω ερώτημα με τον τρόπο που τίθεται παραβλέπει τις βασικές αρχές της γλωσσολογικής (και κάθε επιστημονικής) ανάλυσης: παρατήρηση – ερμηνεία. Η ανάλυση επιμέρους φράσεων, όπως οι παραπάνω, οδήγησε στην παρατήρηση ότι παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να ερμηνευθούν στα πλαίσια μίας θεωρίας με ενιαίο τρόπο. Από τη στιγμή που προτείνεται μια ερμηνεία, ελέγχεται αν και άλλες εκφράσεις που φαίνεται να έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά μπορούν να ερμηνευθούν με τον ίδιο τρόπο. Ανάλογα με την ερμηνεία που προτείνεται, η οποία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο, κάποιες εκφράσεις μπορεί να θεωρούνται ΚΔ ενώ άλλες όχι. Παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικές θεωρίες στα πλαίσια των οποίων έχουν περιγραφεί οι ΚΔ. Αξίζει όμως πρώτα, να δούμε ποιες ήταν οι βασικές εκείνες παρατηρήσεις που οδήγησαν στην ιδέα ότι υπάρχει ένα σύνολο εκφράσεων στη γλώσσα που επιτελούν τον ίδιο ρόλο.

Δεν επιχειρείται μία εξαντλητική αναφορά σε μελέτες για ό,τι ονομάζουμε σήμερα ΚΔ, σκοπός μας είναι να δούμε πώς φτάσαμε στην έννοια του ΚΔ. Σύμφωνα με τον Fraser (1999) μία από τις πρώτες αναφορές σε ΚΔ βρισκόμαστε στους Labov & Fanshel (1977). Πριν όμως από αυτήν την αναφορά, ο Grice (1975), προκειμένου να διακρίνει τα συμβατικά (conventional) από τα συνομιλιακά (conversational) υπονοήματα (implicatures), δίνει το παρακάτω παράδειγμα:

(1) He is an Englishman: he is, therefore, brave.

Το (1) είναι ένα παράδειγμα συμβατικού υπονοήματος, που προκύπτει από το “συμβατικό νόημα” (conventional meaning) της λέξης *therefore* που χρησιμοποιείται. Όπως λέει ο Grice, στην παραπάνω πρόταση δεν λέγεται αλλά υπονοείται ότι “οι Άγγλοι είναι γενναίοι”. Η αναφορά αυτή του Grice, αν και δεν έγινε σε αυτά τα πλαίσια, αποτέλεσε μία από τις βασικές ιδέες για την ανάλυση των ΚΔ, όπως θα δούμε παρακάτω.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η Lakoff (1971), η οποία σε σχέση με την πρόταση (2) παρατηρεί ότι υπάρχει μία προϋπόθεση που υπονοείται (implicit presupposition), δηλαδή η προϋπόθεση που βασίζεται στην γνώση του κόσμου ότι “αν κάποιος είναι ψηλός

¹ Βλ. Blakemore (2004), Fraser (1999), κ.ά.

θα πρέπει να είναι και καλός στο μπάσκετ”. Η προϋπόθεση αυτή είναι ουσιαστικά η προσδοκία που έχουμε ακούγοντας το πρώτο σκέλος της πρότασης, το δεύτερο σκέλος της πρότασης έρχεται να αναιρέσει την προσδοκία μας. Σύμφωνα με την Lakoff, αυτή είναι και η χρήση του *but* σε αυτήν πρόταση: “άρση προσδοκίας” (denial of expectation).

(2) John is tall but he’s no good at basketball.

Παρά το γεγονός ότι η Lakoff γράφει πριν ο Grice εισάγει την έννοια του υπονοήματος, έχουν και οι δύο την ίδια συλλογιστική. Οι λέξεις *therefore* & *but* στο κατάλληλο περιβάλλον μπορούν να δημιουργούν ή να αναιρούν υπονοήματα. Μία άλλη ιδιότητα που αναφέρει ο Grice είναι ότι αν το υπονόημα στο παράδειγμα (1) δεν είναι αληθές, η αληθειαικότητα του (1) δεν επηρεάζεται. Την εξέλιξη αυτής της ιδέας βρίσκουμε στην ανάλυση των ΚΔ ως στοιχεία που δεν συμβάλλουν στις συνθήκες αλήθειας μίας πρότασης. Δηλαδή η (2) είναι αληθής αν ισχύει το (3), το *but* δεν επηρεάζει σε τίποτα την αληθειαικότητα του (2)²:

(3) a. John is tall: TRUE

b. John is no good at basketball: TRUE

Το γεγονός ότι στην δεκαετία του ’80 οι ΚΔ, ως ένα σύνολο συγκεκριμένων εκφράσεων πια και με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τραβούν την προσοχή των γλωσσολόγων, φαίνεται να είναι αποτέλεσμα της γενικότερης εξέλιξης στον τομέα της πραγματολογίας. Έχουν προηγηθεί η θεωρία γλωσσικών πράξεων του Austin και του Searle, η θεωρία της αρχής της συνεργασίας και των υπονοημάτων του Grice, ενώ ο Levinson (1983, 1989), χωρίς να δίνει κάποιο όνομα, αναφέρεται στους ΚΔ ως μία τάξη στοιχείων “που καταδεικνύουν τη σχέση ενός εκφωνήματος με το κείμενο που προηγείται”.

Σε αυτά τα πλαίσια αναπτύσσεται το ενδιαφέρον για το “κείμενο” (discourse) και προκύπτουν διάφορες θεωρίες που έχουν να κάνουν με τα στοιχεία που εξασφαλίζουν τη συνοχή ή τη συνεκτικότητα στο κείμενο (βλ. Schiffrin (1987)). Από τους πρώτους που αξιοποιούν τις παρατηρήσεις για τα χαρακτηριστικά και τη λειτουργία των ΚΔ προκειμένου να υποστηρίξουν τη θεωρία τους είναι οι Anscobre & Ducrot (1977, 1989), οι οποίοι προτείνουν “την επιχειρηματολογική οργάνωση του λόγου” (Argumentation Theory). Οι ΚΔ ερμηνεύονται επίσης στα πλαίσια δομικών/λειτουργικών προσεγγίσεων ως δείκτες συνοχής (cohesion) (Halliday & Hasan (1976)) ή συνεκτικότητας (coherence) (Schiffrin (1987)). Τέλος, οι ΚΔ αναλύονται στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας (Relevance Theory). Παρακάτω παρουσιάζουμε πολύ συνοπτικά τις βασικές θεωρήσεις των επιμέρους προσεγγίσεων ακολουθώντας την Blakemore (2004).

Μία από τις βασικές ιδιότητες των ΚΔ που παρατηρήθηκαν από την αρχή, ήταν η δυνατότητα τους να συνδέουν μεταξύ τους εκφωνήματα (connectivity). Οι Halliday & Hasan

² Όπως θα δούμε παρακάτω το *but* θεωρείται ότι έχει αληθειαικό περιεχόμενο ίδιο με αυτό του *and/και*. Πρόκειται δηλαδή για τη λογική σχέση που με όρους λογικής σημασιολογίας εκφράζεται με το σύμβολο \wedge . Δηλαδή για να κριθεί ένα εκφώνημα αληθές θα πρέπει και οι δύο προτάσεις να είναι αληθείς. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις το εκφώνημα θα είναι ψευδές. Την ίδια άποψη εκφράζει και η Rouchota σε σχέση με την αληθειαικότητα του *but* (βλ. παρακάτω στην ανάλυση του *αλλά*). Ωστόσο αυτό δεν αναίρει το γεγονός ότι **δεν** επηρεάζει το αληθειαικό περιεχόμενο του εκφωνήματος **η σημασία** που κωδικοποιούν.

(1976) αναδεικνύουν αυτήν τη λειτουργία ως το κατεξοχήν χαρακτηριστικό των ΚΔ. Χρησιμοποιούν τον όρο “συνδετικοί μηχανισμοί” (conjunctive devices) για τους ΚΔ και υποστηρίζουν ότι κωδικοποιούν δομικές σχέσεις μέσα στο κείμενο (συνδέουν εκφωνήματα) εξασφαλίζοντας έτσι τη συνοχή (cohesion). Η ανάλυση αυτή είναι δομική, αλλά η έννοια της συνδετικότητας συνδέεται εκτός από τη συνοχή και με την έννοια της συνεκτικότητας (coherence).

Η έννοια της συνεκτικότητας είναι γνωστική (cognitive) καθώς συνδέεται όχι με την δομική σύνδεση των εκφωνημάτων αλλά με τις νοησιακές (conceptual) σχέσεις που χρησιμοποιούν οι ομιλητές όταν επεξεργάζονται ένα κείμενο. Στα πλαίσια αυτής της ανάλυσης οι ΚΔ αντιμετωπίζονται ως στοιχεία που αναδεικνύουν το είδος αυτών των σχέσεων. Είτε συγκεκριμένοι δείκτες εκφράζουν συγκεκριμένες σχέσεις συνεκτικότητας είτε λειτουργούν ως οδηγοί (guides) για την επιλογή της κατάλληλης σχέσης από τον ομιλητή. Όπως θα δούμε, η έννοια για τους ΚΔ ως οδηγούς αναπτύσσεται από τη θεωρία της συνάφειας σε διαφορετική όμως βάση. Βασικοί εκπρόσωποι αυτής της θεώρησης των ΚΔ στα πλαίσια της συνεκτικότητας είναι οι Mann & Thompson (1988), Knott & Dale (1994), Knott & Sanders (1998), Sanders & Noordman (2000).

Σε διαφορετική κατεύθυνση κινείται η Schiffrin (1987), η οποία αναλύει μεν τους ΚΔ με άξονα τη συνεκτικότητα αλλά υιοθετεί μία λειτουργική προσέγγιση. Η λειτουργική προσέγγιση αυτή διαχωρίζεται τόσο από τη δομική, που υιοθετούν οι Halliday & Hasan, όσο και από τη γνωστική που υιοθετείται είτε στη θεωρία της συνεκτικότητας είτε στη θεωρία της συνάφειας. Σύμφωνα με τη Schiffrin οι ΚΔ επιτελούν συγκεκριμένες λειτουργίες, συνδέουν τα εκφωνήματα με το περικείμενο και τον ομιλητή/ακροατή ή συνδέουν εκφωνήματα σε διαφορετικά “επίπεδα ομιλίας” (planes of talk)³.

Μία διαφορετική προσέγγιση από τις παραπάνω επιχειρείται από τους Anscobre & Ducrot (1977, 1989) στα πλαίσια της θεωρίας τους για την “επιχειρηματολογική οργάνωση του λόγου” (Argumentation Theory). Βασικός άξονας της θεωρίας τους είναι η ιδέα ότι όλα τα εκφωνήματα εκτός από το πληροφοριακό περιεχόμενο (informational content) που έχουν και το οποίο μπορεί να κριθεί ως προς την αληθειακότητά του⁴, φέρουν και συγκεκριμένο επιχειρηματολογικό προσανατολισμό. Με βάση αυτή την ιδέα αναλύουν το *mais* (αλλά), το οποίο χαρακτηρίζουν “επιχειρηματολογικό τελεστή” (argumentative operator), ως έναν περιορισμό (constraint) στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος. Έτσι για παράδειγμα στο (2) σύμφωνα με την θεωρία των A&D, το *but* απομακρύνει τον ομιλητή από το συμπέρασμα που τον οδηγεί το πρώτο τεμάχιο και τον περιορίζει να αποδεχτεί το συμπέρασμα που προκύπτει ή εκφράζεται στο δεύτερο τεμάχιο. Ο ρόλος αυτός των ΚΔ ως περιορισμών στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό των εκφωνημάτων, είναι όπως παρατηρούν η Blakemore (2004), οι Sperber & Wilson (1999) και η Iten (2000) πολύ κοντά στην ιδέα που αναπτύσσεται στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας.

³ Blakemore (2004); 236

⁴ Στην εξέλιξη της θεωρίας τους, όπως αναφέρει η Iten (2000), απομακρύνονται εντελώς από τη σημασία που έχει για την ερμηνεία ενός εκφωνήματος το πληροφοριακό περιεχόμενο (truth-conditional) ενός εκφωνήματος.

Η θεωρία της συνάφειας (Sperber & Wilson (1986)) βασίζεται στην ιδέα ότι η αρχή της βέλτιστης συνάφειας (optimal relevance) διαπερνά κάθε πράξη επικοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, κατά την εκφορά ενός εκφωνήματος προκύπτουν διάφορες υποθέσεις από τις οποίες ο ακροατής υιοθετεί αυτήν που θα του προσφέρει το μεγαλύτερο όφελος με το ελάχιστο δυνατό κόστος. Αυτό που επικοινωνείται όμως γλωσσικά δεν ταυτίζεται με αυτό που κωδικοποιείται γλωσσικά. Όπως σημειώνουν οι Sperber & Wilson (1993), η διάκριση αυτή ξεκαθαρίζεται από τον Grice, σύμφωνα με τον οποίο στα παραδείγματα (4)-(5) η πληροφορία για τη χρονική ακολουθία των γεγονότων επικοινωνείται γλωσσικά, χωρίς όμως να κωδικοποιείται γλωσσικά. Αυτό επιτυγχάνεται χάρη στο αξίωμα ότι η απόδοση δύο γεγονότων ακολουθεί τη χρονική ακολουθία που συνέβησαν (axiom of ordering).

(4) Peter got angry and Mary left.

(5) Mary left and Peter got angry.

Στη θεωρία της συνάφειας η πληροφορία για τη χρονική ακολουθία των γεγονότων προκύπτει από τη γενικότερη αρχή της συνάφειας (Sperber & Wilson (1993)). Το σημαντικό εδώ είναι ότι μπορεί να επικοινωνείται μέσα από τη γλώσσα πληροφορία, η οποία μάλιστα μπορεί να κριθεί ως προς την αληθειαικότητά της, χωρίς όμως να κωδικοποιείται στη γλώσσα. Το τονίζουμε αυτό γιατί είναι μία διάκριση που μπορεί να βοηθήσει στην ανάλυση των ΚΔ⁵.

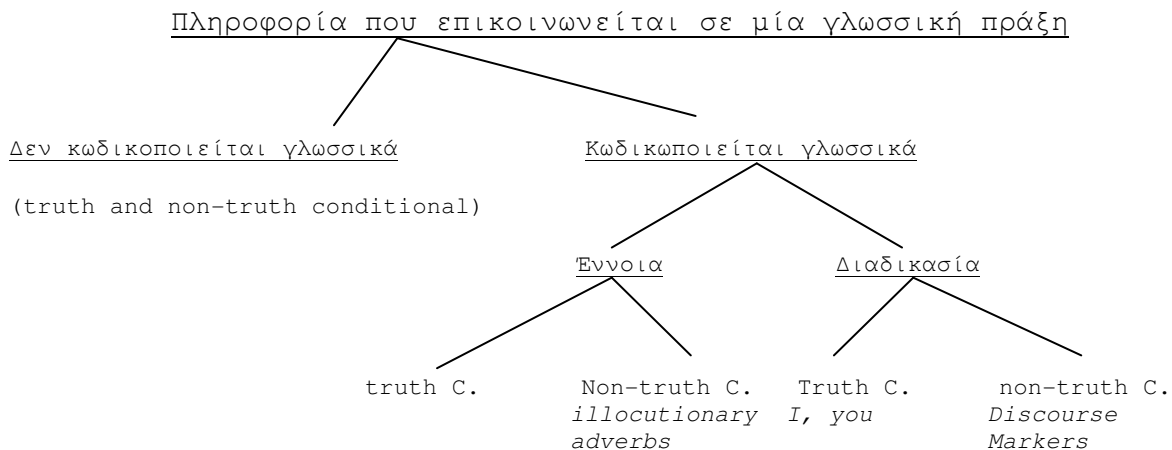
Ωστόσο οι ΚΔ είναι γλωσσικά στοιχεία και άρα επικοινωνούν κωδικοποιημένη γλωσσικά πληροφορία. Τι είδους, όμως, σημασία κωδικοποιούν; Σε αυτό το σημείο οι Sperber & Wilson επιχειρούν μία βασική διάκριση για τη γλωσσική σημασία ανάμεσα σε “εννοιακή” (conceptual) και “διαδικασιακή” (procedural). Υπάρχουν δηλαδή στοιχεία στη γλώσσα που κωδικοποιούν έννοιες και στοιχεία που κωδικοποιούν διαδικασίες. Με άλλα λόγια, στα εκφωνήματα κωδικοποιείται πληροφορία που αφορά τις αναπαραστάσεις (conceptual meaning) και πληροφορία για τον τρόπο που πρέπει να διαχειριστεί ο ακροατής αυτές τις αναπαραστάσεις (procedural meaning). Η διάκριση ανάμεσα σε “εννοιακή” και “διαδικασιακή” σημασία δεν θα πρέπει να συγχέεται με τη διάκριση ανάμεσα σε στοιχεία που επηρεάζουν την αληθειαικότητα (truth-conditional) μίας πρότασης και σε αυτά που δεν συμβάλλουν στην αληθειαικότητα (non-truth-conditional). Υπάρχουν στοιχεία που ενώ δεν συμβάλλουν στο αληθειαικό περιεχόμενο ενός εκφωνήματος, δεν κωδικοποιούν διαδικασία αλλά έννοια. Παρακάτω είναι ένα από τα παραδείγματα που δίνουν οι Sperber & Wilson (1993):

(6) Frankly, I can't help you.

Το “*frankly*” χαρακτηρίζεται “ελλεκτικό επίρρημα” (illocutionary adverb) και ενώ δεν συμβάλλει στις συνθήκες αλήθειας του (6), παρόλαυτα κωδικοποιεί έννοια. Στην ίδια κατηγορία κατατάσσει η Blakemore (2004) και άλλες φράσεις όπως “in contrast”, “in other words”, “as a result”. Επιπλέον υπάρχουν και στοιχεία που ενώ κωδικοποιούν διαδικασίες

⁵ Όπως αναφέρει η Blass (1993) “από τη στιγμή που η ‘ανάλυση κειμένου’ (discourse analysis) είναι ευαίσθητη σε όλους τους παράγοντες που σχετίζονται με την επικοινωνία και την κατανόηση, θα ήταν λάθος να δίνουμε βάρος μόνο σε ότι κωδικοποιείται γλωσσικά. Θα πρέπει να μελετώνται με προσοχή όλοι οι κειμενικοί παράγοντες (contextual factors) και οι συναγωγικές διαδικασίες (inferential processes)”.

έχουν αληθειακό περιεχόμενο, όπως οι προσωπικές αντωνυμίες (βλ. σχετικά Sperber & Wilson (1993)). Το ενδιαφέρον σε μία τέτοια ανάλυση, όπως παρατηρεί η Blakemore, μετατοπίζεται από τις συνθήκες αλήθειας (τη σχέση δηλαδή με τον κόσμο) στη γνωσιακή πληροφορία που κωδικοποιείται (έννοια ή διαδικασία). Παρακάτω παρουσιάζουμε διαγραμματικά τη διάκριση που γίνεται στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας για την πληροφορία που επικοινωνείται σε μία γλωσσική πράξη:

Οι ΚΔ στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας είναι στοιχεία που κωδικοποιούν διαδικασία και δεν συμβάλλουν στις συνθήκες αλήθειας μίας πρότασης, συμβάλλουν στην επίτευξη της βέλτιστης συνάφειας.

Δεν είναι δυνατή στα πλαίσια αυτής της εργασίας μία αναλυτική παρουσίαση και κριτική θεώρηση όλων των παραπάνω θεωριών. Η αναφορά σε αυτές έχει στόχο να δείξει ότι όλες οι προσεγγίσεις αναδεικνύουν υπαρκτές ιδιότητες των ΚΔ, οι οποίες δεν αποκλείουν η μία την άλλη αλλά συνυπάρχουν ως παράγωγα του χαρακτήρα των ΚΔ. Η ανάλυση που προτείνεται από τον Καλοκαιρινό (Kalokerinos 2004) τοποθετεί τους ΚΔ στο επίπεδο της διάδρασης ανάμεσα στο σύστημα της γλώσσας και σε ευρύτερους γνωσιακούς μηχανισμούς. Η σύνδεση αυτή μπορεί να γίνει στα πλαίσια μίας επικοινωνιακής γλωσσικής πράξης. Σε αυτήν την προοπτική οι ΚΔ δεν θεωρούνται “γνωσιακά εργαλεία” (cognitive wearons), όπως ίσως θα χαρακτηρίζονταν στα πλαίσια της θεωρίας της συνεκτικότητας. Πρόκειται για εργαλεία της γλώσσας που ενεργοποιούν γνωσιακούς μηχανισμούς έτσι ώστε το εκφώνημα που περιέχονται να αποκτάει έναν συγκεκριμένο επιχειρηματολογικό προσανατολισμό. Η σημασία τέτοιων στοιχείων δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί διαδικασιακή, όπως αυτή ορίζεται στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας. Από την άλλη μία τέτοια ανάλυση βασίζεται στην θεωρία των A&D για την επιχειρηματολογική οργάνωση του λόγου, οι ΚΔ ενεργοποιώντας διάφορους γνωσιακούς μηχανισμούς “επιβάλλουν” θα λέγαμε στον ακροατή τη συναγωγή συμπερασμάτων. Με αυτόν τον τρόπο προσδιορίζεται ο επιχειρηματολογικός προσανατολισμός του εκφωνήματος.

Με βάση τα παραπάνω, για ορίσουμε ένα στοιχείο ως ΚΔ προκρίνω δύο βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να ισχύουν:

- i. δεν κωδικοποιούν έννοια αλλά διαδικασία
- ii. συνδέουν προτάσεις

Το (i) έχει εξηγηθεί νομίζω ικανοποιητικά παραπάνω, το (ii) προκύπτει ως προαπαιτούμενο από τον ίδιο τον όρο “Κειμενικοί Δείκτες”. Σύμφωνα με τον Καλοκαιρινό (2004) οι ΚΔ μπορούν να συνδέουν προτάσεις που εκφράζουν τη στάση του ομιλητή σε σχέση με το περιεχόμενο της πρότασης που εκφωνεί (sentences that are intentionally interpreted). Όπως αναφέρεται υπάρχουν δείκτες που μπορούν να λειτουργούν είτε σε προτασιακό είτε σε κειμενικό επίπεδο, όπως λ.χ. το *γιατί* στα παρακάτω παραδείγματα (πρδ. (17)&(19); 39):

- (7) Ο Γιάννης γύρισε γιατί την αγαπούσε.
- (8) Ο Γιάννης την αγαπούσε, γιατί γύρισε.

Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε υποτακτική σύνδεση αλλά στο (8) έχουμε ένα προσάρτημα σε υψηλότερο επίπεδο (higher level attachment)⁶. Όπως θα δούμε παρακάτω, η θέση αυτή μπορεί να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο μέσα από την ανάλυση της δομής της πρότασης. Το παράδειγμα (9)-(10) είναι αντίστοιχο, αφορά όμως παρατακτικές συνδέσεις. Το *και* είναι ένας παρατακτικός σύνδεσμος που όμως μπορεί να λειτουργήσει στο κείμενο ως ΚΔ⁷. Στο (9), όπου συνδέονται δύο προτάσεις βλέπουμε ότι το *και* τηρεί και τις τρεις προϋποθέσεις και άρα μπορούμε να πούμε πως στο συγκεκριμένο εκφώνημα είναι ΚΔ. Στο (10) όμως συνδέονται δύο Προσδ.Φρ (DP). Το περιεχόμενο του εκφωνήματος στο (10) είναι διαφορετικό και η συνάφεια πολύ δυσκολότερο να επιτευχθεί.

- (9) Το να κλέβεις εκατομμύρια και να κυκλοφορείς ελεύθερος είναι απαράδεκτο.
- (10) #Το να κλέβεις εκατομμύρια και το να κυκλοφορείς ελεύθερος είναι απαράδεκτο.

Τα παραπάνω παραδείγματα φέρνουν στην επιφάνεια άλλο ένα ζήτημα που πρέπει να τονιστεί. Το γεγονός ότι μία φράση μπορεί να είναι κειμενικός δείκτης σε ένα περιβάλλον, δεν σημαίνει ότι όπου εμφανίζεται στην γλώσσα θα είναι ΚΔ. Τα χαρακτηριστικά του ΚΔ δεν είναι καταχωρημένα δίπλα σε κάποια φράση, πρόκειται για προϋποθέσεις που τις δημιουργεί το κείμενο. Υπάρχουν πολλές φράσεις που σε κάποια περιβάλλοντα είναι ΚΔ και σε άλλα όχι. Παρατηρούμε τα παραδείγματα (11)-(12) & (13)-(14):

- (11) Ο ένας στους δύο Έλληνες έχει κακή σχέση με το βιβλίο και δεν διαβάζει ποτέ.
Δεν διαβάζει επίσης εφημερίδες.
- (12) Η Άννα έφαγε μία χωριάτικη και ο Γιώργος επίσης.
- (13) Βλέπεις κανέναν να έρχεται;
- (14) Ο Αρίσταρχος δεν ήρθε στο κάμπινγκ. Είναι, βλέπεις, απασχολημένος.

Στο (11) το *επίσης* μπορεί να θεωρηθεί ΚΔ. Δεν έχει αληθειακό περιεχόμενο, συνδέει δύο προτάσεις και μπορεί να εκφράζει μία διαδικασία του τύπου “επεξεργάσου το δεύτερο

⁶ Kalokairinos (2004); 28

⁷ Για την κατανομή του *και* και τον ρόλο του στην ερμηνεία των εκφωνημάτων βλ. Carston (1993) και Blakemore & Carston (2005). Στην ανάλυσή τους το *και* μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά ΚΔ.

τεμάχιο ως πρόσθετη πληροφορία”⁸. Στο (12) αντίθετα το *επίσης* δεν μπορεί να θεωρηθεί ΚΔ, πρόκειται για μια ελλειπτική πρόταση, στην οποία το *επίσης* κωδικοποιεί διαδικασία, αλλά ουσιαστικά αναφέρεται στο κατηγορήμα “έφαγε μία χωριάτικη” και άρα έχει αληθειακό περιεχόμενο. Σχετικά τώρα με τη φράση *βλέπεις νομίζω* ότι λειτουργεί ως ΚΔ σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, όπως αυτό στο (14) και μάλιστα η χρήση του είναι αρκετά διαδεδομένη (στοιχεία ΕΘΕΓ). Φυσικά σε όλα τα άλλα περιβάλλοντα, δεν είναι παρά ένα ρήμα με εννοιακή σημασία και αληθειακό περιεχόμενο. Διάλεξα επίτηδες δύο ακραία παραδείγματα για να δείξω κάτι που όπως θα δούμε ισχύει και για φράσεις που δεν έχει αμφισβητηθεί ο ρόλος τους ως ΚΔ σε κανένα περιβάλλον.

Ήδη δίνοντας κάποια παραδείγματα εκφωνημάτων που περιέχουν ΚΔ, τίθεται το ερώτημα τι εκφράζει κάθε ΚΔ. Έχουμε αποδεχτεί ότι οι ΚΔ εκφράζουν διαδικασία. Ωστόσο δεν κωδικοποιούν όλοι την ίδια διαδικασία (σε αυτήν την περίπτωση δεν θα είχαν όλοι λόγο ύπαρξης). Και σ’ αυτό το σημείο δημιουργείται άλλο ένα ερώτημα. Πρέπει, δεδομένης της ανάλυσης που προηγήθηκε, να υπάρχει ταξινόμηση των διαδικασιών που εκφράζονται με ΚΔ και αυστηρή κατάταξή τους σε αυτές; Υποθέτω πως πρέπει να υπάρχει μία ταξινόμηση. Όλοι όσοι ασχολούνται με τους ΚΔ επιχειρούν να ονομάσουν τις σχέσεις ή τις διαδικασίες που εκφράζουν. Το ζήτημα είναι ότι ακριβώς επειδή στη γλώσσα εκφράζονται πολύ λιγότερα απ’ όσα εννοούνται και επειδή με τους ΚΔ βασικά “εννοούμε” είναι πολύ δύσκολο να ονομάσουμε αυτά που εννοούμε. Όπως αναφέρει η Blass (1993) ένας ΚΔ διευκολύνει την επεξεργασία ενός εκφωνήματος, μας προσανατολίζει σε συγκεκριμένη κατεύθυνση, αλλά αυτό δεν είναι αρκετό για να εξασφαλίσουμε την βέλτιστη συνάφεια. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας όλο το κείμενο, το περιεχόμενο και τις συνθήκες που πραγματώνεται ένα εκφώνημα.

1.2. Κατηγοριοποίηση των ΚΔ

Χρειάζεται προσοχή ώστε μία κατηγοριοποίηση των ΚΔ να μην ταυτίζεται με μία ταξινόμηση γνωσιακών σχέσεων. Αυτό σημαίνει ότι μία ταξινόμηση θα πρέπει να είναι τόσο γενική ώστε από τη μία πλευρά να αποτυπώνει τους βασικούς γνωσιακούς μηχανισμούς που ενεργοποιούνται και από την άλλη να αφήνει περιθώρια για να αναδεικνύεται ο ρόλος του γλωσσικού (σημασιο-συντακτικά στοιχεία) και εξωγλωσσικού περιβάλλοντος (συνθήκες επικοινωνίας) σε επιμέρους διαφοροποιήσεις των ΚΔ που ανήκουν στην ίδια κατηγορία.

Σε αυτήν την κατεύθυνση νομίζω ότι κινείται η κατηγοριοποίηση που προτείνεται από τον Καλοκαιρινό (2004). Διακρίνει δύο βασικές σχέσεις στο κείμενο:

- a. Αντεπιχειρηματολόγηση (Con-argumentation)
- b. Συνεπιχειρηματολόγηση (Pro-argumentation)

Η πρώτη σχέση εκφράζεται από αντιπαραβολικούς ΚΔ ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει τους δείκτες που υποδεικνύουν τόσο τη συναγωγή συμπερασμάτων (inference) όσο και την δικαιολόγηση/εξήγηση συμπερασμάτων (justification). Είναι σημαντικό ότι και οι δύο

⁸ Η έκφραση από τους Sperber & Wilson (1993)

σχέσεις έχουν επιχειρηματολογικό προσανατολισμό με την έννοια ότι ο ακροατής καλείται να υιοθετήσει ή να οδηγηθεί σε ένα συμπέρασμα⁹.

Η Blakemore (1992) προτείνει τέσσερις διαδικασίες που κωδικοποιούν οι ΚΔ και μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη της βέλτιστης συνάφειας. Αυτές είναι:

- a. Επιτρέπουν την παραγωγή ενός συμπεράσματος (implication)
- b. Ενισχύουν (strengthen) μία υπάρχουσα υπόθεση (assumption), προτείνοντας καλύτερες ενδείξεις για αυτήν
- c. Αναιρούν (contradict) μία υπάρχουσα υπόθεση
- d. Προσδιορίζουν (specify) τον ρόλο του εκφωνήματος στο κείμενο

Η τελευταία κατηγορία που προτείνει η Blakemore (βλ. αντίστοιχα Fraser (1999)) περιλαμβάνει φράσεις όπως *παρεμπιπτόντως, με την ευκαιρία, τέλος*, και νομίζω ότι επικοινωνούν πληροφορίες σχετικά με τη θέση των εκφωνημάτων. Δηλαδή στο (15) το *παρεμπιπτόντως* επικοινωνεί, ότι αυτό που λέω τώρα δεν το λέω γιατί είναι σχετικό αλλά γιατί το θυμήθηκα από το κείμενο που προηγείται.

(15) Ο Γιώργος πήγε φαντάρος τον Μάιο. Παρεμπιπτόντως, εσύ πού υπηρέτησες;

Δεν είμαι σίγουρη ότι πρόκειται για κειμενικούς δείκτες, όπως όλοι οι άλλοι. Σε αντίθεση με τις άλλες τρεις κατηγορίες δεν φαίνεται να συμβάλλουν στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος. Εξάλλου, και ο Fraser (1999) αναγνωρίζει αυτή την διάκριση, αν και χαρακτηρίζει και τέτοιες εκφράσεις ΚΔ.

Όσον αφορά τις υπόλοιπες κατηγορίες που διακρίνει η Blakemore, είναι σε αντιστοιχία με τη διάκριση που προτείνεται από τον Καλοκαιρινό (2004). Η παρακάτω διάκριση ακολουθεί τις δύο παραπάνω ταξινομήσεις (τα x & y είναι τα δύο τεμάχια που συνδέουν οι ΚΔ):

Κατηγοριοποίηση των διαδικασιών που εκφράζονται γλωσσικά με ΚΔ.

- a. Επεξεργάσου¹⁰ το x σαν συμπέρασμα του y. (*λοιπόν, επομένως, έτσι, κ.ά.*)
- b. Επεξεργάσου το x σαν εξήγηση¹¹ του ότι λες y. (*επειδή, αφού, εξάλλου, άλλωστε, βλέπεις, κ.ά.*)
- c. Επεξεργάσου το x σαν πρόσθετη πληροφορία στο y. (*επίσης, επιπλέον, κ.α.*)
- d. Επεξεργάσου το x ως αντιπαραβολή στο y. (*αλλά, αν και, παρόλαυτα, κ.ά.*)

Το (a) και το (b) είναι οι δύο υποκατηγορίες στις οποίες αναφέρεται ο Καλοκαιρινός (2004) για τη σχέση της συνεπιχειρηματολόγησης (Pro-argumentation). Νομίζω όμως ότι και το (c) μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει στην ίδια κατηγορία. Στο παρακάτω παράδειγμα το *επιπλέον* συνδέει δύο εκφωνήματα που και τα δύο μαζί ενισχύουν μία υπόθεση/ένα

⁹ Για τα σημεία επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο κατηγορίες (pro & con-argumentation) βλ. Karantzola & Kalokerinos (2001)

¹⁰ Η έκφραση “επεξεργάσου το x σαν... του y” από τους Sperber & Wilson (1993)

¹¹ Αποδίδεται ο όρος “justification” σε αντιδιαστολή προς την αιτία “cause”. Έχουμε ήδη αναφερθεί στην διάκριση των δύο με αφορμή το επίπεδο στο οποίο μπορεί να συνδέονται προτάσεις προτασιακό, κειμενικό, κτλ.

συμπέρασμα. Ενισχύουν δηλαδή την πρόταση ότι δεν πρέπει να αυξηθούν οι εισφορές στο ΙΚΑ:

- (16) Οι εισφορές των εργαζομένων στο ΙΚΑ [...] είναι οι υψηλότερες στην Ευρώπη. Τυχόν αύξηση του ποσοστού αυτού θα λειτουργούσε ουσιαστικά σαν «φόρος στην εργασία», επιδεινώνοντας την ανεργία και λειτουργώντας ανασταλτικά στη μελλοντική ανάπτυξη. **Επιπλέον**, λόγω ακριβώς του δημογραφικού προβλήματος της χώρας μας, μόνο πρόσκαιρη λύση θα προσέφερε. [ΕΘΕΓ]

Ενώ δηλαδή στις δύο πρώτες υποκατηγορίες συνδέονται ένα συμπέρασμα και μία εξήγηση/επιχείρημα, σε αυτήν την περίπτωση συνδέονται δύο επιχειρήματα προς ενίσχυση του ίδιου συμπεράσματος. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι πιθανές επιλογές στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό ενός εκφωνήματος με βάση την κατηγοριοποίηση που προτείνουμε:

Επιχειρηματολογικός Προσανατολισμός του Εκφωνήματος		
Επιχείρημα	συσχέτισε/αντιπαράβαλε	επιχείρημα
Επιχείρημα	συσχέτισε/αντιπαράβαλε	συμπέρασμα

Πίνακας 1

Τέλος, να σημειωθεί ότι όταν συνδέονται τρία ή περισσότερα τεμάχια μεταξύ τους, υπάρχει δυνατότητα ένα τεμάχιο x να είναι συμπέρασμα για ένα τεμάχιο y και εξήγηση για ένα τεμάχιο z. Αυτό μπορεί να συμβεί είτε κωδικοποιείται γλωσσικά είτε όχι. Στην περίπτωση που κωδικοποιείται μπορούμε να έχουμε δύο ΚΔ διαφορετικής κατηγορίας, όπως στο (17)¹²:

- (17) Η σοδειά φέτος ήταν πολλή καλή. **Αφού λοιπόν** έχω λεφτά, θα πάω ένα ταξίδι στη Χονολουλού.

Από τις τέσσερις αυτές (υπο)κατηγορίες των ΚΔ, στην παρούσα εργασία θα ασχοληθώ με τους ΚΔ αντιπαραβολής στα Ελληνικά. Στην βιβλιογραφία για τους αντίστοιχους δείκτες χρησιμοποιούνται διάφοροι όροι, ο επικρατέστερος είναι *Contrastive Markers*. Στην επόμενη ενότητα θα προσπαθήσω να προσδιορίσω τον όρο “αντιπαραβολή” και να εξηγήσω γιατί δεν χρησιμοποιώ τον όρο “αντίθεση”.

1.3. Αντιπαραβολή

Με τον όρο “αντιπαραβολή” θέλω να αποδώσω τον όρο “contrast”. Αν και στην αγγλική βιβλιογραφία συναντάμε όρους όπως “antithesis”, “opposition”, “adversion” θεωρώ ότι φράσεις όπως *αλλά, αν και, παρόλαυτα* καλύπτονται καλύτερα κάτω από την ταμπέλα “contrastive”. Η επιλογή του όρου “αντιπαραβολή” έναντι του όρου “αντίθεση” που συνηθίζεται στην ελληνική βιβλιογραφία¹³, έχει να κάνει με το τι εκφράζουν οι ΚΔ. Η αντίθεση είναι μία έννοια, και μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις αναλύεται ως μία έννοια της λογικής. Δεν μπορεί ένας ΚΔ να υποδεικνύει αντίθεση μεταξύ δύο στοιχείων. Η αντίθεση υπάρχει ή δεν υπάρχει. Αντίθετα, ένας ΚΔ μπορεί να υποδεικνύει ότι πρέπει να

¹² Η ιδέα από την Blass (1993).

¹³ Ο όρος “αντιπαραβολή” χρησιμοποιείται και από την Πουλοπούλου (1999) στην ανάλυση που ακολουθεί για τα στοιχεία *παρά – αντί*.

αντιπαραβάλλεις το x με το γ, ακόμη και αν το x δεν έχει τίποτα αντίθετο από το γ. Η διαφορετικότητα είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την αντίθεση. Προκειμένου όμως να αντιπαραβάλλεις δύο στοιχεία αρκεί να μην ίδια (dissimilarity).

Σύμφωνα με όσα είπαμε παραπάνω για το χαρακτήρα των ΚΔ, μπορούμε να ορίσουμε ως ένα σύνολο όλα εκείνα τα στοιχεία που υποδεικνύουν σε μία επικοινωνιακή πράξη ότι το x αντιπαραβάλλεται με το γ. Η διαδικασία της αντιπαραβολής αναφέρεται στο “γνωσιακό μηχανισμό” που ενεργοποιούν οι δείκτες. Περαιτέρω ο μηχανισμός αυτός εντάσσεται σε μία ευρύτερη διαδικασία, η οποία επίσης θεωρώ ότι είναι γνωσιακή αλλά ταυτόχρονα άκρως επικοινωνιακή. Η επιχειρηματολογική διάσταση του λόγου δεν νοείται έξω από την επικοινωνία¹⁴, επιτυγχάνεται όμως μέσα από την ενεργοποίηση γνωσιακών μηχανισμών. Ουσιαστικά δηλαδή η ανάλυση των ΚΔ θα πρέπει να κινείται σε τρία επίπεδα:

- Πρόκειται για στοιχεία της γλώσσας και άρα πρέπει να μελετήσουμε τα σημασιολογικά τους χαρακτηριστικά, τα οποία σχετίζονται με τη **γλωσσική ικανότητα (competence)**.
- Ο ρόλος τους στην επικοινωνιακή διάσταση της γλώσσας σχετίζεται με τη **γλωσσική πραγμάτωση (performance)**¹⁵.
- Η ιδιότητά τους να ενεργοποιούν γνωσιακούς μηχανισμούς συνδέει αυτά τα στοιχεία με τη **γνωσιακή ικανότητα (cognition)**.

Η γλώσσα μας δίνει τη δυνατότητα να αντιπαραβάλουμε το x με το γ με διαφορετικούς τρόπους. Και σε αυτό το σημείο νομίζω ότι δεν θα είχε νόημα να αναζητήσουμε περαιτέρω διακρίσεις στον γνωσιακό μηχανισμό που ενεργοποιείται. Πρόκειται για μία ενιαία διαδικασία, την αντιπαραβολή (**cognition**). Οι επιμέρους δηλαδή διαφορές ανάμεσα στους δείκτες που εκφράζουν αντιπαραβολή δεν αντιστοιχούν στην ενεργοποίηση διαφορετικών γνωσιακών μηχανισμών, αλλά προκύπτουν από τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά αυτών των στοιχείων (**competence**) από την μία και από το περιβάλλον στο οποίο εμφανίζονται από την άλλη (**performance**). Αυτές τις επιμέρους διαφοροποιήσεις θα προσπαθήσω να ορίσω και να εξηγήσω αναλύοντας τους ΚΔΑ των Ελληνικών.

Αν και μία χαρτογράφηση των ΚΔΑ για τα Ελληνικά είναι στους στόχους αυτής της εργασίας, δεν επιδιώκω την εξαντλητική καταγραφή και μελέτη όλων των αυτών των στοιχείων ξεχωριστά. Στόχος είναι να δούμε αν μπορούμε να εντάξουμε αυτά τα στοιχεία σε υποκατηγορίες με βάση τη σημασία που κωδικοποιούν και αν η σημασιολογική διαφοροποίηση συνδέεται με διαφορετικές δομές σε επίπεδο σύνταξης. Τα παρακάτω στοιχεία είναι αυτά που θεωρώ ότι “πρωτοτυπικά” εκφράζουν αντιπαραβολικές σχέσεις σε επίπεδο κειμένου.

¹⁴ Επικοινωνιακή διάσταση υπάρχει ακόμη και στους μονολόγους με πομπό και δέκτη τον εαυτό μας.

¹⁵ Χρησιμοποιώ τον όρο γλωσσική πραγμάτωση, με την έννοια ότι δεν μπορούμε να δούμε την ανάλυση αυτών των στοιχείων σε ένα επίπεδο αφηρημένο, όπως για παράδειγμα ένα γραμματικό φαινόμενο. Πρέπει να εντάξουμε αυτά τα στοιχεία σε δεδομένες συνθήκες επικοινωνίας, στις οποίες κρίνεται η ικανότητα του ομιλητή να επιλέξει το στοιχείο εκείνο που θα του εξασφαλίσει τη βέλτιστη συνάφεια. Με αυτήν την έννοια, το επίπεδο αυτό αναφέρεται επίσης στη γνωσιακή ικανότητα του ανθρώπου.

(18) ΚΔΑ της Νέας Ελληνικής: *αλλά, μα, όμως, ενώ, αντίθετα, αν και, παρά το (γεγονός) ότι / παρότι / παρόλο που / μολονότι / μόλο που, παρόλαυτα / μολοταύτα, ωστόσο, εν τούτοις, κι όμως.*

Έχουμε ήδη εξηγήσει ότι τα ίδια στοιχεία δεν έχουν πάντα το χαρακτήρα ΚΔ. Μπορεί δηλαδή κάποια από αυτά τα στοιχεία άλλοτε να είναι και άλλοτε όχι ΚΔ. Επιπλέον υπάρχουν και άλλες φράσεις που αν και θεωρώ ότι είναι ΚΔ και έχουν αντιπαραβολικό χαρακτήρα, εκφράζουν πιο σύνθετες σχέσεις¹⁶, τις οποίες δεν θα αναλύσουμε στα πλαίσια αυτής της εργασίας. Τα παρακάτω παραδείγματα είναι τέτοιες περιπτώσεις:

(19) Από την αρχή του τρέχοντος έτους, καταγράφεται μείωση του αριθμού ένοπλων ληστειών χάρη στην εξάρθρωση οργανωμένων και υπερδραστών ομάδων κακοποιών. [...] Τα χέρια, **πάντως**, αδίστακτων κακοποιών παραμένουν οπλισμένα... [ΕΘΕΓ]

(20) Δε θα δούλευα εδώ, **ακόμη κι αν** μου 'διναν εκατομμύρια. [ΕΘΕΓ]

Άλλες φράσεις όπως *σε αντίθεση με, από την άλλη πλευρά* δεν θεωρούνται ΚΔ με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε.

Μπορούμε τώρα έχοντας ως βάση ότι **οι ΚΔΑ αντιπαραβάλλουν τεμάχια στο κείμενο** και ότι **αυτή η διαδικασία επηρεάζει τον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος** να επιχειρήσουμε μία υποκατηγοριοποίηση αυτών των δεικτών με κριτήριο το αποτέλεσμα που προκύπτει από την επεξεργασία του εκφωνήματος. Ας δούμε τα παραδείγματα (21)-(23):

(21) **Αν και** ήταν άρρωστος, ήρθε στη δουλειά.

(22) Διάβασα πολύ **αλλά** τα θέματα ήταν εκτός ύλης.

(23) Ο Γιάννης προτιμάει το τάβλι **ενώ** ο Νίκος το σκάκι.

Και στα τρία παραδείγματα, οι δείκτες ενεργοποιούν την ίδια διαδικασία, “αντιπαραβάλε το x με το γ”. Όμως σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα είναι διαφορετικό:

- Στο (21) αντιπαραβάλλονται δύο γεγονότα που εμφανίζονται να είναι μεταξύ τους ασύμβατα. Πρόκειται για την παραχωρητική σχέση (concession) η οποία σύμφωνα

¹⁶ Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του Βελούδη (2010) για την εξέλιξη και τη σημασία αυτών των στοιχείων. Σύμφωνα με την ανάλυσή του, όλες οι φράσεις που εκφράζουν “αντίθεση-εναντίωση” είχαν ή και διατηρούν ακόμη ένα χαρακτηριστικό “καθολικής ποσοτικής ένδειξης”. Η ανάπτυξη της αντιθετικής-εναντιωματικής οφείλεται σε αυτό το σταθερό χαρακτηριστικό. Η εξήγηση που δίνει γι’ αυτό ακολουθεί το γνωσιακό σχήμα: ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ → ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ. [Βελούδης (2010); 380-1]. Νομίζω ότι η συσχέτιση της έννοιας της καθολικότητας με αυτήν της εναντίωσης υπάρχει, αλλά θα πρέπει να γίνει μία διάκριση με κριτήριο το αν και στην εξέλιξή τους αυτά τα στοιχεία εξακολουθούν να περιέχουν και να προκρίνουν την έννοια της καθολικότητας. Φράσεις όπως *εν πάση περιπτώσει, πάντως, όπως και να χει, όσο κι αν*, κ.ά. διατηρούν ακέραιη θα έλεγα τη σημασία της καθολικότητας και από εκεί απορρέει και η εναντίωση που εκφράζουν. Σε φράσεις, όμως, όπως *αλλά, όμως, αν και, παρότι*, αλλά ακόμη και τα *παρ’ όλα αυτά, μολοταύτα*, αν και προέρχονται από φράσεις που δήλωναν το καθολικό, πλέον έχει επικρατήσει η σημασία της εναντίωσης ή καλύτερα της αντιπαραβολής.

με τον König (2005) εκφράζει την ασυμβατότητα μεταξύ των x και y . Δηλαδή κανονικά αν ισχύει το x τότε ισχύει όχι- y ¹⁷.

- Στο (22) τα δύο τεμάχια (x & y) δεν είναι ασύμβατα μεταξύ τους. Τα συμπεράσματα όμως προκύπτουν από την αντιπαραβολή τους είναι αντικρουόμενα. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της σχέσης είναι η ασυμμετρία (το δεύτερο τεμάχιο καθορίζει πάντα το συμπέρασμα που θα υιοθετηθεί).
- Τέλος στο (23) και πάλι δεν υπάρχει θέμα ασυμβατότητας ανάμεσα στα δύο τεμάχια αλλά ούτε και προκύπτουν αντικρουόμενα συμπεράσματα από την αντιπαραβολή των δύο τεμαχίων. Σε αυτήν την περίπτωση από την αντιπαραβολή των x & y , προκύπτει ένα συμπέρασμα, το οποίο δεν μπορεί να προκύψει από κάθε τεμάχιο ξεχωριστά¹⁸. Βασικό χαρακτηριστικό σε αυτή τη σχέση είναι η συμμετρία (αν αντιστρέψουμε τις προτάσεις το συμπέρασμα δεν αλλάζει).

Παρατηρούμε ότι ενώ το *αλλά* μπορεί να εμφανιστεί τόσο στο (21) όσο και στο (23), δεν συμβαίνει το ίδιο και με τα *αν και* & *ενώ*. Γι' αυτούς τους λόγους το *αλλά* θεωρείται ότι μπορεί και εκφράζει όλες τις παραπάνω σχέσεις. Όπως θα δούμε μία τέτοια εκτίμηση δεν είναι ακριβής. Ξεκινώντας από το *αλλά*, θα προσπαθήσω να δείξω ότι η πλούσια κατανομή του δεν είναι αποτέλεσμα πολυσημίας και ότι μπορεί και εμφανίζεται σε τόσα περιβάλλοντα λόγω της σημασίας που κωδικοποιεί σε συνδυασμό με τα συντακτικά του χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια θα δούμε τις σχέσεις που εκφράζονται στο (21) και στο (23) και τους δείκτες που τις κωδικοποιούν. Πριν προχωρήσουμε όμως στην ανάλυση των επιμέρους φράσεων, πρέπει να δούμε την θέση των ΚΔ στο επίπεδο της σύνταξης.

¹⁷Even though p , q : If p , then normally not- q . [König (2005); 821]

¹⁸ Προσωπική επικοινωνία με Καλοκαιρινό.

2. Οι Κειμενικοί Δείκτες στο επίπεδο της σύνταξης

Οι ΚΔ ως σύνολο, δεν έχουν μελετηθεί ως προς τη σύνταξη τους. Αυτό ως ένα βαθμό είναι λογικό αφού η σύνταξη αναφέρεται στο επίπεδο της πρότασης ενώ οι ΚΔ αφορούν σχέσεις στο κείμενο. Ωστόσο, όπως έχουμε ήδη δει από τα παραδείγματα, πολλές φορές οι προτάσεις που συνδέονται με ΚΔ δεν είναι ανεξάρτητες σε συντακτικό επίπεδο. Ας πάρουμε για παράδειγμα τις παρακάτω προτάσεις:

(24) Ο Νίκος είναι κοντός αλλά η Άννα ψηλή.

(25) Αν και έχασα το λεωφορείο, δεν άργησα.

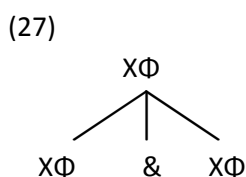
(26) Έχασα το λεωφορείο. Παρόλαυτα δεν άργησα.

Η σύνταξη διακρίνει δύο βασικούς τρόπους σύνδεσης προτάσεων, την παράταξη (coordination) και την υποτάξη (subordination). Το (24) είναι ένα παράδειγμα παρατακτικής σύνδεσης ενώ το (25) υποτακτικής. Στο παράδειγμα (26) η σχέση ανάμεσα στις δύο προτάσεις δεν αναλύεται συντακτικά, αφού οι δύο προτάσεις σχετίζονται σε επίπεδο κειμένου, αλλά συντακτικά δεν έχουν κάποια κοινή προβολή¹⁹. Επομένως, το επίπεδο της σύνταξης θα μας απασχολήσει βασικά για παραδείγματα όπως το (24)-(25). Για παραδείγματα όπως το (26) θα μας απασχολήσουν μόνο οι κειμενικές σχέσεις.

Με όρους παραδοσιακής γραμματικής η διαφορά ανάμεσα στα δύο είναι ότι στις υποτακτικές συνδέσεις η μία πρόταση εξαρτάται από την άλλη ενώ στις παρατακτικές συνδέσεις δεν υπάρχει σχέση εξάρτησης. Ωστόσο, μία τέτοια διάκριση δεν επαρκεί για να περιγράψουμε και να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα. Παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικές αναλύσεις που έχουν προταθεί για την παρατακτική και την υποτακτική σύνδεση στο θεωρητικό πλαίσιο των Αρχών & Παραμέτρων της γενετικής γραμματικής.

2.1. Παράταξη

Οι πρώτες αναλύσεις (Jackendoff 1977, Chomsky 1981) για τις παρατακτικές συνδέσεις προτείνουν την παρακάτω φραστική δομή (το & συμβολίζει κάθε παρατακτικό δείκτη (coordinator)):

Όπως όμως διαπιστώθηκε αρκετά σύντομα, μία τέτοια αναπαράσταση δημιουργεί πολλά προβλήματα και αφήνει πολλά ερωτηματικά. Πρώτον, καταργεί μία βασική αρχή της

¹⁹ Οι Asher & Vieu (2005) μελετούν την ιεραρχική δομή των εκφωνημάτων στο κείμενο. Μελετούν δηλαδή τη δομή (σύνταξη) του κειμένου. Διακρίνουν, σε αντιστοιχία με τη σύνδεση προτάσεων, παρατακτικές και υποτακτικές συνδέσεις των εκφωνημάτων. Στο (19) για παράδειγμα τα δύο εκφωνήματα θεωρείται ότι συνδέονται υποτακτικά. Πρόκειται για μια απλοποιημένη αναφορά και θα μείνουμε σε αυτήν εφόσον δεν θα μας απασχολήσει η ιεραρχική οργάνωση των εκφωνημάτων.

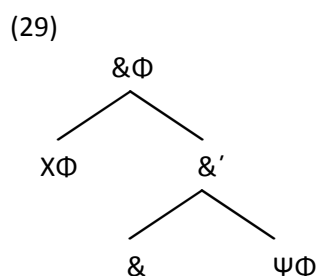
θεωρίας του X', την ενδοκεντρικότητα²⁰. Κάθε φράση πρέπει να έχει μία μόνο κεφαλή. Στο (27) για μία φράση θα έχουμε 2 κεφαλές (σε μία σύνδεση που παρατάσσονται δέκα στοιχεία, θα είχαμε 10 κεφαλές, κ.ο.κ). Ακόμη όμως κι αν αποδεχτούμε ότι η παρατακτική σύνδεση αποτελεί εξαίρεση στη θεωρία του X', προκύπτουν άλλα προβλήματα. Μερικά από τα πιο πολυσυζητημένα είναι ότι φαίνεται να υπάρχει μία ασυμμετρία ανάμεσα στα δύο παρατακτικά συστατικά. Το δεύτερο συστατικό φαίνεται να σχηματίζει μία ενότητα με τον παρατακτικό σύνδεσμο (Ross 1967), π.χ.:

- (28) a. John left, and he didn't even say good-bye.
 b. John left. And he didn't even say good-bye.
 c. *John left and. He didn't even say good-bye.

Άλλα επιχειρήματα που αντικρούουν την παραπάνω ανάλυση είναι το γεγονός ότι πολλές φορές συνδέουμε ανόμοιες κατηγορίες, ότι δεν υπάρχει πάντα συμφωνία στην πτώση και ότι πολλές φορές υπάρχουν ασυμμετρίες ανάμεσα στα δύο συστατικά. Οι Munn (1993), Johannessen (1998), κ.α. υποστηρίζουν ότι οι ασυμμετρίες αντανακλούν το γεγονός ότι το πρώτο συστατικό ασκεί δομική επιβολή (c-command) στο δεύτερο.

Σε μία ανάλυση όπως η παραπάνω, το συνδετικό στοιχείο δεν έχει θέση κεφαλής. Στις αναλύσεις που ακολουθούν το συνδετικό στοιχείο θεωρείται λειτουργική κεφαλή (functional head). Αν και έχουν προταθεί διάφορες αναλύσεις σε αυτή τη βάση, θα αρκεστώ σε αυτήν της Johannessen (1998) και του Munn (1993), που είναι και οι πιο αντιπροσωπευτικές. Θα πρέπει βέβαια να πούμε ότι η διαμόρφωση της θεωρίας του X' έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο να περάσουμε από την ανάλυση στο (27) σε αναλύσεις με &Φ.

Η Johannessen (1998) προτείνει την φραστική δομή στο (29):

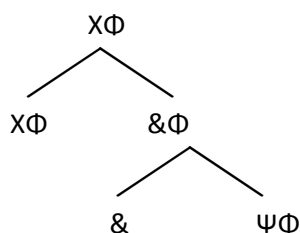
Όπως βλέπουμε, τα δύο συστατικά έχουν αντίστοιχα θέση χαρακτηριστή (specifier) και συμπληρώματος (complement) στην κεφαλή (head) &. Αυτή η ανάλυση αντιμετωπίζει όλα τα προβλήματα που αναφέραμε για το (27). Επίσης το XΦ ασκεί δομική επιβολή (c-command) στο XΨ και έτσι μπορούν να εξηγηθούν διάφορες ασυμμετρίες²¹.

Ο Munn (1993) αν και αρχικά είχε προτείνει μία δομή όπως αυτή στο (29), υποστηρίζει ότι η επαρκέστερη αναπαράσταση είναι η (30), όπου η &Φ προσαρτάται στο πρώτο συστατικό. Δεν είναι δηλαδή συμπλήρωμα αλλά προσάρτημα:

²⁰ Το ίδιο πρόβλημα αντιμετωπίζει και η ανάλυση των Lakoff & Peters (1969). Δεν αναφέρεται για λόγους συντομίας. Για λεπτομέρειες βλ. Progonas (1998)

²¹ Βλ. Progonas (1998) για επιχειρήματα υπέρ και κατά του c-command σε παρατακτικές συνδέσεις

(30)

Το (30) ενώ ερμηνεύει ό, τι και το (29), μπορεί παράλληλα να ερμηνεύσει και κάποιες άλλες ιδιότητες των παρατακτικών συνδέσεων όπως για παράδειγμα την “εξωθέτηση” (extraposition) του πρώτου αλλά όχι του δεύτερου συστατικού. Ο Munn (1993) δίνει το παρακάτω παράδειγμα:

- (31) a. John bought a book yesterday, and a newspaper.
b. *John bought a newspaper yesterday a book and.
c. *John bought a book and yesterday, a newspaper.

Ένα επιπλέον επιχείρημα υπέρ της ανάλυσης στο (30) είναι ότι μπορούμε να συνδέουμε ανόμοιες κατηγορίες μεταξύ τους (π.χ. ΟΦ & Προθ.Φρ ή ΦΚλ & ΦΣΔ).

Όλες οι παραπάνω αναλύσεις καλύπτουν όλους τους τύπους των παρατακτικών συνδέσεων, ανεξάρτητα από τα συστατικά που συνδέονται (ΟΦ, Επιθ.Φρ, ΡΦ, ΦΚλ, ΦΣΔ, κτλ) και ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για συμμετρικές (symmetric) ή ασύμμετρες (asymmetric) συνδέσεις. Οι όροι συμμετρία-ασυμμετρία αναφέρονται στην δυνατότητα να συνδέουμε όμοιες και ανόμοιες κατηγορίες αντίστοιχα²². Για την ανάλυση των ΚΔ που λειτουργούν ως παρατακτικοί σύνδεσμοι θα ακολουθήσω την ανάλυση του Munn (1993). Θεωρώ ωστόσο ότι ανεξάρτητα από το πώς θα αναλύσουμε μία παρατακτική σύνδεση, το πιο σημαντικό για την συντακτική ανάλυση των εκφωνημάτων που συνδέουν οι ΚΔ, είναι να μπορούμε να αναγνωρίσουμε μία παρατακτική σύνδεση και να την ξεχωρίσουμε από μία υποτακτική σύνδεση ή από μία ψευδο-παράταξη (pseudocoordination)²³.

Για την αναγνώριση μίας παρατακτικής σύνδεσης εφαρμόζονται συγκεκριμένα διαγνωστικά τεστ, τα οποία βασίζονται σε βασικές ιδιότητες των παρατακτικών συνδέσεων. Τα παρουσιάζουμε παρακάτω δίνοντας παραδείγματα²⁴:

➤ Περιορισμός Παρατακτικής Δομής (Coordination Structure Constraint)²⁵

²² Ωστόσο θα πρέπει να σημειώσουμε ότι για να συνδέσουμε παρατακτικά δύο κατηγορίες, αν και δεν είναι απαραίτητο να ανήκουν στην ίδια συντακτική κατηγορία θα πρέπει να έχουν τον **ίδιο σημασιολογικό ρόλο**. Π.χ.

(i) *Ο Γιάννης είναι άρρωστος και σε κακή διάθεση vs. #Ο Γιάννης είναι άρρωστος και στο πάρκο.*

²³ Βλ. Culicover & Jackendoff (1997), Yuasa & Sadock (2002)

²⁴ Βλ. πιο αναλυτικά Lechner (2008)

²⁵ Πρόκειται για έναν από τους περιορισμούς μετακίνησης που προτείνει ο Ross (1967). Ωστόσο έχει αμφισβητηθεί ο συντακτικός του χαρακτήρας και υποστηρίζεται ότι πρόκειται για έναν σημασιολογικό περιορισμό που προκύπτει από το γεγονός ότι ένας τελεστής πρέπει να δεσμεύει ένα στοιχείο σε κάθε συστατικό της παράταξης (Για ανάλυση Munn (1993), κ.ά.)

Σε μία παρατακτική σύνδεση:

- (i) κανένα από τα δύο συστατικά δεν μπορεί να μετακινηθεί έξω από αυτήν
- (ii) κανένα στοιχείο δεν μπορεί να μετακινηθεί έξω από κάποιο συστατικό

Αντίστοιχα για τα (i) & (ii)

- (32) *Πού πήγες [t] και [στο Παρίσι];
- (33) *Ποιον [συμπαθείς t] και [αντιπαθείς τον Νίκο];

Ωστόσο, παρατηρείται ότι μπορούμε να έχουμε **μετακίνηση ενός στοιχείου αν αυτή γίνεται και από τα δύο συστατικά της παράταξης (Across The Board Movement)**. Για παράδειγμα:

- (34) Ποιο ποίημα, θέλεις [να μελοποιήσεις t_i] και [να τραγουδήσεις t_i];

➤ **Έλλειψη ρήματος (Gapping):**

Το ρήμα στο δεύτερο συστατικό μπορεί να έχει διαγραφεί (deletion)²⁶

- (35) Η Άννα τρώει μήλα και ο Νίκος ~~τρώει~~ πορτοκάλια.

➤ **Μετακίνηση όρου και από τα δύο συστατικά στα δεξιά (Right Node Raising)²⁷**

- (36) Η Μαρία καθάρισε ~~το σπίτι~~ και ο Γιάννης έβαψε το σπίτι.

➤ **Stripping**

- (37) Η Μαρία καθάρισε το σπίτι και ο Γιώργος ~~καθάρισε το σπίτι~~ επίσης.

Οι παραπάνω ιδιότητες των παρατακτικών συνδέσεων παρουσιάζονται γιατί έχουν χρησιμοποιηθεί προκειμένου να αποδείξουν είτε την αντιστοιχία ανάμεσα σε σύνταξη και σημασία (syntax-semantics mapping) είτε το αντίθετο (mismatching). Πιο συγκεκριμένα, οι βασικοί παρατακτικοί δείκτες (coordinators), *και*, *αλλά*, *ή*, ειδικότερα όταν συνδέουν προτάσεις, *αλλά* όχι μόνο τότε, μπορούν να συνδέουν συστατικά που σημασιολογικά εξαρτάται το ένα από το άλλο. Η Johannesssen (1998) διακρίνει ανάμεσα σε συμμετρική (balanced) και ασύμμετρη²⁸ (unbalanced) παρατακτική σύνδεση. Στο (38) δεν εξαρτάται κάποιο συστατικό από το άλλο ενώ στο (39) φαίνεται πως υπάρχει αιτιολογική σχέση ανάμεσα στο πρώτο και στο δεύτερο συστατικό.

- (38) Ο Γιάννης πλένει τα πιάτα και η Μαρία μαγειρεύει.

- (39) Ο Γιάννης ορκίστηκε και είναι πολύ χαρούμενος.

²⁶ Συνήθως στα Ελληνικά έχουμε διαγραφή όλης της ΦΚλ. Π.χ. Η Άννα θα φάει μήλα και ο Νίκος ~~θα φάει~~ πορτοκάλια. Ισχύει ωστόσο το τεστ και σε αυτήν την περίπτωση.

²⁷ Υπάρχουν διάφορες αναλύσεις για το RNR αλλά στην παρούσα φάση δεν επηρεάζουν σε κάτι τα τεστ.

²⁸ Οι όροι συμμετρική – ασύμμετρη παρατακτική σύνδεση θα χρησιμοποιούνται στο εξής για να εκφράζουν την συμμετρία ή ασυμμετρία στη σημασία των δύο συστατικών της παράταξης. Όχι για τη σύνδεση όμοιων – ανόμοιων κατηγοριών.

Η διάκριση αυτή είναι ιδιαίτερη χρήσιμη για την ανάλυση των ΚΔΑ, καθώς στις σημασιολογικές αναλύσεις του *αλλά* γίνεται συνήθως διάκριση ανάμεσα στο συμμετρικό *αλλά* που εκφράζει “απλή αντίθεση” (simple contrast) και στο ασύμμετρο που εκφράζει παραχώρηση (concession)/άρση προσδοκίας. Δεν θα αναφερθώ σε αυτό το σημείο σε σχετική βιβλιογραφία, αλλά θα σταθώ αναλυτικά σε αυτήν την διάκριση στην ανάλυση του *αλλά* και άλλων ΚΔ. Να σημειωθεί ωστόσο ότι το ίδιο στοιχείο μπορεί σε μία θέση να είναι παρατακτικός δείκτης και σε μία άλλη θέση να εισάγει δευτερεύουσα πρόταση, να βρίσκεται δηλαδή σε θέση ΣΔ. Με αυτόν τον τρόπο λειτουργεί το *και*²⁹ στο (40).

(40) Και καλό καιρό να έχει, εγώ δεν θα πάω στην εκδρομή.

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε ότι η συντακτική θέση του παρατακτικού δείκτη είναι μία λειτουργική κεφαλή, της οποίας η προβολή προσαρτάται στο πρώτο συστατικό της παράταξης. Επίσης δύο προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά έχουν μία σειρά από ιδιότητες που τις διακρίνουν από την υποτακτική σύνδεση. Δεν είναι υποχρεωτικό ότι σε μία παράταξη τα συστατικά θα έχουν “συμμετρική” σημασία. Μπορεί να υπάρχουν ωστόσο περιπτώσεις που αυτό που φαίνεται να είναι παράταξη δεν είναι (pseudocoordination). Στις επόμενες παραγράφους παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της υποτακτικής σύνδεσης.

2.2. Υπόταξη

Όταν μιλάμε για υπόταξη, η σύνδεση αφορά συνήθως προτάσεις. Από τότε που η πρόταση αναλύεται ως Φράση Συμπληρωματικού Δείκτη (ΦΣΔ), οι περισσότεροι που δουλεύουν στο πλαίσιο των Αρχών & Παραμέτρων συμφωνούν ότι το στοιχείο που εισάγει μία δευτερεύουσα πρόταση βρίσκεται σε θέση ΣΔ. Είναι γενικά αποδεκτό ότι μία δευτερεύουσα πρόταση είναι ΦΣΔ. Αυτό που έχει μεγάλη σημασία όμως είναι η θέση της ΦΣΔ σε σχέση με την κύρια πρόταση (main clause). Μία δευτερεύουσα πρόταση μπορεί να είναι είτε συμπλήρωμα είτε προσάρτημα στην ΡΦ (ή και σε μία ΟΦ) ή στην ΦΚλ της κύριας πρότασης όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα:

(41) Ο Γιάννης [_{ΡΦ}είπε [_{ΦΣΔ}ότι θα πάει στο Μεξικό]].

(42) Ο Γιάννης [_{ΡΦ}[_{ΡΦ}θα πάει στο Μεξικό] [_{ΦΣΔ}όταν τελειώσει το πανεπιστήμιο]]].

Ωστόσο, ούτε το (41) ούτε το (42) αντιπροσωπεύουν αυτό που περιγράψαμε παραπάνω ως σχέσεις που εκφράζονται από τους ΚΔ. Το ερώτημα είναι λοιπόν τι θέση έχει μία πρόταση που εισάγει ένας ΚΔ όπως αυτή στο (43):

(43) Αν και διάβασα πολύ, έγραψα χάλια.

Σίγουρα δεν είναι συμπλήρωμα του ρήματος. Μπορεί όμως να χαρακτηριστεί προσάρτημα της ΡΦ όπως στο (42); Η Haegeman (2002), βασίζεται στην εξέλιξη της έρευνας για τις λειτουργικές κατηγορίες και στην έννοια της “αριστερής περιφέρειας” (left periphery & split CP) που εισήγαγε ο Rizzi (1997) και κάνει μία διάκριση ανάμεσα σε “κεντρικές επιρρηματικές προτάσεις” (central adverbial clauses) και σε “περιφερειακές επιρρηματικές

²⁹ Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε ότι το *και* στο (40) αντικαθιστά το *ακόμη κι αν* και η σημασία του είναι πολύ διαφορετική από αυτήν στα (38)-(39). Σε κάθε περίπτωση όμως αυτό που θέλουμε να τονίσουμε είναι ότι ο παρατακτικός χαρακτήρας του *και* δεν είναι δεσμευτικός σε κάθε περιβάλλον.

προτάσεις” (peripheral adverbial clauses). Το σημείο από το οποίο ξεκινάει είναι ότι υπάρχει σημασιολογική διαφορά στις σχέσεις που προσδιορίζουν τα δύο είδη προτάσεων. Παρακάτω είναι δύο από τα παραδείγματα που δίνει:

- (44) a. According to Smith, a group of Arkansas state troopers who worked for Clinton **while** he was governor wanted to go public with tales of Clinton’s womanising. (Guardian, G2, 12.3.2, page 3, col 2-3) (event time: 'during the time that')
- b. **While** [Dr Williams’] support for women priests and gay partnerships might label him as liberal, this would be a misleading way of depicting his uncompromisingly orthodox espousal of Christian belief. (Guardian, 2.3.2, page 9, col 1-2) (background assumption: 'whereas') [δική μου υπογράμμιση]

Στο (44.a.) έχουμε μία χρονική (temporal) επιρρηματική πρόταση που προσδιορίζει τον χρόνο του γεγονότος της κύριας πρότασης. Στο (44.b.) η επιρρηματική πρόταση εισάγεται από το αντιπαραβολικό (contrastive) *while* (ενώ), και δεν προσδιορίζει το γεγονός που εκφράζεται στην κύρια πρόταση αλλά μάλλον αντιπαραβάλλει αυτό που εκφράζεται στην κύρια με αυτό που εκφράζεται στην επιρρηματική πρόταση. Η Haegeman (2002) δίνει μία σειρά από επιχειρήματα που δείχνουν ότι αυτή η διαφορά δεν είναι μόνο σημασιολογική αλλά αντικατοπτρίζεται στο επίπεδο της σύνταξης. Τα παρουσιάζουμε συνοπτικά παρακάτω³⁰ δίνοντας παραδείγματα από τα Ελληνικά:

- Παρατακτική σύνδεση σημασιολογικά όμοιων κατηγοριών: όπως αναφέρθηκε παραπάνω δύο κατηγορίες για να συνδεθούν παρατακτικά θα πρέπει να έχουν τον ίδιο σημασιολογικό ρόλο:

- (45) a. #Μην κάνεις φασαρία γιατί δεν θα σε αφήσω να βγεις έξω και ο πατέρας σου κοιμάται.
- b. Μην κάνεις φασαρία γιατί η γιαγιά είναι άρρωστη και ο πατέρας σου κοιμάται.

- Φαινόμενα εμβέλειας (scope phenomena): Οι “κεντρικές επιρρηματικές προτάσεις” αντίθετα από τις “περιφερειακές” βρίσκονται υπό την εμβέλεια των τελεστών της κύριας πρότασης:

(εμβέλεια άρνησης)

- (46) a. Δεν παντρεύτηκα τον Γιώργο επειδή είναι πλούσιος³¹.
- b. Δεν παντρεύτηκα τον Γιώργο αν και είναι πλούσιος.

³⁰ Αναφέρει και την περιθωριακότητα των παρασιτικών κενών, τα οποία όμως στα ελληνικά έτσι κι αλλιώς λειτουργούν λίγο περίεργα και γι αυτό δεν τα αναφέρω.

³¹ Στο (46.a.) ανάλογα με την εμβέλεια της άρνησης έχουμε δύο σημασίες: Ευρεία εμβέλεια (Παντρεύτηκα τον Γιώργο όχι επειδή είναι πλούσιος, αλλά για κάποιον άλλο λόγο) – Στενή εμβέλεια (Δεν παντρεύτηκα τον Γιώργο ακριβώς επειδή είναι πλούσιος). Στο (46.b) η άρνηση δεν μπορεί να έχει εμβέλεια στην δεύτερη πρόταση και δεν υπάρχει αμφισημία.

(εμβέλεια ποσοδείκτη)

- (47) a. [Κανέννας γονιός]_i δεν χαίρεται όταν/επειδή το παιδί του_i μπλέκει με τα ναρκωτικά.
b. ?[Κανέννας γονιός]_i δεν ήρθε στη συνάντηση αν και από τη συζήτηση κρινόταν το μέλλον του παιδιού του_i.

(εμβέλεια προσαρτήματος)

- (48) a. Η Άννα διαβάζει πάντα ένα βιβλίο όταν ο άντρας της βλέπει ποδόσφαιρο.
b. Ενώ η Άννα πάει **πάντα** με τα πόδια στο σχολείο, ο Γιώργος **συνήθως** πάει με το ποδήλατο.

(εμβέλεια εστίασης (focus))

- (49) a. Χτες ήταν που είδαμε την Άννα ενώ/(την ώρα που) πηγαίναμε σχολείο.
b. ?Χτες ήταν που αποφάσισες να έρθεις μαζί μας αν και δεν ήθελες.

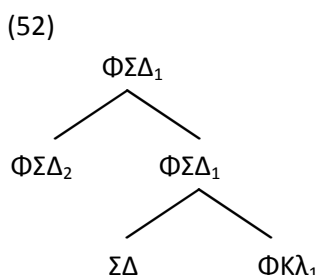
(εμβέλεια ερώτησης)

- (50) a. Ποιον έβρισες επειδή σε χτύπησε;
b. ?Ποιον συγχώρεσες αν και σε χτύπησε;

➤ Έλλειψη και sloppy φαινόμενα:

- (51) a. Ο Γιάννης χώρισε επειδή η γυναίκα του ήταν νέα και ωραία και ο Νίκος το ίδιο.
b. ?Ο Γιάννης χώρισε αν και η γυναίκα του ήταν νέα και ωραία και ο Νίκος το ίδιο.

Όλα τα παραπάνω φαινόμενα δείχνουν ότι τα δύο είδη προτάσεων δεν έχουν την ίδια συντακτική θέση. Σύμφωνα με την Haegeman (2002) οι “περιφερειακές επιρρηματικές προτάσεις” προσαρτώνται στη ΦΣΔ της κύριας πρότασης (main clause). Η φραστική δομή φαίνεται στο (52):

Εκτός όμως από τις παραπάνω διαφορές υπάρχουν και κάποια χαρακτηριστικά που αφορούν την εσωτερική σύνταξη (internal syntax) των “περιφερειακών επιρρηματικών προτάσεων” που δείχνουν ότι και η εσωτερική τους δομή διαφέρει από αυτήν των άλλων επιρρηματικών προτάσεων. Μερικά από αυτά που παρουσιάζει η Haegeman (2002) είναι³²:

³² Δεν αναφέρονται όλα γιατί κάποια δεν εφαρμόζονται στα ελληνικά (π.χ. question tags).

➤ Φράσεις επιστημικότητας:

- (53) a. ?Ο Γιάννης πήρε ομπρέλα γιατί μπορεί να βρέξει.
b. Πάρε ομπρέλα γιατί μπορεί να βρέξει.

➤ Ελλεκτική δύναμη:

(ρητορικές ερωτήσεις)

- (54) a. Ο Νίκος πρέπει να στεναχωρήθηκε πολύ που έχασε. Αν και αυτός δεν ήταν που έλεγε ότι το αποτέλεσμα δεν μετράει;

(Θεματοποίηση (topicalization))

- (55) a. ?Όταν τον Νίκο τον γνώρισα, ήταν ακόμη ένας φτωχός δημοσιογράφος.
b. Αν και τον Νίκο τον αγαπώ, δεν σκοπεύω να τον παντρευτώ.

Η Haegeman (2002) καταλήγει ότι τέτοιες διαφορές θα πρέπει να αντανakλούν διαφορές στην εσωτερική δομή των προτάσεων. Διασπώντας την ΦΣΔ σε επιμέρους λειτουργικές κατηγορίες (split CP) κάνει την εξής υπόθεση: Οι “κεντρικές επιρρηματικές προτάσεις”, σε αντίθεση με τις “περιφερειακές”, δεν έχουν όλες τις λειτουργικές κατηγορίες στην αριστερή περιφέρεια που έχουν οι κύριες προτάσεις. Συγκεκριμένα η ιεραρχία που προτείνεται από τον Rizzi (1997) για τις λειτουργικές κατηγορίες στις οποίες διασπάται η ΦΣΔ είναι:

- (56) Ελλεκτική δύναμη (Force) > Θέμα (Topic) > Εστίαση (Focus) > Παρεμφατικότητα (Fin)

Σε μία δευτερεύουσα πρόταση θα πρέπει το πρώτο στοιχείο να είναι Υπόταξη (Sub). Η διαφορά ανάμεσα σε μία “κεντρική” και σε μία “περιφερειακή επιρρηματική πρόταση” βρίσκεται στην απουσία όλων των ενδιάμεσων λειτουργικών κατηγοριών από την πρώτη. Η Haegeman προτείνει την παρακάτω δομή για τις τρεις κατηγορίες προτάσεων:

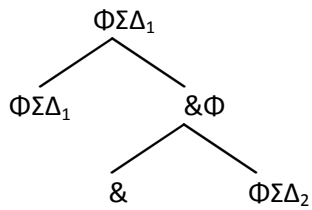
- (57)a. Κεντρικές Επιρ.Προτάσεις: Sub Fin
b. Περιφερειακές Επιρ.Προτάσεις: Sub Force Top Focus Fin
c. Κύριες προτάσεις: Force Top Focus Fin

Για όλες τις προτάσεις που συνδέονται υποτακτικά με ΚΔ θα ακολουθήσω την παραπάνω ανάλυση, καθώς θεωρώ ότι κάνει πολύ ενδιαφέρουσες προβλέψεις για το τι είναι αποδεκτό και τι όχι σε συγκεκριμένες δομές. Επιπλέον περιγράφει πολύ καλά αντιστοιχίες ανάμεσα σε σύνταξη και σημασία.

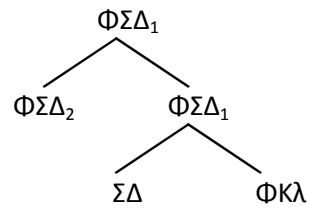
2.3. Παράταξη vs. υπόταξη

Κλείνοντας το κομμάτι που αφορά την σύνταξη θα ήθελα να παρουσιάσω τις δύο εναλλακτικές που υπάρχουν για τη συντακτική σύνδεση δύο προτάσεων που συνδέονται με έναν ΚΔ:

(58) Παράταξη (Coordination)

(59) Υπόταξη (Subordination)

Όπως βλέπουμε υπάρχουν διαφορές αλλά και ομοιότητες ανάμεσα στις δομικές σχέσεις που χαρακτηρίζουν τα δύο είδη σχέσεων. Το ζήτημα είναι ότι υπάρχουν πολύ λιγότερες διαφορές απ' ότι αν είχαμε μία ανάλυση σαν το (27) για την παρατακτική σύνδεση και σαν το (42) για την υποτακτική. Μένει να δούμε αν η ανάλυση για τη σημασία και τη σύνταξη των ΚΔ μπορεί να περιγράψει τις πραγματικά πλούσιες και (επιφανειακά τουλάχιστον) πολυποίκιλες σχέσεις που εκφράζουν. Σίγουρα πάντως με βάση όσα είπαμε για τους ΚΔ δεν περιμένουμε να αρκεί η σημασιο-συντακτική ανάλυση των ΚΔ για να περιγράψουμε όλες τις σχέσεις που προκύπτουν ανάμεσα στα εκφωνήματα που τους περιέχουν. Θα πρέπει υποχρεωτικά να αναζητήσουμε βοήθεια στο περικείμενο και στο εξωγλωσσικό περιβάλλον.

3. Ανάλυση ΚΔΑ των Ελληνικών

Η παραδοχή ότι όλα τα στοιχεία στο (18) φέρουν την ίδια οδηγία, καθοδηγούν δηλαδή τον ακροατή “να αντιπαραβάλει το x με το y ” σε συνδυασμό με την εκτίμηση ότι οι επιμέρους διαφοροποιήσεις αυτών των στοιχείων προκύπτουν από τα διαφορετικά σημασιο-συντακτικά χαρακτηριστικά τους και το περιβάλλον που εμφανίζονται μας δεσμεύουν στον τρόπο που θα αναλύσουμε τους ΚΔΑ. Ο μόνος τρόπος να προσδιορίσουμε τις διαφορές τους και τελικά να προσδιορίσουμε το ρόλο τους στο κείμενο είναι η συγκριτική ανάλυση. Να μελετήσουμε δηλαδή αν υπάρχουν και ποια είναι τα περιβάλλοντα στα οποία μπορούν να εναλλάσσονται, σε ποιες περιπτώσεις βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή και ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την κατανομή και τον ρόλο τους στο κείμενο. Μία τέτοια ανάλυση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μακροσκοπική έναντι μίας μικροσκοπικής ανάλυσης των ΚΔΑ που εκ πρώτης άποψης φαίνεται να είναι ελεύθερα εναλλασσόμενοι σε όλα τα πιθανά περιβάλλοντα. Αυτό σημαίνει ότι στοιχεία που εμφανίζουν την ίδια κατανομή στα παραδείγματα (21)-(23), δεν είναι ταυτόσημα, και αν και κατά κανόνα εναλλάσσονται υπάρχουν και αρκετές περιπτώσεις που προκρίνεται η χρήση ενός έναντι των άλλων. Η επιλογή του ενός έναντι άλλου στοιχείου μπορεί να είναι ζήτημα συντακτικό, πραγματολογικό ή ακόμη και στιλιστικό.

Εφόσον η ανάλυση μας έχει συγκριτικό χαρακτήρα, δεν μπορεί παρά να περιστρέφεται γύρω από τους δείκτες εκείνους που έχουν την ευρύτερη κατανομή. Ήδη παρατηρήθηκε ότι το *αλλά* μπορεί να εμφανιστεί και στα τρία παραδείγματα (21)-(23). Εκτός από το *αλλά* και το *μα* και το *όμως* είναι αποδεκτά στα (21)-(23). Θα ξεκινήσουμε λοιπόν με την ανάλυση αυτών των στοιχείων δίνοντας έμφαση στο *αλλά*, για να προσδιορίσουμε στη συνέχεια την διακριτή συμβολή των υπόλοιπων ΚΔΑ στην επεξεργασία του κειμένου.

Θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι, αν και αυτή η εργασία σε καμία περίπτωση δεν έχει προσανατολισμό διαγλωσσικής ανάλυσης, θα ανατρέχουμε σε παραδείγματα από άλλες γλώσσες όταν αυτό εξυπηρετεί την ικανοποιητικότερη περιγραφή και ανάλυση των παραδειγμάτων της ΝΕ.

Τέλος, με βάση τα κριτήρια που θέσαμε για το αν κάτι είναι ή όχι ΚΔ και με δεδομένο ότι ένα στοιχείο μπορεί να είναι ΚΔ σε κάποια περιβάλλοντα αλλά όχι σε άλλα, θα πρέπει να ξεχωρίσουμε τις περιπτώσεις που τα στοιχεία που μελετάμε δεν θεωρούνται με βάση την ανάλυση μας ΚΔ, να εξηγήσουμε τους λόγους και να τα αποκλείσουμε από την περιγραφή και την ερμηνεία των ΚΔ. Αυτό θα επιχειρήσω στην ενότητα που ακολουθεί.

3.1. Δείκτες Αντιπαραβολής χωρίς Κειμενικές Διαστάσεις

Εφόσον έχουμε αποδεχτεί ότι όλα τα στοιχεία στο (18) εκφράζουν αντιπαραβολή, και έχουμε ορίσει την αντιπαραβολή ως μία γνωσιακή διαδικασία, ο χαρακτήρας τους ως ΚΔ εξαρτάται μόνο από την τελευταία προϋπόθεση που θέσαμε, ότι δηλαδή πρέπει να συνδέουν προτάσεις, και μάλιστα προτάσεις που έχουν ολοκληρωμένη δομή. Με τους όρους δηλαδή της Haegeman (2002), για να χαρακτηρίσουμε κάτι ΚΔ θα πρέπει να συνδέει είτε δύο κύριες προτάσεις είτε μία κύρια με μία περιφερειακή επιρρηματική πρόταση.

Τα στοιχεία στο (18) που χαρακτηρίζονται συντακτικά υποτακτικοί δείκτες εισάγουν περιφερειακές επιρρηματικές προτάσεις. Παραδείγματα όπως τα παρακάτω συνιστούν απλώς ελλειπτικές δομές:

- (60) Αυτή η διατύπωση, αν και ακριβής, είναι αρκετά χυδαία για να την αποδεχθούμε.
- (61) Παρότι επικίνδυνος, κυκλοφορούσε ελεύθερος ανάμεσα στους υπόλοιπους ασθενείς χωρίς καμιά ιδιαίτερη επιτήρηση.
- (62)...οι εξαγωγές συνέχισαν να αυξάνονται, αν και με χαμηλότερο ρυθμό.

Ωστόσο, στα (63.a)-(64.a) δεν είναι σαφές ότι έχουμε ελλειπτικές δομές ότι συνδέονται δηλαδή προτάσεις, δεν αποκλείεται να έχουμε σύνδεση Επιθ.Φ για παράδειγμα³³. Στην ανάλυση των υποτακτικών δεικτών θα χρησιμοποιήσουμε παραδείγματα στα οποία είναι ξεκάθαρο ότι συνδέονται προτάσεις. Παρουσιάζει όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η σημασιολογική ανάλυση των (63.a-64.a). Το (63.b) δεν έχει την ίδια σημασία με το (63.a), η διάκριση γίνεται ακόμη πιο εμφανής στο (64.a) που δεν μπορούμε να το “σπάσουμε” σε δύο προτάσεις χωρίς να αλλοιωθεί το νόημα.

- (63) a. Ίσως συμβεί μια σταδιακή, αν και αργή, ιδιωτικοποίηση κυρίως της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
b. Ίσως συμβεί μια σταδιακή ιδιωτικοποίηση κυρίως της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αν και θα είναι αργή.
- (64) a. Η Μαρία Κεχαγιόγλου ήταν μία αξιόλογη, αν και ελαφρώς μελοδραματική Αντιγόνη.³⁴
b. Η Μαρία Κεχαγιόγλου ήταν μία αξιόλογη Αντιγόνη, αν και ήταν ελαφρώς μελοδραματική.

Σχετικά με τις παρατακτικές συνδέσεις δεν υπάρχει συμφωνία ως προς το αν μπορεί να γίνει διάκριση ανάμεσα σε φραστική και προτασιακή παράταξη³⁵. Σύμφωνα με τη μία άποψη σε όλες τις παρατακτικές δομές έχουμε σύνδεση προτάσεων. Δηλαδή στο παράδειγμα (65.a) δεν συνδέονται δύο ΟΦ αλλά δύο προτάσεις, από τις οποίες η μία είναι ελλειπτική (Conjunction Reduction). Η υποκείμενη δομή δηλαδή είναι αυτή στο (65.b). Σύμφωνα με την άλλη άποψη μπορούμε να έχουμε παρατακτική σύνδεση φράσεων και όπως θα δούμε είναι η δομή στο (65.c) είναι η μόνη³⁶ που μπορεί να ισχύει για παραδείγματα όπως στο (65).

- (65) a. Ο Νίκος έφαγε τυρί και ψωμί.
b. Ο Νίκος έφαγε τυρί και [~~ο Νίκος έφαγε~~] ψωμί.
c. Ο Νίκος έφαγε [οφ[οφ1τυρί] [&φκαι [οφψωμί]]].

³³ Αντίστοιχα στα Αγγλικά λειτουργεί το *though*.

³⁴ Τα παραδείγματα από τον ΕΘΕΓ.

³⁵ Στην βιβλιογραφία γίνεται διάκριση γενικώς για τις παρατακτικές συνδέσεις ανάμεσα σε φραστική παράταξη (phrasal coordination) και προτασιακή παράταξη (sentential coordination) (Munn (1993)). Ο όρος φραστική παράταξη θα χρησιμοποιείται στο εξής για συνδέσεις ανάμεσα σε φράσεις όπως ΟΦ, Επιρ.Φρ, Επιθ.Φρ κτλ και ο όρος προτασιακή παράταξη για τη σύνδεση προτάσεων.

³⁶ Βασικά η δομή στο (65.c) αποδίδεται σύμφωνα με τον Munn (1993). Μπορούμε να έχουμε κάποια άλλη αναπαράσταση στο (65.c), ακολουθώντας για παράδειγμα την Johannesssen (1998) αλλά και πάλι θα έχουμε παράταξη ανάμεσα σε φράσεις.

Μερικά από τα επιχειρήματα που δίνει ο Munn (1993) για να υποστηρίξει την ανάλυση στο (65.c) είναι για παράδειγμα ότι στο (66.a) προϋποθέτοντας προτασιακή παράταξη προκύπτουν δύο αντιγραμματικές προτάσεις:

- (66) a. John and Bill are similar.
- b. John is similar and Bill is similar.

Επιπλέον, ο πληθυντικός αριθμός στο (67.a) κωδικοποιεί ό, τι και η παρατακτική σύνδεση στο (67.b) αν η Άννα έχει δύο παιδιά τον Άκη και τον Κυριάκο. Παρόλαυτα, το (67.a) δεν αναλύεται σε δύο προτάσεις όπως στο (67.b)

- (67) a. Τα παιδιά της Άννας θα πάνε κατασκήνωση.
- b. Ο Άκης και ο Κυριάκος θα πάνε κατασκήνωση.

Τελικά ο Munn (1993) υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε φραστική και προτασιακή παράταξη, όχι επειδή όπως προτείνουν άλλοι δεν υπάρχει φραστική παράταξη αλλά επειδή και η προτασιακή παράταξη είναι μία περίπτωση φραστικής παράταξης. Εκτός από παραδείγματα φραστικής παράταξης ανάμεσα σε ΟΦ δίνει και παραδείγματα παράταξης Επιρ.Φρ, Προθ.Φρ. κ.α. π.χ.:

- (68) John walked slowly and with great care.

Αν και στη σχετική βιβλιογραφία με παρατακτικές συνδέσεις δεν υπάρχουν συνήθως παραδείγματα με το *αλλά*, νομίζω ότι από τη στιγμή που δεχόμαστε τη φραστική παράταξη για τα παραδείγματα (65)-(68) δεν έχουμε λόγο να μη δεχτούμε ότι και στις παρακάτω παρατακτικές συνδέσεις με το *αλλά* έχουμε παράταξη ανάμεσα σε φράσεις και όχι ανάμεσα σε ελλειπτικές προτάσεις.

- (69) Ένας πανέμορφος αλλά βλοσυρός νέος πλησίασε την Άννα και της ζήτησε να χορέψουν.
- (70) Χρειαζόμαστε έναν έμπειρο αλλά μικρό σε ηλικία υπάλληλο.
- (71) Η κατάσταση της υγείας του βελτιώνεται αργά αλλά σταθερά.
- (72) Πολλοί άντρες αλλά μόνο λίγες γυναίκες παρακολούθησαν το Mundial.

Σύμφωνα με τις τρεις προϋποθέσεις που ορίσαμε για το τι είναι ΚΔ, στα παραπάνω παραδείγματα το *αλλά* δεν είναι ΚΔ, δεν εκφράζει σχέσεις στο κείμενο αλλά ανάμεσα σε δύο φράσεις: στα (69)-(70) ανάμεσα σε δύο Επιθ.Φρ., στο (71) ανάμεσα σε δύο Επιρ.Φρ. και στο (72) ανάμεσα σε δύο Φρ.Ποσ. Και σε αυτές τις περιπτώσεις ωστόσο το *αλλά* εκφράζει αντιπαραβολή. Σε όλα τα παραδείγματα το *αλλά* μπορεί να αντικατασταθεί από το *και* χωρίς να επηρεαστεί η αληθειαικότητα των προτάσεων, αλλά η σημασία δεν θα είναι ίδια. Υποστηρίζω ότι δεν υπάρχουν δύο διαφορετικά *αλλά*, ένα που συνδέει προτάσεις και ένα άλλο που συνδέει φράσεις. Το *αλλά* έχει μία σημασία σε κάθε περίπτωση. Το κείμενο όμως είναι αυτό το οποίο δίνει τη δυνατότητα στον ακροατή να αξιοποιήσει λέξεις όπως το *αλλά* για να επεξεργαστεί τις σχέσεις ανάμεσα στα εκφωνήματα που συνδέει με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκτήσει το εκφώνημα έναν συγκεκριμένο επιχειρηματολογικό προσανατολισμό. Ας συγκρίνουμε για παράδειγμα το (69) με το (73):

(69) Ένας πανέμορφος αλλά βλοσυρός νέος πλησίασε την Άννα και της ζήτησε να χορέψουν. Εκείνη όμως αρνήθηκε.

(73) Ένας πανέμορφος νέος πλησίασε την Άννα και της ζήτησε να χορέψουν αλλά ήταν βλοσυρός. #Εκείνη όμως αρνήθηκε.

Το αληθιακό περιεχόμενο των δύο εκφωνημάτων, (69)&(73), δεν διαφέρει. Επιπλέον τόσο στο (69) όσο και στο (73) το χαρακτηριστικό της ομορφιάς (θετικό) αντιπαραβάλλεται με το χαρακτηριστικό της βλοσυρότητας (αρνητικό). Στο (69) όμως σε αντίθεση με το (73) ο ακροατής δεν οδηγείται κατ' ανάγκη στη συναγωγή κάποιου συμπεράσματος (ότι για παράδειγμα η Άννα αρνήθηκε επειδή αυτός ήταν βλοσυρός). Αυτό γίνεται απόλυτα εμφανές από την προσθήκη της πρότασης (*εκείνη όμως αρνήθηκε*). Ενώ στο (69) είναι απόλυτα αποδεκτή, στο (73) δεν στέκει. Το *όμως* δεν μπορεί να συνδέει αυτά τα δύο εκφωνήματα γιατί δεν εκφράζεται καμιά αντιπαραβολική σχέση, είναι το συμπέρασμα του εκφωνήματος που προηγείται. Το συμπέρασμα είναι ότι ενώ το *αλλά* έχει την ίδια σημασία και στις δύο περιπτώσεις, κωδικοποιεί διαδικασία (αντιπαραβολή), μόνο όταν συνδέει προτάσεις στο κείμενο μπορεί να έχει λειτουργία ΚΔ, να οδηγεί δηλαδή τον ακροατή στη συναγωγή συμπερασμάτων που προκύπτουν από τη σχέση των εκφωνημάτων.

Μία πρώτη υπόθεση είναι ότι η επιχειρηματολογική προοπτική που δίνουν αυτά τα στοιχεία στο κείμενο εξαρτάται από τον κειμενικό του χαρακτήρα, ότι δηλαδή στα (63.a)-(64.a) & (69)-(72) το *αν και* & το *αλλά* δεν συμβάλλουν στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος. Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι ακριβές και μπορεί εύκολα να αμφισβητηθεί από ένα παράδειγμα όπως το (74), όπου η μη αποδεκτότητα του (74.b) δείχνει ότι ακόμη και όταν συνδέει Επιθ.Φ το *αλλά* μπορεί να έχει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα:

(74) a. Δεν μου αρέσει καθόλου η σύγχρονη λογοτεχνία. Ωστόσο τις προάλλες διάβασα ένα σύγχρονο αλλά ενδιαφέρον βιβλίο.

b. #Δεν μου αρέσει καθόλου η σύγχρονη λογοτεχνία. Ωστόσο τις προάλλες διάβασα ένα ενδιαφέρον αλλά σύγχρονο βιβλίο.

Θα μείνουμε στη διάκριση των (69)-(73) σημειώνοντας ότι όταν έχουμε σύνδεση ανάμεσα σε προτάσεις, κατά την επεξεργασία του εκφωνήματος, οδηγούμαστε υποχρεωτικά σε ένα συμπέρασμα που έχει να κάνει με τη σχέση που εκφράζεται ανάμεσα στις δύο προτάσεις. Αντίθετα, όταν έχουμε σύνδεση ανάμεσα σε Επιθ.Φ, για παράδειγμα, η αντιπαραβολική σχέση “εγκλωβίζεται” στα πλαίσια μίας πρότασης περιορίζοντας τις δυνατότητες παραπέρα πραγματολογικής επεξεργασίας. Χρησιμοποιώντας τον όρο επεξεργαστικό τεμάχιο (processing unit), όπως αυτός ορίζεται στους Blakemore & Carston (2005), μπορούμε να πούμε ότι στο (69) σε αντίθεση με το (73) το *αλλά* δεν συνεπάγεται την ύπαρξη δύο επεξεργαστικών τεμαχίων, δηλαδή δύο τεμαχίων που το καθένα οδηγεί σε ξεχωριστά συμπεράσματα (distinct inferential processes). Γι' αυτούς τους λόγους αποκλείουμε την ανάλυση περιπτώσεων όπως οι (69)-(72) & (63)-(64) από αυτήν την εργασία καθώς οι σχέσεις που εκφράζονται αφορούν ένα τεμάχιο, δεν κινούνται στα όρια του κειμένου. Παραμένει ωστόσο ανοιχτό ζήτημα η σύγκριση των δύο δομών. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε περιβάλλοντα που το *αλλά* έχει κατεξοχήν μελετηθεί ως ΚΔ και θα ελέγξουμε αν έχει όντως τέτοιο χαρακτήρα.

3.2. Αλλά

Το *αλλά* κωδικοποιεί στην ΝΕ παρόμοια σημασία που κωδικοποιεί στα Αγγλικά το *but*, στα Γαλλικά το *mais* κ.ο.κ. Το *but*, *αλλά* και αντίστοιχες φράσεις σε άλλες γλώσσες, έχουν συγκεντρώσει το ενδιαφέρον πολλών γλωσσολόγων καθώς φαίνεται να έχουν την ευρύτερη κατανομή σε σχέση με τους υπόλοιπους αντιπαραβολικούς δείκτες. Ανεξάρτητα από το θεωρητικό πλαίσιο που ακολουθεί, κάθε ανάλυση για το *αλλά* θα πρέπει να ερμηνεύει την πολλαπλή κατανομή του *αλλά*. Συγκεκριμένα, διακρίνονται τρία περιβάλλοντα εμφάνισης του *αλλά*:

(75) Ο Νίκος είναι κοντός αλλά ο Γιάννης είναι ψηλός. (Απλή Αντίθεση)

(76) Η Άννα διάβασε πολύ αλλά έγραψε χάλια. (Άρση Προσδοκίας / Παραχώρηση)

(77) Ο Νίκος δεν είναι δικηγόρος αλλά γιατρός. (Διόρθωση)

Κάποιοι (Izutsu, Hall) υποστηρίζουν ότι πρόκειται για τρεις ή δύο διαφορετικές σημασίες ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι και στις τρεις περιπτώσεις εκφράζεται μία σημασία και το περιεχόμενο επηρεάζει αναλόγως την ερμηνεία του εκφωνήματος (Blakemore, Rouchota, Fraser, Καλοκαιρινός & Καραντζόλα). Παρατηρούμε, ωστόσο, ότι ενώ στο (75) και στο (76) το *αλλά* μπορεί να υποκατασταθεί από άλλους ΚΔΑ, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα (21)-(23), στο (77) κανένας άλλος αντιπαραβολικός δείκτης εκτός από το *αλλά* και το *μα* δεν μπορεί να εμφανιστεί. Παρακάτω θα δούμε όλα τα πιθανά περιβάλλοντα που εμφανίζεται το *αλλά* και τον ρόλο που παίζει στην ερμηνεία τους. Πριν εξετάσουμε όμως τα περιβάλλοντα που το *αλλά* βρίσκεται σε “ανταγωνιστική σχέση” με τους υπόλοιπους ΚΔ, θα δούμε τη σύνταξη και τη σημασία του *αλλά* σε παραδείγματα όπως το (77).

3.2.1. Διορθωτικό αλλά

Σε συνέχεια της συζήτησης σχετικά με τη διάκριση ανάμεσα σε φραστική και προτασιακή παράταξη, θα εξετάσουμε συνδέσεις με το *αλλά*, που η υποκείμενη δομή τους δεν είναι τόσο ξεκάθαρη. Πρόκειται για το “διορθωτικό” (corrective) *αλλά*, όπως πολύ συχνά αναφέρεται στη βιβλιογραφία. Αν και η βιβλιογραφία είναι πλούσια για την σημασιολογική διάκριση του διορθωτικού (corrective) *αλλά* από το αντιπαραβολικό (contrastive) *αλλά*³⁷, δεν υπάρχουν πολλές αναφορές για τη συντακτική ανάλυση των δύο *αλλά*.

Το ερώτημα που τίθεται είναι: τι εκφράζει το *αλλά* σε παραδείγματα όπως τα (77) & (78)-(79) παρακάτω; Συμβάλλει στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος, έτσι όπως παρουσιάζεται στον πίνακα 1; Τα δύο αυτά ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε αναλύοντας σημασιολογικά και συντακτικά προτάσεις όπως οι παρακάτω:

³⁷ Απ’ όσο ξέρω οι πρώτοι που αναλύουν συστηματικά τις διαφορές είναι οι Anscombre & Ducrot (1977) και ακολουθούν πολλά άρθρα που αναδεικνύουν τη λεξική διάκριση που υπάρχει σε κάποιες γλώσσες για τις δύο σημασίες. Εκτός από τα Γερμανικά και τα Ισπανικά που αναφέρουν και οι A&D (1977), συναντάμε τη διάκριση και σε άλλες γλώσσες όπως Εβραϊκά, Σουηδικά, Ρουμάνικα κ.α. (Izutsu (2008))

(78) Η Αρετή δεν έφαγε μουςακά αλλά παστίσιο.

(79) Η Λεμονιά θύμωσε όχι επειδή άργησε ο Τριαντάφυλλος αλλά επειδή δεν της πήρε δώρο.

Στο πρώτο μέρος της πρότασης υπάρχει άρνηση. Η άρνηση αυτή χαρακτηρίζεται μεταγλωσσική (metalinguistic). Ο Horn (2001) περιγράφει το φαινόμενο της μεταγλωσσικής άρνησης ως “έναν μηχανισμό για να εκφράσουμε ένσταση για ένα εκφώνημα που έχει προηγηθεί”³⁸. Η μεταγλωσσική άρνηση έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από την περιγραφική:

▪ Μορφολογικά: Δεν είναι δυνατό να υποκατασταθεί από προθήματα που εκφράζουν άρνηση π.χ.:

(80) a. #Ο Γιάννης είναι **ά**-χρηστος. Είναι απαραίτητος.

b. Γιάννης δεν είναι χρήσιμος. Είναι απαραίτητος.

c. Γιάννης δεν είναι χρήσιμος αλλά απαραίτητος.

Το ίδιο συμβαίνει και με το αρνητικό μόριο *μη*³⁹:

(81) a. #Η αναφορά στο σύνταγμα ήταν μη ουσιαστική. Ήταν τυπική.

b. Η αναφορά στο σύνταγμα δεν ήταν ουσιαστική. Ήταν τυπική.

c. Η αναφορά στο σύνταγμα δεν ήταν ουσιαστική αλλά τυπική.

Αντίθετα το *όχι* είναι αποδεκτό σε όλα τα παραπάνω περιβάλλοντα, όπου έχουμε μεταγλωσσική άρνηση⁴⁰:

(82) Ο Γιάννης είναι *όχι* χρήσιμος αλλά απαραίτητος.

(83) Η αναφορά στο σύνταγμα ήταν *όχι* ουσιαστική αλλά τυπική.

▪ Συντακτικά: Το γεγονός ότι το *όχι* μπορεί να εμφανίζεται σχεδόν σε όλες τις δομές μεταγλωσσικής άρνησης ενισχύει τη διάκριση που προτείνεται ανάμεσα σε “φραστική άρνηση” (Constituent Negation) και “προτασιακή” (Sentential Negation). Η διάκριση αυτή επισημαίνεται μεταξύ άλλων στους Horn (2001), Iatridou (1990), Ernst (1992). Ο Horn (2001) υποστηρίζει ότι στις δομές του τύπου “not x but y” η άρνηση έχει εμβέλεια στο συστατικό που ακολουθεί (φραστική άρνηση – constituent negation) και όχι σε όλη την πρόταση (προτασιακή άρνηση – sentential negation). Προκειμένου να υποστηρίξει αυτήν την πρόταση αναφέρεται σε πολλές γλώσσες που χρησιμοποιούν διαφορετικά λεξικά στοιχεία για να εκφράσουν προτασιακή και φραστική άρνηση⁴¹. Στη ΝΕ το *όχι* χρησιμοποιείται ως αρνητικός τελεστής (negative operator) συστατικών και όχι προτάσεων⁴².

³⁸ Horn (2001); 363. Η ένσταση μπορεί να αφορά σε διάφορα επίπεδα: στο περιεχόμενο του εκφώνηματος, σε συμβατικά ή συνομιλιακά υπονοήματα που προκύπτουν, στο στίλ, τη μορφολογία ή τη φωνητική πραγμάτωση του εκφώνηματος.

³⁹ Για μία συζήτηση σχετικά με το μόριο *μη* και τα υπόλοιπα στοιχεία άρνησης (negative operators) των Ελληνικών βλ. Βελούδης (2005).

⁴⁰ Για τη χρήση του *όχι* στη μεταγλωσσική άρνηση Βελούδης (2005).

⁴¹ Horn (2001); 451 κ.ε.

⁴² Βλ. Holton, Mackridge, Filippaki-Warburton (1999), Βελούδης (2005). Για μία διαφορετική άποψη για το ρόλο του *όχι* σε αυτές τις δομές βλ. Giannakidou & Stavrou (2009).

▪ Άλλο ένα συντακτικό φαινόμενο που παρατηρούμε στη μεταγλωσσική άρνηση είναι ότι δεν επιτρέπονται τα “στοιχεία αρνητικής πολικότητας” (negative polarity items) ενώ επιτρέπονται “στοιχεία θετικής πολικότητας” (positive polarity items)⁴³:

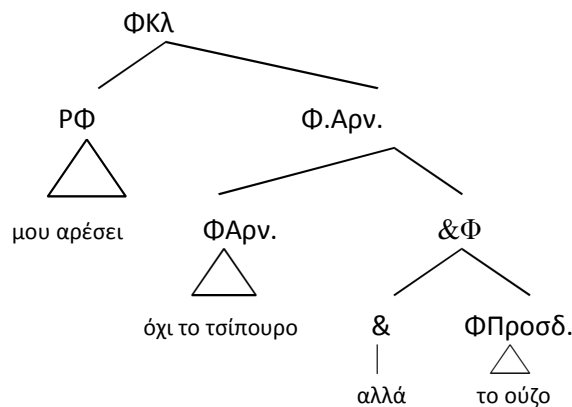
- (84) a. #Ο Νίκος δεν αργεί ποτέ. Αργεί πάντα.
 b. Ο Νίκος δεν αργεί κάποιες φορές. Αργεί πάντα.
 c. Ο Νίκος δεν αργεί κάποιες φορές αλλά πάντα.

Περιγράφονται τα χαρακτηριστικά της άρνησης στις δομές “όχι x αλλά y” γιατί μας ενδιαφέρει να δούμε τι συνδέει το *αλλά* σε αυτές τις δομές. Το ερώτημα δηλαδή σε επίπεδο σύνταξης είναι αν το *αλλά* συνδέει δύο συστατικά ([όχι x] αλλά [y]) ή δύο προτάσεις. Θα προσπαθήσω να δείξω ότι και οι δύο δυνατότητες αξιοποιούνται από τη γλώσσα.

Έχουμε δείξει ότι το *αλλά* μπορεί να συνδέει τόσο φράσεις όσο και προτάσεις. Επιπλέον, υποστηρίχθηκε ότι το *όχι* λειτουργεί ως αρνητικός τελεστής σε συστατικά. Με αυτές τις δύο προτάσεις ως δεδομένα μπορούμε να υποστηρίξουμε για το (85) τη δομή στο (85)′:

(85) Μου αρέσει όχι το τσίπουρο αλλά το ούζο.

(85)′

Την ίδια ανάλυση προτείνει και η Toosarvandani (2009)⁴⁴ για τη δομή “not x but y” των Αγγλικών και “na x balke y” των Περσικών (Farsi). Η άποψη ότι πρόκειται για φραστική παράταξη και όχι προτασιακή ενισχύεται από το γεγονός ότι δεν μπορούμε να παρεμβάλλουμε άλλα συστατικά ανάμεσα στις δύο φράσεις που συνδέονται με το *αλλά* (86) αλλά και από το ότι δεν μπορούμε να μετακινήσουμε στοιχεία έξω από τα δύο συστατικά (87):

- (86) a. Έστειλα στην Άννα όχι λάδι αλλά κρασί.
 b. ?Έστειλα όχι λάδι στην Άννα αλλά κρασί.

⁴³ Horn (2001);397-402, Vicente (2009),

⁴⁴ Όπως αναφέρει η ίδια πρέπει να είναι η πρώτη που υποστηρίζει την φραστική παράταξη για αυτές τις δομές.

- (87)α. ??Είναι όχι το τσίπουρο που μου αρέσει αλλά το ούζο.
 β. Είναι όχι το τσίπουρο αλλά το ούζο που μου αρέσει.

Εφόσον δεχόμαστε τη φραστική παράταξη στο (85)', θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η πρόταση (88) παράγεται από την (85) με μετακίνηση του αρνητικού τελεστή από τη θέση που βρίσκεται στη κεφαλή Αρν. της ΦΚλ., ότι έχουμε δηλαδή ανύψωση (raising) του αρνητικού τελεστή⁴⁵. Πέρα όμως από το παράδοξο της λεξικής αλλαγής του αρνητικού τελεστή (από *όχι* πρέπει να γίνει *δεν*), μία τέτοια ανάλυση δεν είναι δυνατή για πολλούς λόγους.

(88) Δεν μου αρέσει το τσίπουρο αλλά το ούζο.

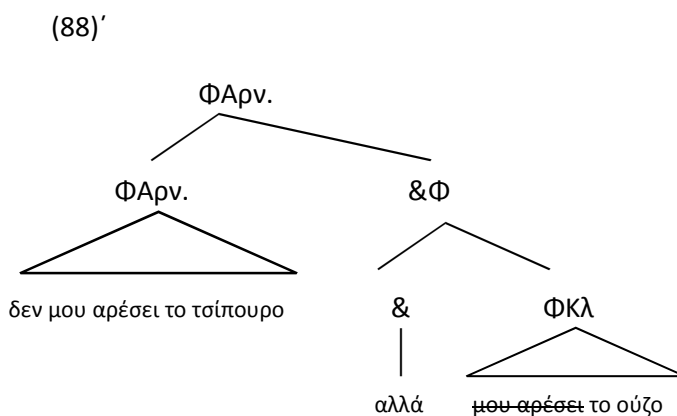
Πρώτον, θα έχουμε μετακίνηση του τελεστή έξω από ένα συστατικό της παράταξης. Κάτι τέτοιο παραβιάζει τον Περιορισμό Παρατακτικής Δομής (βλ. σελ.18), ο τελεστής δεν μπορεί να έχει εμβέλεια και στο δεύτερο συστατικό.

Δεύτερον, σε δομές όπως η (88) μπορούν να παρεμβάλλονται συστατικά ανάμεσα στις φράσεις που φαίνεται να συνδέονται και επιπλέον μπορεί να έχουμε μετακίνηση της μίας φράσης. Αντιπαράβαλε τα (89)-(90) με τα (86)-(87) αντίστοιχα:

(89) Δεν έστειλα λάδι στην Άννα αλλά κρασί.

(90) Δεν είναι το τσίπουρο που μου αρέσει αλλά το ούζο.

Υπάρχουν και άλλα παραδείγματα που δείχνουν ότι δεν είναι δυνατόν να έχουμε φραστική παράταξη στο (88). Το μεγαλύτερο πρόβλημα ωστόσο που δεν μπορεί να λύσει μία τέτοια προσέγγιση είναι η στενή εμβέλεια (narrow scope) της άρνησης που βρίσκεται στη ΦΚλ. Αντίθετα, αν θεωρήσουμε ότι έχουμε προτασιακή παράταξη με ελλειπτική δομή στη δεύτερη πρόταση, δεν προκύπτουν τέτοια ζητήματα. Γι' αυτούς τους λόγους προτείνω την αναπαράσταση στο (88)' για δομές όπως η (88).

Η Vicente (2009) υποστηρίζει ότι αυτή η αναπαράσταση ισχύει σε όλες τις δομές που έχουμε το διορθωτικό *αλλά*, δηλαδή και σε δομές όπως η (85). Νομίζω όμως ότι οι δύο

⁴⁵ Η Umbach (2004) υποστηρίζει ότι πρόκειται σε κάθε περίπτωση για φραστική παράταξη, χωρίς ωστόσο να αναλύει περαιτέρω το ζήτημα. Εξάλλου δεν ασχολείται με τη σύνταξη του *but* αλλά γενικώς με την έννοια της αντιπαράβολής (contrast) σε συνδυασμό με την εστίαση (focus).

διαφορετικές αναπαραστάσεις περιγράφουν ικανοποιητικότερα τις δύο δομές και ότι μία ενιαία αναπαράσταση, παρότι είναι πάντα ευπρόσδεκτη δεν είναι πάντα δυνατή. Παρόλαυτα η αναπαράσταση στο (85)' και (88)' διαφέρουν μόνο στο τι συστατικά ενώνονται. Έχοντας ως βάση την ανάλυση του Munn (1993) για τις παρατακτικές συνδέσεις, αποδίδεται πολύ παραστατικά η σημασία της άρνησης σε αυτές τις δομές. Σε κάθε περίπτωση η ΦΑρν. αποτελεί τη μέγιστη προβολή της παράταξης είτε είναι προτασιακή είτε φραστική. **Όπως θα δούμε μία τέτοια δομή με μέγιστη προβολή την ΦΑρν. είναι αδύνατη σε οποιαδήποτε άλλη χρήση του αλλά, αλλά και με οποιοδήποτε άλλο παρατακτικό δείκτη (και, ή).**

Τέλος, θα πρέπει με κάποιο τρόπο να εξηγήσουμε το γεγονός ότι υποχρεωτικά πρέπει να έχουμε ελλειπτική δομή (gapping) στη δεύτερη φράση. Το ίδιο ερώτημα θέτει, χωρίς να το απαντά και η Toosarvandani (2009), η οποία όμως παρατηρεί ότι στα περσικά (Farsi) όπου το *αλλά-SN* διαχωρίζεται λεξικά από το *αλλά-PA* (*balke vs. amma/vali*) είναι υποχρεωτικό το ρήμα και στο δεύτερο συστατικό (!) ενώ γενικά το gapping επιτρέπεται στα Περσικά. Μία πιθανή εξήγηση είναι σημασιολογική. Από τη στιγμή που υπάρχει ένα λεξικό στοιχείο και για τα δύο *αλλά* η γλώσσα κάνει χρήση αυτής της δυνατότητας (gapping) για να λύσει την αμφισημία. Σε αυτήν την περίπτωση όμως περιμένουμε σε γλώσσες όπως τα ισπανικά και τα γερμανικά που διαθέτουν δύο λέξεις για τις δύο σημασίες να επιτρέπεται το ρήμα στο δεύτερο συστατικό. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει. Τόσο στα γερμανικά όσο και στα ισπανικά έχουμε ελλειπτική δομή (gapping) όπως φαίνεται στο (91)⁴⁶:

- (91) a. Das ist nicht bewusst, **sondern** ganz automatisch.
b. Eso no es consciente, **sino** totalmente automatico.
Αυτό δεν είναι συνειδητό, **αλλά** εντελώς αυτόματο.

Ο Horn (2001) υποστηρίζει ότι “η ερμηνεία του *αλλά* (*‘rather’ – παρά*) σε αυτές τις δομές καθιστά την ελλειπτική δομή υποχρεωτική”⁴⁷. Για να δούμε αν παίζει κάποιο ρόλο η διακριτικότητα των λεξικών στοιχείων στη σύνταξη τέτοιων προτάσεων θα πρέπει ίσως να μελετήσουμε δομές που το ρήμα είναι διαφορετικό στις δύο προτάσεις όπως στα παραδείγματα (92)-(93):

- (92) A: Πότε σε πήρε τηλέφωνο ο Νίκος;
B1: Δεν με πήρε τηλέφωνο. Μου έστειλε e-mail.
B2: Δεν με πήρε τηλέφωνο αλλά μου έστειλε e-mail.

- (93) A: Wann hat John angerufen?
B1: Er hat nicht angerufen. Er hat eine e-mail geschickt.
B2: Er hat nicht angerufen sondern er hat eine e-mail geschickt.

Στο (92) η απάντηση στο B1 προτιμάται από τους περισσότερους φυσικούς ομιλητές σε σχέση με το B2. Δεν πρόκειται βέβαια παρά για προτίμηση και όχι αποδεκτότητα ή μη. Αν αντίστοιχα το ίδιο συμβαίνει και στα γερμανικά τότε μάλλον δεν σχετίζεται η ελλειπτική δομή με τη λεξική διακριτικότητα. Η Rouchota (1990) επισημαίνει ότι

⁴⁶ Horn (2001); 407

⁴⁷ Horn (2001); 404: The relevant (*‘rather’*) reading of but renders gapping obligatory.

στα Ελληνικά εκτός από το *αλλά* (και το *μα*) μπορεί να εμφανιστεί σε αντίστοιχες δομές και το *παρά*:

(94) Η Άννα δεν πήγε για ψώνια παρά πήγε να δει τον φίλο της.

(95) Δεν ήταν η μητέρα μου που απάντησε το τηλέφωνο παρά (ήταν) η αδερφή μου⁴⁸.

Ωστόσο, φαίνεται πως η χρήση του *παρά* σε τέτοιες δομές είναι περιθωριακή αν όχι παρωχημένη. Τελικά η υποχρεωτική ελλειπτική δομή (garring) μπορεί να σχετίζεται τόσο με την αμφισημία αυτών των στοιχείων (*αλλά*, *but*, *mais*, *a*⁴⁹) σε πολλές γλώσσες όσο και με την ιδιαίτερο συντακτικό τους ρόλο σε αυτές τις δομές. Σίγουρα πάντως είναι ένα φαινόμενο που αξίζει να μελετηθεί.

Έχουμε παρουσιάσει το διορθωτικό *αλλά* στο επίπεδο της σύνταξης και έχουμε ήδη αναφερθεί στη σημασία που εκφράζουν τα εκφωνήματα που το περιέχουν, δεν αναφερθήκαμε όμως στη σημασία που κωδικοποιεί το *αλλά* σε αυτά τα εκφωνήματα. Συνήθως χαρακτηρίζεται διορθωτικό *αλλά*, θεωρείται δηλαδή ένας δείκτης που εκφράζει διόρθωση. Θεωρώ όμως ότι η διορθωτική σημασία εκφράζεται όχι από το *αλλά* αλλά από την ίδια τη δομή του εκφωνήματος και την μεταγλωσσική άρνηση που υπάρχει αναγκαστικά στο πρώτο μέρος της παράταξης. Η Rouchota (1990) υποστηρίζει ότι το διορθωτικό *αλλά* δεν διαφέρει από το αντιπαραβολικό που θα δούμε παρακάτω: σε κάθε περίπτωση αντικρούεται και αίρεται το περιεχόμενο μίας πρότασης R από το περιεχόμενο της πρότασης που εισάγουν. Η μόνη διαφορά είναι ότι σε αυτές τις δομές η πρόταση R αντικρούεται ήδη από το πρώτο τεμάχιο της παράταξης και ενισχύεται η αναιρέσή του από την πρόταση που εισάγει το *αλλά*.

Σύμφωνα με τους Καλοκαιρινό & Καραντζόλα (1992), που εξετάζουν το *αλλά* στα πλαίσια της επιχειρηματολογικής οργάνωσης του λόγου, “το διορθωτικό και το αντιπαραβολικό *αλλά* επιτελούν κατά βάση την ίδια λειτουργία. Και στις δύο περιπτώσεις εγκαταλείπεται μία επιχειρηματολογική προοπτική και υιοθετείται η αντίθετή της”. Και οι δύο αναλύσεις δηλαδή συντείνουν στην ενιαία θεώρηση του *αλλά* ως ΚΔ, ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζουν ότι το διορθωτικό και το αντιπαραβολικό *αλλά* εκφράζουν την ίδια οδηγία. Παρατηρούμε ωστόσο ότι σε αυτές τις δομές το *αλλά* δεν έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με τους υπόλοιπους ΚΔ:

- η απουσία του από τέτοιες δομές δεν έχει συνέπειες στην επεξεργασία του εκφωνήματος. Οι δύο προτάσεις (a&b) στο (96) δεν διαφέρουν ούτε ως προς το κόστος επεξεργασίας ούτε ως προς τη συνάφεια. Και τα δύο εκφωνήματα οδηγούν στα ίδια συμπεράσματα τον ομιλητή.
- Επιπλέον στο (96.c) η αντικατάσταση του *αλλά* από κάποιον άλλο ΚΔ οδηγεί σε αντιγραμματικότητα:

⁴⁸ Rouchota (1990); 76

⁴⁹ Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι στα ρωσικά που λεξιλογικά διακρίνουν το *αλλά* της “απλής αντίθεσης” από το “παραχωρητικό” *αλλά* (a vs. no), το διορθωτικό *αλλά* συμπίπτει λεξιλογικά με το *αλλά* της “απλής αντίθεσης” (a):

(i) Ego zovut ne Petja, a Vanja.
Τον λένε όχι Petja, αλλά Vanja.

- (96) a. Ο Γιάννης δεν είναι φιλόλογος. Είναι γλωσσολόγος.
 b. Ο Γιάννης δεν είναι φιλόλογος αλλά γλωσσολόγος.
 c. *Ο Γιάννης δεν είναι φιλόλογος επομένως γλωσσολόγος.

Αντίθετα στο (97) όλες οι προτάσεις είναι γραμματικές. Τα (97.b) & (97.c) απαιτούν λιγότερο κόστος επεξεργασίας από το (97.a) χάρη στους ΚΔ *αλλά* & *επομένως* που περιορίζουν τη συνάφεια του εκφωνήματος:

- (97) a. Ο Μήτσος είναι ταξιτζής. Είναι πολύ ευγενικός.
 b. Ο Μήτσος είναι ταξιτζής αλλά είναι πολύ ευγενικός.
 c. Ο Μήτσος είναι ταξιτζής επομένως είναι πολύ ευγενικός.

Το γεγονός ότι το *αλλά* σε δομές με μεταγλωσσική άρνηση, δεν μπορεί να αντικατασταθεί από οποιοδήποτε άλλο ΚΔ σε συνδυασμό με το ότι μπορούμε να έχουμε την ίδια σημασία χωρίς την παρουσία του *αλλά* μας επιτρέπει να μην το θεωρούμε ΚΔ *αλλά* ένα συντακτικό, συνδετικό στοιχείο. Εξάλλου, η δομή *όχι ... αλλά* συνιστά φραστική παράταξη και ως τέτοια δεν περιμένουμε να εκφράζει κειμενικές σχέσεις. Συμπεραίνουμε δηλαδή ότι η λειτουργία του *αλλά* σε αυτές τις δομές που εκφράζουν μεταγλωσσική άρνηση είναι μόνο συντακτική (συνδέει φράσεις ή προτάσεις). Το “διορθωτικό” *αλλά* δεν εκφράζει διόρθωση. Η διόρθωση ή η ένσταση που εκφράζεται είναι αποτέλεσμα όλης της δομής και βασικά είναι χαρακτηριστικό της μεταγλωσσικής άρνησης. Στα παρακάτω παραδείγματα φαίνεται πως η μεταγλωσσική άρνηση με ή χωρίς το *αλλά*, εκφράζει διόρθωση (ένσταση κατά τον Horn (2001)) όχι μόνο στο περιεχόμενο του εκφωνήματος που προηγείται αλλά και σε υπονοήματα που προκύπτουν, στο στίλ κτλ (βλ. υποσ. 37, σελ. 29):

(98) A: Μιλάς κι εσύ πολύ όπως όλοι οι φιλόλογοι.

B₁: Δεν είμαι φιλόλογος. Είμαι γλωσσολόγος.

B₂: Δεν είμαι φιλόλογος αλλά γλωσσολόγος.

(99) A: Άκουσα ότι κάποιος γλωσσολόγος είπε ότι η γλώσσα είναι έμφυτη.

B₁: Δεν το είπε κάποιος γλωσσολόγος. Το είπε ο Chomsky.

B₂: Δεν το είπε κάποιος γλωσσολόγος αλλά ο Chomsky.

(100) A: Επειδή ένας οικονομολόγος είπε ότι η Ελλάδα θα πτωχεύσει, δεν σημαίνει ότι θα γίνει.

B₁: Δεν το είπε ένας οικονομολόγος. Το είπε ο Φρίντμαν.

B₂: Δεν το είπε ένας οικονομολόγος αλλά ο Φρίντμαν.

(101) A: Έφαγα μερμιζέλι.

B₁: Δεν έφαγες μερμιζέλι. Έφαγες μερμιζζέλι.

B₂: Δεν έφαγες μερμιζέλι αλλά μερμιζζέλι.

Το γεγονός ότι το *αλλά*, σύμφωνα με την ανάλυση μας, δεν συνιστά ΚΔ και άρα δεν προσδιορίζει τον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος δεν σημαίνει ότι το εκφώνημα στο οποίο περιέχεται δεν έχει επιχειρηματολογικό προσανατολισμό. Τα (99)-

(100) για παράδειγμα είναι κατεξοχήν επιχειρηματολογικά, μας οδηγούν σε ένα συμπέρασμα το οποίο δεν εκφράζεται ρητά στο κείμενο (99: *Η γλώσσα είναι σίγουρα έμφυτη αφού το είπε ο Chomsky, κτλ*). Επιπλέον, το *αλλά* εξακολουθεί να εκφράζει αντιπαραβολή και γι' αυτό μπορεί να εμφανιστεί σε αυτά τα περιβάλλοντα. Η επεξεργασία του εκφωνήματος όμως είναι ενιαία. Όπως το θέτουν δηλαδή οι Blakemore & Carston (2005) οι δύο προτάσεις αποτελούν ένα επεξεργαστικό τεμάχιο, όχι δύο τα οποία ο ακροατής πρέπει να συσχετίσει για να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα.

Τέλος, όπως αναφέρεται παραπάνω, οι ΚΔ μπορούν να συνδέουν ένα εκφώνημα με μη γλωσσικά κωδικοποιημένη πληροφορία. Το γεγονός ότι μιλάμε για μεταγλωσσική άρνηση (δηλαδή σχόλιο για τη γλώσσα) προϋποθέτει ότι προηγείται εκφώνημα, αντίθετα σε άλλα περιβάλλοντα το *αλλά* μπορεί να συνδέει ένα εκφώνημα με μη εκπεφρασμένη πληροφορία:

(102) *Ο Α δείχνει στον Β με νόημα μία κακοντυμένη γυναίκα.*

B: *Αλλά είναι πολύ όμορφη...*

Παρακάτω θα δούμε όλα τα άλλα περιβάλλοντα όπου εμφανίζεται το *αλλά* και στα οποία χαρακτηρίζεται ΚΔ και μπορεί να εναλλάσσεται με άλλους ΚΔΑ.

3.2.2. *Αλλά: Δείκτης Αντιπαραβολής στο Κείμενο*

Στην προηγούμενη ενότητα υποστηρίχθηκε ότι το *αλλά* δεν έχει παρά συντακτική λειτουργία στις δομές με μεταγλωσσική άρνηση και άρα ότι δεν συνιστά ΚΔ σε αυτά τα περιβάλλοντα. Σε αυτήν την ενότητα θα δούμε περιβάλλοντα όπου το *αλλά* έχει τη θέση ΚΔ εκφράζει δηλαδή κειμενικές σχέσεις. Στην αρχή της συζήτησης για το *αλλά* προτείναμε μία τριμερή διάκριση με βάση τα παραδείγματα (75)-(77).

Ωστόσο, είναι εύκολο να βρούμε παραδείγματα που δεν φαίνεται να αντιστοιχούν σε καμία από τις τρεις περιπτώσεις:

(103) *Πληρώσαμε πολλά λεφτά αλλά το φαγητό ήταν υπέροχο!*

(104) *Κάτσε αλλά μη μιλάς.*

(105) *Όχι να το παινευτώ αλλά δεν έχω ξαναφτιάξει τέτοια λεμονόπιτα!*

Στόχος σε αυτήν την υποενότητα είναι να δείξουμε ότι το *αλλά* παρά τα ποικίλα περιβάλλοντα⁵⁰ στα οποία εμφανίζεται, όταν είναι ΚΔ, κωδικοποιεί μία σημασία. Δηλαδή το *αλλά* στο κείμενο δίνει πάντα την ίδια οδηγία στον ακροατή που επεξεργάζεται το εισαγόμενο εκφώνημα. Ο ακροατής αξιοποιεί την οδηγία του *αλλά*, αλλά κάθε φορά έχει το δικαίωμα να την προσαρμόζει στο περιβάλλον (γλωσσικό & εξωγλωσσικό) προκειμένου να αποκομίσει τη βέλτιστη συνάφεια. Το γεγονός ότι το *αλλά* εμφανίζεται σε περιβάλλοντα που μπορεί να υποκατασταθεί από διαφορετικούς ΚΔ, δεν σημαίνει ότι είναι πολύσημο ή ότι πρόκειται για το πασσαρτού των αντιπαραβολικών σχέσεων. Θα προσπαθήσω να δείξω ότι τα χαρακτηριστικά του δεν του επιτρέπουν έναν τέτοιο ρόλο, νομιμοποιούν όμως την

⁵⁰ Δεν αναλύουμε περιπτώσεις τις δομές με *αλλά (...)* και *(but also)*, γιατί θεωρώ πρόκειται για δομές στις οποίες η παρουσία του *και* έχει καθοριστικό ρόλο και αν κατατάσσαμε το *αλλά και* ως φράση σε κάποια κατηγορία ΚΔ, θα ανήκε μάλλον στους "προσθετικούς" (additive) ΚΔ.

εμφάνιση του σε πολύ διαφορετικά περιβάλλοντα⁵¹. Παρόλαυτα, προκειμένου να δείξουμε ότι το *αλλά* κωδικοποιεί πάντα την ίδια σημασία, θα εξετάσουμε τις διάφορες περιπτώσεις ξεχωριστά, ξεκινώντας από τα περιβάλλοντα στα οποία έχει υποστηριχθεί ότι το *αλλά* εκφράζει άρση προσδοκίας/παραχώρηση. Πρόκειται ουσιαστικά για τη σημασία που σύμφωνα με την Blakemore εκφράζει το *αλλά* σε όλα τα περιβάλλοντα. Ωστόσο, θα υποστηριχτεί παρακάτω ότι η άρση προσδοκίας δεν είναι η σημασία που κωδικοποιείται από το *αλλά*.

3.2.2.1. Άρση Προσδοκίας / Παραχώρηση

Ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο που ακολουθείται, έχουν γίνει διάφορες προτάσεις για τη σημασία του *αλλά* και των αντίστοιχων στοιχείων σε άλλες γλώσσες (*but*, *mais*, κτλ) σε αυτά τα περιβάλλοντα. Σύμφωνα με τον Fraser (1998) η “κεντρική σημασία” (core meaning) του *but* εκφράζει σε κάθε περίπτωση “απλή αντίθεση” (simple contrast) ανάμεσα στα τεμάχια που συνδέει. Οι περαιτέρω διακρίσεις σχετίζονται με το περιβάλλον του *but*, δηλαδή ανάλογα με το περιεχόμενο των προτάσεων που συνδέει, η αντίθεση μπορεί να προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από προϋποθέσεις, υπονοήματα ή συνεπαγωγές⁵². Η δυνατότητα αυτή έχει σαν αποτέλεσμα το *but* να μπορεί να υποκαθιστά τους υπόλοιπους αντιπαραβολικούς δείκτες σε όλα τα περιβάλλοντα. Στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας, η Blakemore (1987, 1989, 2002) υποστηρίζει ότι το *but* εκφράζει άρση προσδοκίας⁵³. Δηλαδή, το *αλλά* στο (106) εισάγει μία πρόταση που αναιρεί την υπόθεση (προσδοκία) που έχει δημιουργηθεί από την εκφώνηση της πρώτης πρότασης⁵⁴.

(106) Ο Γιάννης είναι ψηλός αλλά δεν παίζει μπάσκετ.

Η Blakemore (2002) ακολουθεί τον Fraser (1998) στο ότι το *but* μπορεί να υποκαταστήσει τους άλλους ΚΔΑ επειδή είναι πιο “γενικό”.

Οι A&D (1977) αναλύουν το *mais-PA* (παραχωρητικό *αλλά*) στα πλαίσια της θεωρίας τους για τον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό των εκφωνημάτων. Το *mais* συνδέει δύο επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση, από τα οποία υπερισχύει πάντα το δεύτερο. Στην ίδια κατεύθυνση οι Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992) υποστηρίζουν ότι τα *αλλά*, *μα*, *όμως* εκφράζουν “αντίθεση” με την έννοια ότι συνδέουν στο κείμενο δύο αντίθετες προοπτικές. Με αυτήν την έννοια αυτά τα στοιχεία έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα⁵⁵. Ο επιχειρηματολογικός χαρακτήρας των ΚΔ αποδίδεται παραπάνω με τον πίνακα 1 (σελ.11 –

⁵¹ Βλ. και στατιστικά ΕΘΕΓ. Πρόκειται για τον πιο συχνόχρηστο ΚΔ.

[<http://hnc.ilsip.gr/statistics.asp?vtop=100W>]

⁵² Fraser (1999); 309-312

⁵³ Ο όρος “άρση προσδοκίας” (denial of expectation) χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από την Lakoff (1971) για να αποδώσει τη σημασία του *but* σε περιβάλλοντα όπως το (i):

(i) John is republican but he is honest.

Υποστηρίζει ότι το *but* σε αυτές τις δομές είναι ασύμμετρο σε αντίθεση με το συμμετρικό *but* που εκφράζει “απλή αντίθεση” σε παραδείγματα όπως το (ii):

(ii) John is tall but Bill is short.

⁵⁴ Την ίδια ανάλυση ακολουθεί και η Rouchota (1990). Διαφοροποιείται από την Blakemore στο ότι ένα κομμάτι της σημασίας του *but* έχει αληθειακό περιεχόμενο (*και + x*).

⁵⁵ Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992); 392-393

ενότητα 1.2). Θα δούμε ωστόσο ότι πρέπει να τηρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις για να αποκτήσει η σύνδεση δύο εκφωνημάτων επιχειρηματολογικό χαρακτήρα.

Με βάση τις αρχές που θέσαμε στην πρώτη ενότητα, θα πρέπει να προσδιορίσουμε την ιδιαίτερη σημασία του *αλλά*, έτσι ώστε να προκύπτει συνδυάζοντας την αντιπαραβολική του ιδιότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Το πρώτο βήμα είναι να ελέγξουμε αν η “άρση προσδοκίας” είναι πράγματι η ιδιαίτερη σημασία που κωδικοποιεί το *αλλά*, όπως υποστηρίζεται στα πλαίσια της Θεωρίας της Συνάφειας.

Η διαδικασία που κωδικοποιείται από το *αλλά*, σύμφωνα με την Blakemore είναι “αντιπαραβάλε και διέγραψε το x” (contradiction & elimination), όπου x είναι η προσδοκία που καλλιεργείται από το πρώτο τεμάχιο. Όμως μία τέτοια περιγραφή δεν θα έπρεπε να προβλέπει τη χρήση του *αλλά* στα παρακάτω περιβάλλοντα:

(107) Νόμιζα ότι έγραψα καλά *αλλά* (τελικά) έγραψα χάλια.

(108) A: Θα έρθεις στην εκδρομή;

B: Έτσι είχα προγραμματίσει...

A: Ναι, *αλλά*;

B: Δεν μου δίνουν ρεπό... / δεν υπάρχει *αλλά*. Θα έρθω..

A: Ααα..ωραία τότε γιατί λες “είχα προγραμματίσει”...

(109) A: Θεες να παντρευτούμε;

B: Θέλω...

A: *Αλλά*...

B: *Αλλά*... δεν έχω λεφτά.

(110) Η A μπαίνει στις 9.05μ.μ. σε ένα κομμωτήριο και ρωτάει αν μπορεί να κουρευτεί. Η B απαντάει:

B: Κανονικά κλείνουμε στις 9.00 *αλλά* θα κάνουμε μια εξαίρεση.

Σε όλες τις παραπάνω προτάσεις υπάρχουν στοιχεία στο πρώτο τεμάχιο που ακυρώνουν το συμπέρασμα προκύπτει από το προτασιακό περιεχόμενο του T1. Στο (107) ο παρελθοντικός χρόνος (*νόμιζα*), στα (108)-(109) ο επιτονισμός και στο (110) το επίρρημα *κανονικά*. Μπορούμε να βρούμε πολλά ακόμη τέτοια στοιχεία που υποδεικνύουν ότι αυτό που λέγεται μας οδηγεί σε αντίθετα συμπεράσματα από αυτά που μας οδηγεί το προτασιακό περιεχόμενο των εκφωνημάτων. Αντίστοιχα παραδείγματα δίνει και η Iten (2000)⁵⁶:

(111) Tom was meant to be here, but his car broke down.

Η Blakemore (2002) σχολιάζει τέτοια παραδείγματα και υποστηρίζει ότι ο ακρατής παρά το γεγονός ότι έχει πρόσβαση από το πρώτο τεμάχιο στο συμπέρασμα που οδηγεί το δεύτερο, θα αναπτύξει όλο το συλλογισμό (ότι δηλαδή ο Tom είναι εδώ) ως υποθετικό, τι θα συνέβαινε δηλαδή σε έναν πιθανό κόσμο. Μία τέτοια εξήγηση ωστόσο δεν φαίνεται

⁵⁶ Blakemore (2002); 113

ικανοποιητική. Πέρα από το ότι δεν εξηγεί όλα τα παραπάνω παραδείγματα, δεν εξηγεί τον ρόλο του *αλλά* σε ένα εκφώνημα που το πρώτο τεμάχιο αυτοακυρώνει το συμπέρασμα στο οποίο κανονικά θα οδηγούσε. Το ίδιο πρόβλημα εντοπίζει και η Hall (2007), η οποία δίνει επιπλέον παραδείγματα:

(112) Some of the students passed, but not all of them⁵⁷.

Στο (112) το “some” (κάποιοι) υπονοεί ότι δεν πέρασαν όλοι (all) (quantity implicature). Το *but* δεν μπορεί να εισάγει άρση προσδοκίας. Προλαμβάνει θα λέγαμε σε αυτήν την περίπτωση την ανάπτυξη του υπονοήματος (κάποιοι *άρα όχι όλοι*) πριν αυτό ολοκληρωθεί, τονίζοντας τη σημασία του.

Ακόμη όμως κι αν αποδεχτούμε ότι όλα τα παραπάνω περιβάλλοντα είναι η εξαίρεση στον κανόνα, υπάρχει ένα πρόβλημα σε σχέση με την έννοια της άρσης προσδοκίας, το οποίο ισχύει για τις κλασικές περιπτώσεις που το *αλλά* θεωρείται ότι έχει αυτή τη σημασία. Στο παράδειγμα (76) υποτίθεται ότι το πρώτο τεμάχιο “διάβασα πολύ” οδηγεί στο συμπέρασμα “έγραψα καλά”. Το δεύτερο τεμάχιο “έγραψα χάλια” αίρει αυτήν την προσδοκία. Πόσο πιθανό όμως είναι ένας ακροατής να βγάλει το συγκεκριμένο συμπέρασμα ακούγοντας το T1 από το (76);

Η ικανότητα ενός ακροατή να βγάζει ένα συμπέρασμα *x* από ένα εκφώνημα *y* (inferential processes), δεν αμφισβητείται. Αντιθέτως, είναι αναμενόμενο ένας ακροατής να μπορεί να βγάλει πολλά διαφορετικά συμπεράσματα από ένα εκφώνημα ανάλογα με το γλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον που διαθέτει. Αυτή ακριβώς η δυνατότητα δεν μας επιτρέπει να υποθέτουμε ότι ο ακροατής έχει καλλιεργήσει μία συγκεκριμένη προσδοκία, η οποία στη συνέχεια αίρεται από το T2. Τον ίδιο συλλογισμό αναπτύσσει και η Hall (2007), η οποία προτείνει ότι το *but* δεν αίρει κάποια προσδοκία αλλά διακόπτει έναν συλλογισμό (cutting off an inference), κατά τον οποίο δημιουργούνται μία σειρά από πιθανά συμπεράσματα από την εκφώνηση του T1. Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να ερμηνεύσουμε τον ρόλο του *αλλά* τόσο στο (76) όσο και στο (113):

(113) Διάβασα πολύ αλλά έγραψα τέλεια.

Το T1 και στα δύο παραδείγματα είναι το ίδιο και προκύπτουν από αυτό διάφορα συμπεράσματα (*έγραψα καλά, κουράστηκα πολύ, κ.α.*) ανάλογα με το T2 ο ακροατής θα ολοκληρώσει και θα κλείσει τον συλλογισμό του έτσι ώστε να αποκομίσει τη βέλτιστη συνάφεια. Επειδή όμως το κόστος επεξεργασίας σε αυτήν την διαδικασία φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αυξημένο, ο ακροατής δηλαδή διαμορφώνει μία σειρά από υποθέσεις για να κρατήσει τελικά μία που θα ικανοποιεί την συνθήκη της βέλτιστης συνάφειας, είναι πιθανό ότι στην περίπτωση που ο ακροατής δεν ζητάει κάποια συγκεκριμένη πληροφορία, είναι σε κατάσταση αναμονής μέχρι την ολοκλήρωση του εκφωνήματος από τον ομιλητή. Μόνο τότε θα αναζητήσει τη βέλτιστη συνάφεια του εκφωνήματος. Το *αλλά* δεν εκφράζει άρση προσδοκίας, **προειδοποιεί** τον ακροατή ότι ακολουθεί **στροφή** σε αυτό που λέγεται. Εκφράζει δηλαδή **στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος**.

⁵⁷ Hall (2007); 171

Η θεώρηση του *αλλά* ως δείκτη που σηματοδοτεί στροφή μέσα στο κείμενο αφενός μπορεί να λύσει τα προβλήματα που αναφέρονται παραπάνω σχετικά με την έννοια της προσδοκίας αφετέρου ενσωματώνει τα βασικά χαρακτηριστικά του *αλλά*. Η έννοια της στροφής δεν προϋποθέτει εξάρτηση ανάμεσα στις δύο προτάσεις, χαρακτηριστικό που αντικατοπτρίζεται στο επίπεδο της σύνταξης αφού το *αλλά* είναι παρατακτικός δείκτης. Παράλληλα με τον όρο “στροφή” αποδίδεται και ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό του *αλλά*: η ασυμμετρία⁵⁸. Από τη στιγμή που αλλάζει ο προσανατολισμός του εκφωνήματος δεν μπορεί να επανέλθει, και γι’ αυτό αν αντιστρέψουμε τα τεμάχια που συνδέει το *αλλά* το αποτέλεσμα δεν θα είναι ποτέ το ίδιο. Τέλος, η έννοια της στροφής στον προσανατολισμό του εκφωνήματος αναδεικνύει τον επιχειρηματολογικό χαρακτήρα του *αλλά* στο κείμενο. Η ιδέα αυτή αναπτύσσεται στους Καλοκαιρινό & Καραντζόλα (1992) σύμφωνα με τους οποίους “το *αλλά* φέρει μία σημασιακή οδηγία για την ανεύρεση των δύο **αντιτιθέμενων επιχειρηματολογικών κατευθύνσεων**⁵⁹”. Ωστόσο, αποφεύγεται επίτηδες η έκφραση “στροφή στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό”, γιατί όπως θα δούμε το *αλλά* μπορεί να χρησιμοποιείται για τη σύνδεση εκφωνημάτων που δεν έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα.

Για να γίνει πιο κατανοητό τι εννοώ με τον όρο “στροφή” παραθέτω κάποια παραδείγματα αντίστοιχα με αυτά που χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία για να εξηγήσουν τον όρο “άρση προσδοκίας”.

(114) A: Πως σου φάνηκε ο Γιάννης?

B: Είναι παναθηναϊκός αλλά φαίνεται καλό παιδί.

(115) A: Είσαι ευχαριστημένη με το καινούργιο σου σπίτι;

B1: Είναι μακριά από το κέντρο αλλά έχει υπέροχη θέα.

B2: Είναι μακριά από το κέντρο αλλά έχει πολλή φασαρία.

Στα παραπάνω παραδείγματα υπάρχουν δύο πιθανότητες: είτε ο A γνωρίζει τις προτιμήσεις του B (ως προς την ομάδα και τη διαμονή μακριά από το κέντρο) είτε όχι. Στην περίπτωση που στο (114) ο A γνωρίζει ότι ο B είναι φανατικός ολυμπιακός, το *αλλά* θα τον προειδοποιήσει ότι δεν πρέπει να βιαστεί να βγάλει συμπεράσματα για την άποψη του B για τον Γιάννη. Ο B στρέφει την προσοχή του A από ένα αρνητικό χαρακτηριστικό σε ένα θετικό και καταλήγει εκεί. Αντίστοιχα στο (115) αν ο A γνωρίζει ότι η B προτιμάει το κέντρο, το *αλλά* σηματοδοτεί την ίδια στροφή από κάτι αρνητικό σε κάτι θετικό. Αν συμβαίνει το αντίθετο, η απάντηση στο B2 σηματοδοτεί μία στροφή από κάτι θετικό σε κάτι αρνητικό. Σε αυτές τις περιπτώσεις βρίσκει εφαρμογή και η “άρση προσδοκίας” της Blakemore. Υπάρχει όμως και η πιθανότητα να μην γνωρίζουμε τις προτιμήσεις του συνομιλητή μας. Σε αυτήν την περίπτωση το T1 δεν μπορεί να μας δημιουργήσει καμιά απολύτως προσδοκία. Μπορεί ανάλογα με το τι θεωρεί ο A θετικό να διαμορφώσει κάποια υπόθεση, αλλά το πιθανότερο είναι να είναι σε κατάσταση αναμονής μέχρι την ολοκλήρωση του εκφωνήματος για το τι είναι θετικό και τι αρνητικό για τον B, για να πάρει έτσι έμμεσα και μία απάντηση στο ερώτημα του. Στο (115) με την εκφώνηση του T1 (είναι μακριά από το κέντρο) βρίσκεται σε

⁵⁸ Για τον ασυμμετρικό χαρακτήρα του *αλλά* βλ. Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992), Blakemore (2002), Hall (2007).

⁵⁹ Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992); 394

κατάσταση αναμονής. Το *αλλά* τον προειδοποιεί ότι αυτό που ακολουθεί είναι σε διαφορετική κατεύθυνση από αυτό που προηγείται, δεν γνωρίζει όμως ακόμη αν πρόκειται στροφή από κάτι θετικό σε αρνητικό ή το αντίστροφο. Με την εκφώνηση του T2 γίνεται σαφές τι είναι θετικό και τι αρνητικό και ο A μπορεί να βγάλει το συμπέρασμα (είναι / δεν είναι ευχαριστημένη). Το εκφώνημα “T1 αλλά T2” φέρει τη βέλτιστη συνάφεια και μόνο με την ολοκλήρωση του μπορεί ο ακροατής να την αποκομίσει.

Τα παρακάτω παραδείγματα είναι ενδεικτικά για την “οριστικότητα” της στροφής που εκφράζει το *αλλά*. Ό,τι ακολουθεί το *αλλά* είτε αποτελεί το τελικό συμπέρασμα είτε οδηγεί στο τελικό συμπέρασμα. Έτσι το (116) δεν μπορεί να είναι αποδεκτό:

- (116) A:Είσαι ευχαριστημένη με το καινούργιο σου σπίτι;
B:Είναι μακριά από το κέντρο αλλά έχει υπέροχη θέα... #Δεν είμαι πολύ ευχαριστημένη.

Για τους ίδιους λόγους δεν μπορεί ένα συμπέρασμα να προηγείται ενός επιχειρήματος. Το (117) είναι αποδεκτό αλλά ο ακροατής ενθαρρύνεται να συνάγει κάποιο επιπλέον συμπέρασμα, κάτι που δεν συμβαίνει στο (117).

- (117) Τα θέματα ήταν εκτός ύλης αλλά έγραψα καλά (#και δυσκολεύτηκα / τσατίστηκα)
(117) Έγραψα καλά αλλά τα θέματα ήταν εκτός ύλης (και δυσκολεύτηκα / τσατίστηκα)

Η θεώρηση του *αλλά* ως στοιχείου που κωδικοποιεί στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος μπορεί να βρει εφαρμογή και σε περιβάλλοντα στα οποία, όπως αναφέραμε στην αρχή, το *αλλά* δεν φαίνεται να κωδικοποιεί ούτε άρση προσδοκίας ούτε απλή αντίθεση. Θυμίζουμε τα παραδείγματα (103)-(105):

- (103) Διάβασα πολύ αλλά έγραψα τέλεια!
(104) Κάτσε αλλά μη μιλάς.
(105) Όχι να το παινευτώ αλλά δεν έχω ξαναφάει τέτοια λεμονόπιτα!

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε ο ρόλος του *αλλά* στο (103) είναι να προειδοποιήσει τον ακροατή ότι ακολουθεί στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Με την ολοκλήρωση του εκφωνήματος, προκειμένου να αποκομίσει τη βέλτιστη συνάφεια θα αναζητήσει σε τι συνίσταται η στροφή και θα δώσει προσοχή στις συναγωγές που μπορεί να κάνει από το T1 (διάβασα πολύ), θα αντιπαραβάλει δηλαδή τον κόπο με το θετικό αποτέλεσμα. Αντίστοιχα είναι και τα παραδείγματα (118)-(119). Με την αντιστροφή των προτάσεων στα (118)′-(119)′ η μόνη διαφορά είναι ότι η στροφή είναι από κάτι θετικό σε κάτι αρνητικό. Το *τουλάχιστον* στα (118)-(119) είναι ένα παρενθετικό επίρρημα, το οποίο τονίζει τη στροφή από κάτι αρνητικό σε κάτι θετικό γι’ αυτό και δεν είναι αποδεκτό στα αντίστροφα παραδείγματα. Επίσης το *τουλάχιστον* είναι αποδεκτό μόνο όταν το *αλλά* εισάγει ένα επιχείρημα σε διαφορετική κατεύθυνση και όχι ένα συμπέρασμα (βλ. 119-120).

- (118) Το φαγητό είναι λίγο αλλά (τουλάχιστον) (είναι) νόστιμο.
(119) Ταξιδεύαμε πολλές ώρες αλλά (τουλάχιστον) είχαμε καλή παρέα.

(120) Ταξιδεύαμε πολλές ώρες αλλά (#τουλάχιστον) δεν κουράστηκα.

(118)' Το φαγητό είναι νόστιμο αλλά (#τουλάχιστον) (είναι) λίγο.

(119)' Είχαμε καλή παρέα αλλά (#τουλάχιστον) ταξιδεύαμε πολλές ώρες.

Στο παράδειγμα (104) το *αλλά* δεν σηματοδοτεί στροφή στο περιεχόμενο του εκφωνήματος αλλά στην ελλεκτική του δύναμη (illocutionary force). Το *αλλά* εισάγει μία διαφορετική ελλεκτική πράξη⁶⁰ από αυτήν που προηγείται. Το *αλλά* είναι αδύνατο να συνδέει δύο όμοιες γλωσσικές πράξεις, χάρη σε αυτόν τον περιορισμό ο ακροατής είναι σε θέση να αντιληφθεί τη διαφορά ανάμεσα στο (104) και στο (104)'.

(104) Κάτσε αλλά μη μιλάς.

(104)' Κάτσε και μη μιλάς.

Στο (104) το T1 είναι άδεια και το T2 εντολή αντίθετα στο (104)' έχουμε δύο εντολές. Αντίστοιχα παραδείγματα είναι τα παρακάτω:

(120) Θα σου φτιάξω μουσακά αλλά θα/να αγοράσεις εσύ τα υλικά. (υπόσχεση – παράκληση/εντολή)

(121) Φύγε αλλά δεν θα σε συγχωρήσω ποτέ. (άδεια – δήλωση)

(122) Σε συγχωρώ αλλά να μην το ξανακάνεις. (συγχώρεση – εντολή)

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι στις παραπάνω περιπτώσεις που το *αλλά* συνδέει ελλεκτικές πράξεις δεν μπορεί να σηματοδοτεί στροφή στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος αφού η αντιπαραβολή δεν γίνεται σε επίπεδο προτασιακού περιεχομένου αλλά σε ελλεκτικό επίπεδο.

Το παράδειγμα στο (105) φαίνεται λίγο διαφορετικό. Το *αλλά* δεν συνιστά στροφή στην ελλεκτική δύναμη του εκφωνήματος αλλά συνδέει μία πρόταση με ένα μεταγλωσσικό σχόλιο για αυτήν την πρόταση. Που συνιστάται όμως η στροφή που σηματοδοτεί το *αλλά*; Στο παράδειγμα (105) το T1 (όχι να το παινευτώ) δηλώνει ότι αυτό που ακολουθεί δεν λέγεται επειδή ο ομιλητής θέλει να παινευτεί, όμως το T2 (δεν έχω ξαναφάει τέτοια λεμονόπιτα) είναι έπαινος. Αντίστοιχο είναι και το παράδειγμα στο (123). Στο (124) το T1 εκφράζει ότι ο ομιλητής δεν ενδιαφέρεται για κάτι που ρωτάει, κάτι τέτοιο έρχεται σε αντίφαση με την ίδια την ερώτηση ως ελλεκτική πράξη που προϋποθέτει εκ μέρους αυτού που την εκφωνεί ότι ζητάει μία απάντηση. Σε όλα τα παρακάτω παραδείγματα το T1 είναι ένα μεταγλωσσικό σχόλιο για το T2, με έμμεσο ή άμεσο τρόπο ενημερώνει τον ακροατή για τη στάση του ίδιου απέναντι σε αυτό που εκφωνείται. Η στροφή που σηματοδοτεί το *αλλά* συνιστάται στο ότι η ίδια η γλωσσική πράξη που ακολουθεί αντιπαραβάλλεται προς την πρόθεση / στάση του ομιλητή.

⁶⁰ Η βασική κατηγοριοποίηση των ελλεκτικών πράξεων που προτείνεται από τον Austin (1962) και τροποποιείται από τον Searle (1979) είναι: δηλωτικές/αποφαντικές (assertive), κατευθυντικές (directives), δεσμευτικές (commissives), εκφραστικές (expressives), διακηρυκτικές (declarations). Στο (104) και οι δύο πράξεις ανήκουν στην κατηγορία των κατευθυντικών αλλά σε διαφορετικές υποκατηγορίες (άδεια – εντολή/διαταγή). Δεν θα αναφερθούμε περαιτέρω στην υποκατηγοριοποίηση των διάφορων τύπων ελλεκτικών πράξεων αλλά είναι σαφές από τα παραδείγματα ότι δεν μπορούν συνδέονται με το *αλλά* δύο εντολές, υποσχέσεις κ.ο.κ.

(123) Όχι επειδή είναι γιος μου αλλά δεν υπάρχει ομορφότερο παλικάρι στην Κρήτη.

(124) Όχι πως με νοιάζει, αλλά πότε θα έρθεις να με ζητήσεις;⁶¹

(125) Δεν θέλω να γίνω αδιάκριτη αλλά πόσο χρόνων είσαι;

(126) A: Είδατε ένα κοριτσάκι με φακίδες και κόκκινα μαλλιά;

B: Δεν είμαι σίγουρη αλλά νομίζω ότι έτρεχε προς τη θάλασσα.

(127) Το ξέρω ότι είναι δύσκολο αλλά πρέπει να κερδίσεις στον αγώνα

Με την ανάλυση του *αλλά* σε περιβάλλοντα όπως τα (104)-(105) ουσιαστικά έχουμε παρουσιάσει πως οι ΚΔ μπορούν να συνδέουν τεμάχια στο κείμενο σε διαφορετικά επίπεδα, δηλαδή σε επίπεδο προτασιακού περιεχομένου (πρδ. 106-119), ελλεκτικότητας (πρδ. (104), (120)-(122)) και μεταγλώσσας (πρδ. (123)-(127)). Η διάκριση αυτή παραπέμπει στη βασική διάκριση που προτείνει η Sweetser (1990) για τα 3 διαφορετικά κειμενικά επίπεδα (*three planes of discourse*). Παρουσιάζονται παρακάτω όπως αναλύονται στον Καλοκαιρινό (2004):

- Επίπεδο προτασιακού περιεχομένου (*propositional content*): Σχέση ανάμεσα στο προτασιακό περιεχόμενο των δύο τεμαχίων (*John came back because he loved her*)
- Επίπεδο επιστημικότητας (*epistemic*): Σχέση ανάμεσα στο προτασιακό περιεχόμενο του τεμαχίου που εισάγεται με τον ΚΔ και τη γνώση / βεβαιότητα του ομιλητή για το περιεχόμενο του άλλου τεμαχίου (*John loved her, because he came back*)
- Επίπεδο ελλεκτικότητας (*speech act*): Σχέση ανάμεσα στο προτασιακό περιεχόμενο του τεμαχίου που εισάγεται με τον ΚΔ και την ελλεκτική δύναμη της άλλης πρότασης (*What are you doing tonight, because there is a good movie on?*)

Ωστόσο, τα επίπεδα που διακρίναμε με βάση τις συνδέσεις που κάνει το *αλλά* δεν είναι αντίστοιχα με τα επίπεδα που προτείνει η Sweetser⁶². Αυτό που ορίσαμε ως μεταγλωσσικό επίπεδο αντιστοιχεί ουσιαστικά στα επίπεδα επιστημικότητας και ελλεκτικότητας της Sweetser. Τη συσχέτιση αυτών των δύο επιπέδων επιχειρεί ο Καλοκαιρινός (2004) σημειώνοντας ότι “η επιστημική τροπικότητα (*epistemic modality*) όπως εμφανίζεται στο επίπεδο του κειμένου (*discourse level*) είναι μία μορφή ψυχολογικής στάσης (*psychological mode*), δηλαδή εμπρόθετης στάσης (*intentional attitude*) και χαρακτηρίζει την ελλεκτική δύναμη του εκφωνήματος. [...] η ψυχολογική στάση (*psychological mode*) και η ελλεκτική δύναμη (*illocutionary force*) ανήκουν τόσο στο επιστημικό όσο και στο ελλεκτικό επίπεδο της Sweetser και άρα είναι όψεις της κειμενικής τροπικότητας (*discourse modality*) [Καλοκαιρινός (2004); 32]”. Σύμφωνα με αυτή την ανάλυση το επίπεδο της μεταγλωσσικότητας που προσδιορίσαμε αντιστοιχεί στην “κειμενική τροπικότητα” που προτείνει ο Καλοκαιρινός (2004). Το ονομάζω “μεταγλωσσικό” γιατί σε κάθε περίπτωση το ένα τεμάχιο σχολιάζει είτε το περιεχόμενο είτε την ελλεκτική δύναμη

⁶¹ Βελούδης (2005);90

⁶² Για μία διαφορετική θεώρηση των επιπέδων που διακρίνει η Sweetser σε σχέση με τους αντιπαραβολικούς δείκτες βλ. Lang (2000)

του άλλου τεμαχίου είτε ακόμη και “μετα-επικοινωνιακά⁶³” χαρακτηριστικά όπως στο παρακάτω παράδειγμα:

(128) Δεν μου αρέσει να φωνάζω αλλά ΦΥΓΕ ΤΩΡΑ!!!

Όπως αναφέρει και ο Καλοκαιρινός μπορούμε να διακρίνουμε ανάμεσα σε μία επιστημική και μη επιστημική τροπικότητα, αν δηλαδή το σχόλιο αφορά τη βεβαιότητα του ομιλητή για τα λεγόμενά του ή αν αφορά συνολικότερα τη στάση του απέναντι σε αυτό που λέει, αλλά δεν παύει να αποτελεί ένα σχόλιο σε αυτό που λέει.

Αντίθετα το επίπεδο της ελλεκτικότητας με βάση την ανάλυση μας είναι κάτι τελείως διαφορετικό από το αντίστοιχο επίπεδο της Sweetser. Αναφέρεται στη δυνατότητα του *αλλά* να αντιπαραβάλλει δύο διαφορετικές (σε αντίθετη κατεύθυνση) ελλεκτικές πράξεις. Τα παρακάτω παραδείγματα, αν και το *αλλά* συνδέει δύο διαφορετικές ελλεκτικές πράξεις (εκφραστικές – αποφαντικές), δεν έχουν τον ίδιο χαρακτήρα με το (104) & (120)-(122). Επειδή το δεύτερο τεμάχιο της σύνδεσης έχει αποφαντικό χαρακτήρα τα (129)-(130) έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα, στο (129) το δεύτερο τεμάχιο αποτελεί δικαιολογία για την καθυστέρηση ενώ στο (130) το δεύτερο τεμάχιο (*κάνω δίαιτα*) εκφράζει άρνηση και ταυτόχρονα τη δικαιολογεί. Θεωρώ ότι σε αυτά τα παραδείγματα η σύνδεση έχει μεταγλωσσικό χαρακτήρα.

(129) Συγνώμη που άργησα αλλά δεν έφταιγα εγώ.

(130) A: Πάρτε ένα νεραντζάκι!

B: Ευχαριστώ αλλά κάνω δίαιτα.

Όπως θα δούμε και παρακάτω στις περιπτώσεις που συνδέονται δύο διαφορετικές ελλεκτικές φράσεις από τις οποίες καμία δεν είναι απόφαση, το εκφώνημα δεν μπορεί να έχει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να συνδέει ένας ΚΔ δύο διαφορετικές ελλεκτικές φράσεις είναι να συνδέει ισοδύναμα μεταξύ τους στοιχεία, να μην είναι δηλαδή υποτακτικός δείκτης. Είναι λογικό η διάκριση αυτή των επιπέδων να αντικατοπτρίζεται και στο επίπεδο της σύνταξης.

Όπως έχουμε ήδη πει το *αλλά* είναι ένας παρατακτικός δείκτης σε συντακτικό επίπεδο. Η ασυμμετρία, που όπως είδαμε είναι βασικό χαρακτηριστικό του *αλλά*, δεν είναι ασύμβατη με την συντακτική του θέση ως παρατακτικού δείκτη. Το επισημαίνουμε αυτό γιατί, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 2 (σελ. 17) σε αρκετές περιπτώσεις δομές που παραδοσιακά χαρακτηρίζονται παρατακτικές εκφράζουν υποτακτικές σχέσεις και είναι αμφιλεγόμενο αν πρόκειται για παράταξη ή ψευδοπαράταξη.

Οι Culicover & Jackendoff (1997) συζητούν ακριβώς αυτήν την αναντιστοιχία ανάμεσα σε σύνταξη και σημασία για τον δείκτη *and*. Μέσα από μία σειρά διαγνωστικά τεστ που εφαρμόζουν υποστηρίζουν ότι το (131) είναι μία παρατακτική δομή ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η πρώτη πρόταση εξαρτάται σημασιολογικά από αυτήν που ακολουθεί:

⁶³ Ο όρος από τον Καλοκαιρινό (2004): metacommunicative

(131) You drink another can of beer and I'm leaving. (= If you drink another can of beer, I'm leaving)

Επιπλέον επιχειρούν μία διάκριση ανάμεσα σε ασύμμετρες παρατακτικές δομές που αν και η συντακτική τους δομή είναι παρατακτική, η εννοιακή τους δομή παραμένει υποτακτική (131) και σε ασύμμετρες παρατακτικές δομές που και η συντακτική και η εννοιακή τους δομή είναι παρατακτική (132). Όπως αναφέρουν δομές όπως η (132) είναι ασύμμετρες εξαιτίας των πολύ ισχυρών συνεπαγωγών που προκύπτουν από τα δύο συστατικά⁶⁴.

(132) Mary bought the newspaper after work and she read it on the train. (χρονική ακολουθία)

Αντίθετα με το *and* (και) το *αλλά* είναι πάντα ασύμμετρο. Η ασυμμετρία όμως του *αλλά* σχετίζεται με τον επιχειρηματολογικό του χαρακτήρα. Έτσι σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί κριτήριο για να χαρακτηρίσουμε τη σύνδεση με το *αλλά* ψευδοπαράταξη. Οι δομές με το *αλλά* επιδεικνύουν όλα τα χαρακτηριστικά των παρατακτικών συνδέσεων (βλ. σελ. 17-18):

(i) *Περιορισμός Παρατακτικής Δομής (Coordination Structure Constraint)*

(133) *Ποιον [ερωτεύτηκες t] αλλά [παντρεύτηκες τον Γιώργο];

(134) *Τι [προτιμάει t ο Γιώργος] αλλά [ο Νίκος προτιμάει το τάβλι];

➤ *Across The Board Movement*

(135) Ποιον [ερωτεύτηκες t_i] αλλά [δεν (τον_i) παντρεύτηκες t];

(136) Τι [t_i αρέσει στον Γιώργο] αλλά [το_i μισεί ο Νίκος]⁶⁵;

(ii) *Έλλειψη ρήματος (Gapping)*⁶⁶:

(137) Ο Γιώργος προτιμάει το τάβλι αλλά ο Νίκος ~~προτιμάει~~ το σκάκι.

(iii) *Μετακίνηση όρου και από τα δύο συστατικά στα δεξιά (Right Node Raising)*

(138) Η Μαρία αγαπάει αλλά η Άννα μισεί τον Πέτρο.

(139) Ο Γιάννης σκέφτηκε αλλά ο Νίκος υλοποίησε την ιδέα.

(iv) *Stripping*

(140) Η Μαρία συμφωνεί με την μητέρα της αλλά ο Γιάννης όχι.

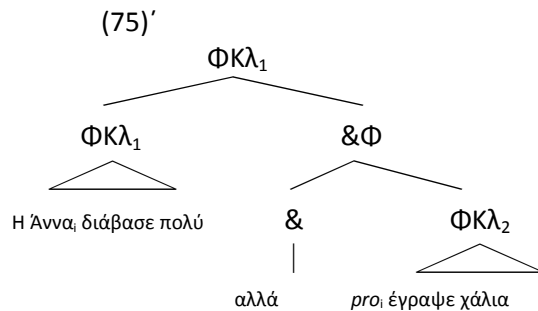
⁶⁴ "...their asymmetric properties are consequences of their (very strong) invited entailments." C&J (1997); 213.

⁶⁵ Το "το" είναι "ανακλητική αντωνυμία" (resumptive pronoun).

⁶⁶ Είναι δύσκολο να βρούμε ένα παράδειγμα gapping στα παραδείγματα που το *αλλά* σύμφωνα με άλλες αναλύσεις εκφράζει άρση προσδοκίας (άμεση) γιατί είναι πολύ δύσκολο να έχουμε το ίδιο ρήμα και στις δύο προτάσεις.

Εκτός από το ότι οι δομές με το *αλλά* έχουν όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, το πιο σοβαρό επιχείρημα για να χαρακτηρίσουμε το *αλλά* παρατακτικό δείκτη είναι η θέση του στην πρόταση (βρίσκεται πάντα ανάμεσα στα συστατικά που συνδέει) σε συνδυασμό με την ανάλυση που κάναμε για τις παρατακτικές δομές. Η αναπαράσταση λοιπόν για το (75) είναι:

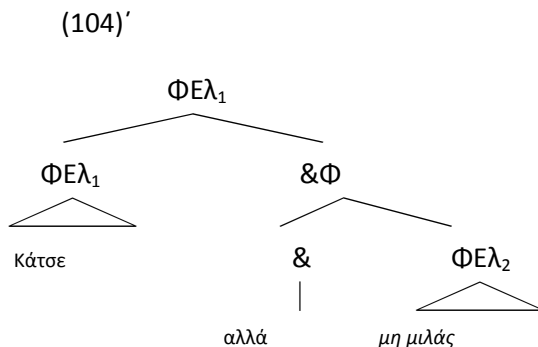
(75) Η Άννα διάβασε πολύ *αλλά* έγραψε χάλια.

Η σημασιολογική ανάλυση που προτείνεται σε αυτήν την εργασία δεν μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι η εννοιακή δομή των εκφωνημάτων που περιέχουν το *αλλά* είναι εξαρτημένη, ότι δηλαδή το ένα συστατικό υποτάσσεται σημασιολογικά στο άλλο. Εξάλλου θα ήταν παράδοξο για έναν παρατακτικό δείκτη να έχει ως κανόνα (και όχι ως εξαίρεση) τη σύνδεση σημασιολογικά υποτακτικών δομών. Ακόμη και στις περιπτώσεις που η παρατακτική δομή με το *αλλά* μπορεί να υποκατασταθεί από μία υποτακτική δομή με το *αν και* για παράδειγμα, θεωρώ ότι μολονότι η σημασία είναι σχεδόν ίδια, η επεξεργασία του εκφωνήματος δεν είναι ίδια (για τη διάκριση του *αλλά* από τους παραχωρητικούς δείκτες σε σημασιο-συντακτικό επίπεδο βλ. ενότητα 3.3 παρακάτω).

Η συντακτική αναπαράσταση στο (75)' σε συνδυασμό με την εξέλιξη της έρευνας για τις λειτουργικές κατηγορίες και την αναπαράσταση της “αριστερής περιφέρειας” αποδίδει και τις χρήσεις του *αλλά* σε ελλεκτικό επίπεδο. Έτσι για παράδειγμα το (104) αναπαριστάται συντακτικά ως σύνδεση δύο ελλεκτικών φράσεων. Τα *αλλά/μα* είναι οι μόνοι δείκτες που μπορούν να συνδέσουν δύο διαφορετικές ελλεκτικές πράξεις.

(104) Κάτσε *αλλά* μη μιλάς.

Συνοψίζοντας, και σε μία προσπάθεια να ορίσουμε το *αλλά* σε επίπεδο σύνταξης και σημασίας μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για έναν παρατακτικό δείκτη που όταν λειτουργεί σε επίπεδο κειμένου εκφράζει στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Το πρώτο τεμάχιο δεν υποτάσσεται στο δεύτερο ούτε στην εννοιακή δομή. Η ασυμμετρία

της σύνδεσης είναι εγγενές χαρακτηριστικό του *αλλά*, δεν μπορεί κάτι να σηματοδοτεί στροφή και να είναι συμμετρικό. Όπως θα δούμε παρακάτω το *αλλά* μπορεί να αντιπαραβάλλει γεγονότα που δεν σχετίζονται άμεσα μεταξύ τους λόγω του ότι δεν είναι υποτακτικός δείκτης. Οι προτάσεις που συνδέει είναι ανεξάρτητες. Με αυτά τα δεδομένα μπορούμε να πούμε πως εκφράζεται αντιστοιχία ανάμεσα στη σύνταξη και στη σημασιολογία του *αλλά*. Στην επόμενη ενότητα θα δούμε αν το *αλλά* μπορεί να είναι συμμετρικό ή αν υπάρχει κάποιο άλλο στοιχείο που να εκφράζει συμμετρικές αντιπαραβολικές σχέσεις στη ΝΕ.

3.2.2.2. “Απλή Αντίθεση”: *αλλά* vs. *ενώ*

Από τη στιγμή που η Lakoff (1971) διέκρινε δύο σημασίες του *but* (άρση προσδοκίας vs. απλή αντίθεση), αναπτύχθηκε πλούσια βιβλιογραφία γύρω από αυτό το θέμα. Η διάκριση αυτή ενισχύθηκε από την ανάλυση γλωσσών που διαθέτουν διαφορετικά λεξικά στοιχεία για την κωδικοποίηση των δύο σημασιών, π.χ. ρωσικά (*no* vs. *a*), ρουμανικά⁶⁷ (*însă/dar* vs. *iar*). Παρόλαυτα, φαίνεται να έχει επικρατήσει η άποψη ότι στοιχεία όπως το *but*⁶⁸ (*mais, αλλά, κτλ*) κωδικοποιούν μία σημασία (Blakemore (1987, 1989, 2002), Hall (2007), Fraser (1998), Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992), Rouchota (1990)). Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για τους οποίους μπορεί κάποιος να υποστηρίξει ότι το *αλλά*⁶⁹ έχει μία μόνο σημασία. Θα ξεκινήσω συζητώντας ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που θεωρείται ότι έχει το “αντιθετικό” *αλλά*: την συμμετρικότητα⁷⁰. Στο παράδειγμα (141) όσοι προτείνουν ότι το *αλλά* εκφράζει απλή αντίθεση, υποστηρίζουν ότι οι δύο προτάσεις μπορούν να αντιστραφούν χωρίς να αλλάξει η σημασία του εκφωνήματος:

(141) Ο Νίκος είναι κοντός αλλά ο Γιάννης είναι ψηλός.

(141)′ Ο Γιάννης είναι ψηλός αλλά ο Νίκος είναι κοντός.

Ωστόσο, όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί η Blakemore (2002) αυτή η συμμετρία δεν είναι παρά μία ψευδαισθηση. Αν προσπαθήσουμε να δούμε αυτά τα εκφωνήματα ενταγμένα στο κατάλληλο γλωσσικό (ή και εξωγλωσσικό) περιβάλλον, θα δούμε ότι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα δύο εκφωνήματα δεν είναι ίδια. Ένα πιθανό περιβάλλον για το (141), παρόμοιο με αυτό που προτείνει η Hall (2007), είναι το παρακάτω:

(142) Α: Χρειαζόμαστε δύο ακόμη παίκτες για να παίξουμε μπάσκετ.

Β: Ο Νίκος είναι κοντός αλλά ο Γιάννης είναι ψηλός!

Γ: Ο Γιάννης είναι ψηλός αλλά ο Νίκος είναι κοντός...

⁶⁷ Izutsu (2008)

⁶⁸ Η διάκριση είναι συνήθως τριπλή, όπως την παρουσιάσαμε στην αρχή (άρση προσδοκίας – απλή αντίθεση – διόρθωση). Ωστόσο οι περισσότεροι εστιάζουν είτε στη διάκριση (άρση προσδοκίας – απλή αντίθεση) είτε στο διορθωτικό *αλλά* και στο αντιπαραβολικό *αλλά*.

⁶⁹ Μέχρι τώρα αναφερόμαστε στη βιβλιογραφία για το *but* ως αντίστοιχο με το *αλλά* των ΝΕ. Ωστόσο η αντιστοιχία δεν συνεπάγεται την ακριβώς ίδια/σημασία ή κατανομή των δύο στοιχείων στις δύο γλώσσες. Εφόσον αυτή η εργασία αφορά τα Ελληνικά ότι προτείνεται εδώ αφορά τους ελληνικούς ΚΔ και μόνο. Όταν κάτι είναι φανερό ότι βρίσκει εφαρμογή και σε άλλες γλώσσες θα επισημαίνεται. Κρίνοντας πάντως από την ανάλυση της Blakemore το *but* είναι επίσης ασύμμετρο.

⁷⁰ Η συμμετρικότητα για το *but* συζητείται από την Lakoff (1971) αλλά και από όσους υποστηρίζουν ότι υπάρχουν δύο *but*.

Στο (142) η απάντηση του Β οδηγεί μάλλον στο συμπέρασμα ότι θα επιλέξουν τον Γιάννη για την ομάδα, το Τ1 δεδομένου του εκφωνήματος που προηγείται δημιουργεί προσδοκία στον Α (ο Νίκος δεν είναι κατάλληλος)⁷¹, το Τ2 δεν αναιρεί αυτήν την προσδοκία αλλά εισάγει μία επιπλέον πληροφορία που αντιπαραβάλλεται με τα παραπέρα συμπεράσματα που οδηγεί το Τ1 (δεν μπορούμε να παίξουμε μπάσκετ, κτλ). Αντίθετα στο Γ, το Τ1 δημιουργεί μία προσδοκία (ότι ο Γιάννης είναι κατάλληλος) την οποία δεν αναιρεί το Τ2 αλλά η πληροφορία που εισάγει αντιπαραβάλλεται και πάλι με τις συνεπαγωγές του Τ1 (μάλλον θα παίξουμε μπάσκετ, κτλ). Και οι δύο προτάσεις έχουν ακριβώς το ίδιο περιεχόμενο. Οι δύο απαντήσεις όμως έχουν διαφορετική οπτική, η οποία καθορίζει και τον τρόπο που πρέπει να επεξεργαστεί ο ακροατής το εκφώνημα. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα μπορούμε να πούμε ότι ο Β και ο Γ βλέπουν το ίδιο ποτήρι, ο Β λέει ότι είναι μισοάδειο, ο Γ μισογεμάτο, μεταφέρουν την ίδια πληροφορία αλλά προσανατολίζουν τον ακροατή σε διαφορετικά συμπεράσματα.

Αν και το παραπάνω παράδειγμα μπορεί να χαρακτηριστεί κάπως εξεζητημένο, η ανάλυση που προτείνεται ενισχύεται ακόμη περισσότερο με παραδείγματα όπως το παρακάτω:

(143) *Η Α πάει στον ΟΑΕΔ για να πάρει ένα επίδομα. Ο υπάλληλος την ενημερώνει:*

Υ: Το επίδομα το δικαιούνται οι μητέρες με δύο ανήλικα παιδιά:

Α : Ο γιος μου είναι 6 χρονών αλλά η κόρη μου 19...

Α' : Η κόρη μου είναι 19 χρονών αλλά ο γιος μου 6...

Οι δύο απαντήσεις μεταφέρουν την ίδια πληροφορία αλλά έχουν διαφορετικό προσανατολισμό. Στην πρώτη απάντηση η Α μάλλον παραδέχεται ότι δεν δικαιούται το επίδομα ενώ στην δεύτερη μάλλον προσπαθεί να πείσει τον υπάλληλο ότι πρέπει να το πάρει. Το ίδιο ισχύει και για το (144), αν και οι δύο προτάσεις μεταφέρουν την ίδια πληροφορία θα θεωρούσαμε πολύ άστοχη την εκφώνηση της δεύτερης:

(144) *Μία μαμά μαλώνει τον γιο της επειδή δεν πήρε καλούς βαθμούς. Ο γιος λέει:*

A1: Στα μαθηματικά πήρα 7 αλλά στη γλώσσα 17!

A2: Στη γλώσσα πήρα 17 αλλά στα μαθηματικά 7...

Γίνεται σαφές από τα παραπάνω παραδείγματα ότι το *αλλά* δεν εκφράζει απλή αντίθεση ανάμεσα σε δύο προτάσεις ούτε όμως εκφράζεται άρση προσδοκίας (τουλάχιστον όχι πάντα). Η έννοια της στροφής στον προσανατολισμό του εκφωνήματος που αναλύσαμε παραπάνω βρίσκει εφαρμογή και σε αυτά τα περιβάλλοντα. Σε κάθε παράδειγμα το *αλλά* σηματοδοτεί στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος από κάτι θετικό σε κάτι αρνητικό (ή το αντίστροφο). Η σειρά έχει σημασία γιατί οδηγεί σε διαφορετικά μακροσυμπεράσματα. Φυσικά δεν είναι απαραίτητο ότι θα αντιπαραβάλλονται πάντα το θετικό με το αρνητικό. Για παράδειγμα στο (145) έχουμε δύο θετικά χαρακτηριστικά τα οποία αντιπαραβάλλονται ως προς την αξία τους. Η σειρά των προτάσεων έχει μεγάλη σημασία για το πώς θα επεξεργαστεί το εκφώνημα ο Α.

⁷¹ Με αφορμή αυτό το παράδειγμα μπορούμε να διακρίνουμε τα άμεσα συμπεράσματα/προσδοκίες που προκύπτουν από μία πρόταση και τα έμμεσα. Θα χαρακτηρίσω τα πρώτα μικροσυμπεράσματα και τα δεύτερα μακροσυμπεράσματα.

- (145) A: Ποιον λες να προτείνουμε για τη θέση του προϊσταμένου;
B1: Ο Νίκος είναι εργατικός αλλά ο Γιάννης παίρνει πρωτοβουλίες.
B2: Ο Γιάννης παίρνει πρωτοβουλίες αλλά ο Νίκος είναι εργατικός.

Μέχρι τώρα έχω υποστηρίξει ότι το *αλλά* όταν είναι ΚΔ κωδικοποιεί την ίδια σημασία, σηματοδοτεί στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Με αυτόν τον τρόπο βοηθάει τον ακροατή να επεξεργαστεί το εκφώνημα με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε με την ολοκλήρωση του να έχει αποκομίσει τη βέλτιστη συνάφεια. Το αν και πώς (άμεσα ή έμμεσα) θα αίρεται κάποια συγκεκριμένη προσδοκία δεν εξαρτάται από το *αλλά* αλλά από το περιβάλλον τόσο το γλωσσικό όσο και το εξωγλωσσικό. Το γεγονός όμως ότι υπάρχουν διαφορετικά στοιχεία σε άλλες γλώσσες που εκφράζουν την “απλή αντίθεση” και την στροφή στον προσανατολισμό θα μπορούσε να κλονίσει την ανάλυση αυτή. Κι όμως, η παρατήρηση της τυπολογίας των αντιπαραβολικών σχέσεων σε άλλες γλώσσες, και πιο συγκεκριμένα στα Ρωσικά μας δείχνει ότι και τα Ελληνικά διαθέτουν διαφορετικά λεξικά στοιχεία για την κωδικοποίηση των δύο σχέσεων. Ενώ το *αλλά* εκφράζει πάντα στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος, το *ενώ* σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα εκφράζει αυτό που συμβατικά ονομάσαμε “απλή αντίθεση”.

Στα ρωσικά υπάρχουν δύο παρατακτικοί δείκτες⁷² που εκφράζουν αντιπαραβολή. πρόκειται για το *no* και το *a*. Το *no* εμφανίζεται σε περιβάλλοντα όπως το (146) και αντιστοιχεί στο *αλλά* των Ελληνικών και στο *but* των Αγγλικών.

- (146) Voda byla chłodnaja, **no** my rešili kupat'sja.
Το νερό ήταν κρύο, **αλλά** εμείς αποφασίσαμε να κάνουμε μπάνιο⁷³.

Το *a* έχει πολύ πλούσια κατανομή και μπορεί να εκφράζει στα πλαίσια του αντιπαραβολικού του χαρακτήρα έκπληξη, “απλή αντίθεση” κ.ά. (πρδ. (147)-(148) αντίστοιχα). Αντίστοιχο με το *a* της “απλής αντίθεσης” είναι στα Ελληνικά το *ενώ* και όχι το *αλλά*.

- (147) Žiz'n proxodit bystro, tebje uže semnadcat' [...], **a** ty ješčo nicego
Η ζωή περνά γρήγορα, είσαι ήδη δεκαέξι, **και** (εσύ) ακόμη τίποτα
ni sdelał⁷⁴.
δεν έκανες.

- (148) Tam bylo teplo, **a** zdes' chłodno.⁷⁵
Εκεί είχε ζέστη, **ενώ** εδώ (είχε) κρύο.

Το *ενώ* στα ελληνικά, όπως και το *a* (αντιθετικό) στα ρωσικά, σε αντίθεση με το *αλλά* είναι συμμετρικό. Επιπλέον, σε αυτές τις δομές το *ενώ* φαίνεται να καταλαμβάνει τη θέση του παρατακτικού δείκτη, θεωρώ δηλαδή ότι εκτός από το *αλλά* και το *μα*, θα πρέπει να εντάξουμε και το *ενώ* στους αντιπαραβολικούς παρατακτικούς δείκτες της ΝΕ. Όπως φαίνεται στα (149)-(153) οι δομές με το *ενώ* έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των παρατακτικών συνδέσεων:

⁷² Υπάρχει και το *da* (και *παρόλαυτα*).

⁷³ Μαμαλούι Σ., Τρακάδας Α. (2003); 310

⁷⁴ Ruskaja Grammatika

⁷⁵ Μαμαλούι Σ., Τρακάδας Α. (2003); 310

(i) Περιορισμός Παρατακτικής Δομής (Coordination Structure Constraint)

(149) ?Τι [προτιμάει t ο Γιώργος] ενώ [ο Νίκος προτιμάει το τάβλι];

Η παραπάνω δομή φαίνεται γραμματική, σε αυτήν όμως την περίπτωση η σημασία δεν φαίνεται να είναι απλώς αντιπαραβολική, θα έλεγα ότι έχουμε μία παραχωρητική σχέση. Ακριβώς επειδή το ενώ μπορεί να έχει τη θέση τόσο υποτακτικού όσο και παρατακτικού δείκτη, προτάσεις όπως η (149) είναι αποδεκτές με παραχωρητική όμως σημασία, όταν δηλαδή το ενώ εισάγει εξαρτημένη πρόταση όπως (149)'.

(149)' [Τι προτιμάει ο Γιώργος [ενώ ο Νίκος προτιμάει το τάβλι]];

➤ Across The Board Movement

(150) Πού κάνει ζέστη το Χειμώνα ενώ το Καλοκαίρι (κάνει) κρύο;

(ii) Έλλειψη ρήματος (Gapping):

(151) Ο Γιώργος προτιμάει το τάβλι ενώ ο Νίκος προτιμάει το σκάκι.

(iii) Μετακίνηση όρου και από τα δύο συστατικά στα δεξιά (Right Node Raising)

(152) Η Μαρία αγαπάει ενώ η Άννα μισεί τον Πέτρο.

(iv) Stripping

(153) Η Μαρία συμφωνεί με την μητέρα της ενώ ο Γιάννης όχι.

Επιπλέον, μόνο όταν το ενώ βρίσκεται ανάμεσα στα δύο τεμάχια που συνδέει μπορεί να εκφράζει “απλή αντίθεση”. Όταν βρίσκεται σε άλλη θέση, όπως θα δούμε παρακάτω, εκφράζει παραχώρηση. Είναι φανερό ότι όταν εκφράζει “απλή αντίθεση” είναι συντακτικά παρατακτικός δείκτης ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις πρόκειται για υποτακτικό δείκτη. Θα ονομάσουμε το πρώτο **ενώ-Π(αρατακτικό)** και το δεύτερο **ενώ-Υ(ποτακτικό)**.

Αφού προσδιορίσαμε τη συντακτική θέση του ενώ-Π σε αυτές τις δομές, θα πρέπει να ορίσουμε και τον όρο “απλή αντίθεση”. Η συμμετρικότητα του ενώ είναι ακριβώς το στοιχείο που το διαφοροποιεί από το αλλά. Δεν μπορεί δηλαδή να εκφράζει στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Για να δούμε όμως ποια είναι η συμβολή του ενώ-Σ στην επεξεργασία των εκφωνημάτων θα πρέπει να δούμε σε τι περιβάλλοντα εμφανίζεται. Αν και το ενώ μπορεί να υποκαταστήσει το αλλά στα παραδείγματα (142)-(145), κανένα από τα σενάρια που δώσαμε για τα αντίστοιχα εκφωνήματα με το αλλά δεν φαίνεται να ταιριάζει στα (154)-(157).

- (154) a. Ο Νίκος είναι κοντός ενώ ο Γιάννης (είναι) ψηλός.
b. Γιάννης είναι ψηλός ενώ ο Νίκος (είναι) κοντός.

- (155) a. Ο γιος μου είναι 6 χρονών ενώ η κόρη μου 19.
b. Η κόρη μου είναι 19 χρονών ενώ ο γιος μου 6.

- (156) a. Στα μαθηματικά πήρα 7 ενώ στη γλώσσα 17.
b. Στη γλώσσα πήρα 17 ενώ στα μαθηματικά 7.

- (157) a. Ο Νίκος είναι εργατικός ενώ ο Γιάννης παίρνει πρωτοβουλίες.
b. Ο Γιάννης παίρνει πρωτοβουλίες ενώ ο Νίκος είναι εργατικός.

Καθένα από τα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται να αποτελεί απάντηση είτε σε μία “ουδέτερη” ερώτηση του τύπου “*Τι ύψος έχουν ο Γιάννης και ο Νίκος;*” / “*Πόσων χρονών είναι τα παιδιά σου;*” είτε σε μία “προσανατολισμένη” ερώτηση του τύπου “*Έχουν το ίδιο ύψος ο Γιάννης και ο Νίκος;*” / “*Έχουν μεγάλη διαφορά ηλικίας τα παιδιά σου;*” κ.ο.κ.

Αν το *ενώ* είναι ένας παρατακτικός δείκτης που εκφράζει αντιπαραβολή και το χαρακτηριστικό που τον διακρίνει από το *αλλά* είναι η συμμετρικότητα, τότε θα πρέπει να συνδέει επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση, τα οποία όμως έχουν το ίδιο βάρος. Περιμένουμε δηλαδή προτάσεις όπως οι (158)-(161) να είναι αποδεκτές:

- (158) Ο Νίκος είναι όμορφος ενώ ο Γιάννης είναι πλούσιος.
(159) #Ο Νίκος είναι όμορφος ενώ είναι φτωχός.
(160) Αυτό το σπίτι είναι μεγάλο ενώ το άλλο έχει θέα.
(161) #Το σπίτι είναι μεγάλο ενώ δεν έχει θέα.

Ωστόσο οι (159) και (161) δεν είναι αποδεκτές. Ενώ δηλαδή φαίνεται από τα (158)&(160) ότι το *ενώ* μπορεί να συνδέει δύο επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση, δεν είναι δυνατό να συγκρίνουμε μία οντότητα *z* ως προς δύο χαρακτηριστικά, θα πρέπει αναγκαστικά να συγκρίνουμε δύο οντότητες *z* & *c* όπως στα (158)&(160) ή μία οντότητα z_1 & z_2 όπως στο (162):

- (162) Η Άννα το καλοκαίρι πίνει μπίρα ενώ το χειμώνα ούισκι.

Η μη αποδεκτότητα των (159)&(161) δεν μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι το χαρακτηριστικό της συμμετρικότητας είναι αυτό που διακρίνει το *αλλά* από το *ενώ*. Αν ίσχυε κάτι τέτοιο θα έπρεπε σε ένα περιβάλλον όπως το παρακάτω να είναι προτιμότερο το (163.B) έναντι του (163.A) λόγω της ισοδυναμίας των δύο επιχειρημάτων. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει και ελλείψει άλλων στοιχείων χρησιμοποιείται το *αλλά*:

- (163) N: *Τι θα κάνετε θα το νοικιάσετε;*
A: Το σπίτι είναι μεγάλο αλλά δεν έχει θέα. Δεν ξέρω...
B: #Το σπίτι είναι μεγάλο ενώ δεν έχει θέα. Δεν ξέρω...

Αντίθετα στο (164) θεωρώ ότι προκρίνεται η χρήση του *ενώ* έναντι του *αλλά*.

- (164) N: *Τι θα κάνετε ποιο σπίτι θα νοικιάσετε;*
A: Το ένα είναι μεγάλο αλλά το άλλο έχει θέα. Δεν ξέρω...
B: Το ένα είναι μεγάλο ενώ το άλλο έχει θέα. Δεν ξέρω...

Το (164) επιβεβαιώνει τη μέχρι τώρα ανάλυση μας για τη διάκριση ανάμεσα στο *αλλά* και το *ενώ* με βάση το χαρακτηριστικό της συμμετρικότητας. Όμως πρέπει να ερμηνεύσουμε τη μη αποδεκτότητα στα (159)&(161). Αξίζει να παρατηρήσουμε σε αυτό το σημείο ότι και στα ρωσικά το *α* μπορεί να συνδέει μόνο διαφορετικές οντότητες *z & c* π.χ:

(165) *Étot dom bolšoj a drugoj krasivj*
Αυτό το σπίτι (είναι) μεγάλο ενώ το άλλο όμορφο.

(166) *#Étot dom malen'kij a krasivj*
Αυτό το σπίτι (είναι) μικρό ενώ όμορφο.

Η συμμετρικότητα είναι ένα χαρακτηριστικό που έχει απασχολήσει όσους ασχολούνται με τις παρατακτικές δομές. Εφόσον ο πιο πολυσυζητημένος ΠΔ είναι το *και* αξίζει να θέσουμε το ερώτημά μας από μία διαφορετική σκοπιά:

- Αν το [+/- συμμετρικό] αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό των ΠΔ, πώς χαρακτηρίζεται το *και*;

Το *και* μπορεί να εμφανίζεται σε περιβάλλοντα όπως το (167) όπου τα δύο τεμάχια που συνδέει μπορούν να αντιστραφούν χωρίς καμιά αλλαγή στη σημασία ή όπως το (168) όπου δεν είναι δυνατό να αντιστρέψουμε τις προτάσεις χωρίς να αλλάξει η σημασία:

(167) Η Άννα μαγειρεύει και ο Νίκος πλένει τα πιάτα.
(168) Έπεσα και χτύπησα.

Στο (167) περιγράφονται ουσιαστικά δύο παράλληλα γεγονότα, το *και* εδώ έχει καθαρά συνδετικό χαρακτήρα. Στο (168) οι δύο προτάσεις συνδέονται με μία χρονικο-αιτιακή σχέση (*έπεσα και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να χτυπήσω*). Αλλάζοντας τη σειρά των προτάσεων αλλάζει και η σημασία του εκφωνήματος. Δεν θέλουμε να επεκταθούμε σε σχέση με τα περιβάλλοντα που εμφανίζεται το *και* και τις σχέσεις ανάμεσα στα εκφωνήματα που συνδέει. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι αν πράγματι νομιμοποιούμαστε να χαρακτηρίσουμε έναν παρατακτικό δείκτη εγγενώς [+/- συμμετρικό] ή αν η συμμετρία προκύπτει από το περιεχόμενο των δύο προτάσεων που συνδέονται. Το (169) δείχνει ότι δεν πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό που εξαρτάται από το περιεχόμενο των προτάσεων που συνδέονται. Στο (B1) μπορούμε να αντιστρέψουμε τις προτάσεις χωρίς να επηρεαστεί η σημασία ενώ στο (B2) όχι:

(169) A: Ποιος νομίζεις ότι θα νικήσει;
B1: Ο Τάισον φαίνεται πολύ δυνατός ενώ ο Μοχάμετ Άλι πολύ έξυπνος.
B2: Ο Τάισον φαίνεται πολύ δυνατός αλλά ο Μοχάμετ Άλι πολύ έξυπνος.

Από την άλλη, στο (170) παρακάτω βλέπουμε ότι η συμμετρικότητα της σύνδεσης εξαρτάται από το αν υπάρχει μία αιτιακή σχέση ανάμεσα στις δύο προτάσεις (*ψώνισα υλικά για το μουσακά και έκανα μουσακά*) ή όχι (*το απόγευμα πήγα για ψώνια και το πρωί μαγείρεψα μουσακά*).

(170) A: Τι έκανες σήμερα;
B: Πήγα για ψώνια και μαγείρεψα μουσακά.

Νομίζω ότι οι διαφορετικές αναγνώσεις του (170) και η διάκριση του *ενώ* από το *αλλά* στο (169) δεν έχουν να κάνουν με ένα εγγενές χαρακτηριστικό [+/- συμμετρικό] που έχουν οι ΠΔ αλλά με το επίπεδο που συνδέονται δύο προτάσεις. Δηλαδή στο (167) και στη μη αιτιακή ανάγνωση του (170) ο Β απλώς παραθέτει γεγονότα, δηλαδή περιγράφει ανεξάρτητα μεταξύ τους γεγονότα, πρόκειται δηλαδή για μία σύνδεση σε επίπεδο **περιγραφικό**. Στο (168) και πάλι ο ομιλητής περιγράφει δύο γεγονότα, τα γεγονότα όμως δεν είναι ανεξάρτητα, έχουν αιτιακή σχέση, και το επίπεδο αυτό είναι **περιγραφικό**. Στο (169) ο Β1 και ο Β2 περιγράφουν την ίδια κατάσταση. Η διαφορά συνίσταται στο ότι ο Β2 επιχειρηματολογεί ενώ ο Β1 όχι. Θεωρώ δηλαδή το *αλλά* κατεξοχήν **επιχειρηματολογικό δείκτη** ενώ το *ενώ*-Π **περιγραφικό**. Δηλαδή η σύνδεση στο (169.Β2) αναφέρεται σε ένα επίπεδο παραπάνω ενώ στο (169.Β1) αντιπαραβάλλει δύο καταστάσεις και το μόνο “υπονόημα” που μπορεί να προκύψει είναι ότι ο Β1 δεν μπορεί να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα από την αντιπαραβολή των δύο.

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι η συμμετρικότητα δεν είναι γενικό χαρακτηριστικό των παρατακτικών συνδέσεων γιατί για να είναι συμμετρική μία δομή οι προτάσεις που συνδέονται θα πρέπει να εκφράζουν ανεξάρτητα μεταξύ τους γεγονότα (καταστάσεις). Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι δεσμευτικό για τις παρατακτικές συνδέσεις⁷⁶. Η ασυμμετρία στις δομές που συνδέονται με το *αλλά*, δεν οφείλεται στην εξάρτηση των περιεχομένων των δύο προτάσεων (π.χ. αιτιακότητα) αλλά στον επιχειρηματολογικό χαρακτήρα των εκφωνημάτων που συνδέονται με το *αλλά*. Αντίθετα, η αντιπαραβολή που εκφράζεται με το *ενώ* δεν έχει άμεσα επιχειρηματολογικό χαρακτήρα και γ’ αυτό οι δομές με το *ενώ* είναι συμμετρικές. Ο διαφορετικός χαρακτήρας αυτών των δύο στοιχείων είναι ένα άλλο ζήτημα, το οποίο θεωρώ ότι σχετίζεται με τη διαχρονική εξέλιξη του κάθε στοιχείου⁷⁷. Παρότι, σύμφωνα με τα παραπάνω, η συμμετρικότητα είναι παράγωγο άλλων χαρακτηριστικών των παρατακτικών δεικτών θα συνεχίσω να αναφέρομαι στο *ασύμμετρο αλλά* και στο *συμμετρικό ενώ* γιατί με αυτόν τον τρόπο αποδίδονται πολύ πιστά τα χαρακτηριστικά των δομών που συνδέουν (αντιστροφή – μη αντιστροφή).

Η ανάλυση αυτή μπορεί να ερμηνεύσει και τη μη αποδεκτότητα των (159) & (161). Όταν κάποιος αντιπαραβάλλει τα θετικά και τα αρνητικά μίας μονάδας z ουσιαστικά επιχειρηματολογεί για το z. Εφόσον το *ενώ* δεν έχει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα δεν μπορεί να σταθεί σε αυτά τα εκφωνήματα. Ο μη επιχειρηματολογικός όμως χαρακτήρας του *ενώ* θέτει σε αμφισβήτηση και το ρόλο του ως ΚΔ. Όμως το *ενώ* εκφράζει μία αντιπαραβολική σχέση ανάμεσα στα τεμάχια που συνδέει. Σε κάθε περίπτωση ο συνομιλητής καλείται να συνάγει ένα συμπέρασμα από την αντιπαραβολή δύο πληροφοριών, καλείται δηλαδή να επεξεργαστεί, εκτός από τις πληροφορίες που δέχεται,

⁷⁶ Βλ. και την ανάλυση Culicover & Jackendoff (1998) για την ανάλυση ασύμμετρων δομών με το *και*.

⁷⁷ Σύμφωνα με τον Βελούδη (2010) “το *αλλά* προέρχεται από το ουδέτερο πληθυντικού της αντωνυμίας *ἄλλος, -η, -ο*, το *ἄλλα* δηλαδή άρχισε από κάποια στιγμή και μετά να χρησιμοποιείται με τη σημασία ‘άλλως, κατ’ άλλον τρόπον’ και στη συνέχεια μετακινήθηκε στη γνωστή μας αντιθετική-εναντιωματική λειτουργία”. Με βάση την ετυμολογική του προέλευση κάνει τον εξής συσχετισμό: “Α, αλλά (κατά τα άλλα) Β” και σε αυτήν την περίπτωση δηλαδή συνδέει διαχρονικά το *αλλά* με την έννοια της καθολικότητας. Το *ενώ*, από την άλλη πλευρά, είναι φανερό ότι προέρχεται από το χρονικό *ενώ* και όπως θα δούμε και παρακάτω η αντιπαραβολική του σημασία δεν είναι άσχετη με την ταυτοχρονία που εκφράζει.

και τη μεταξύ τους σχέση. Αντίθετα, αν στα (154)-(156) αντικαταστήσουμε το *ενώ* με το *και* μεταφέρεται το βάρος τις πληροφορίες που μεταφέρονται και όχι στη μεταξύ τους σχέση π.χ:

(171) Ο Νίκος είναι κοντός και ο Γιάννης ψηλός.

(172) Στα μαθηματικά πήρα 7 και στη γλώσσα 17.

Ανεξάρτητα από τα συμπεράσματα που θα βγάλει αυτός που ακούει τα (171)-(172), αυτός που τα εκφωνεί δεν στρέφει την προσοχή του ακροατή στην αντιπαραβολική σχέση μεταξύ των πληροφοριών που συνδέονται. Ο συμμετρικός του χαρακτήρας μεταφράζεται ουσιαστικά στην “ισοδυναμία” των δύο τεμαχίων που συνδέονται. Αυτό σημαίνει ότι προκειμένου να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα ο ακροατής θα πρέπει να βασιστεί εξίσου και στα δύο τεμάχια. Όντως παρατηρούμε ότι σε κάθε ένα από τα παραδείγματα που δώσαμε με το *ενώ-Π*, το *ενώ* καλεί τον ακροατή να αντιπαραβάλει το *x* με το *y*, έτσι ώστε να εστιάσει σε ένα συμπέρασμα *f* για τις οντότητες που αντιπαραβάλλονται (διαφορετικότητα). Το συμπέρασμα αυτό βασίζεται ακριβώς στη συνδρομή των δύο τεμαχίων⁷⁸.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθούμε σε αναλύσεις των αντιπαραβολικών σχέσεων με άξονα τη διάκριση εστίασης – θέματος (*focus – topic*). Μία τέτοια ανάλυση επιχειρεί η Umbach (2005), σύμφωνα με την οποία σε ένα εκφώνημα δύο προτάσεις που συνδέονται με το *but* θα έχουν και δύο σημεία εστίασης (*foci*) ή δύο θέματα (*topic*) τα οποία ουσιαστικά θα αντιπαραβάλλονται. Θεωρώ ωστόσο ότι η αντιπαραβολή που εκφράζει το *αλλά* δεν περιορίζεται σε δύο σημεία του εκφωνήματος (τα σημεία εστίασης ή τα θέματα) αφορά και τις δύο προτάσεις στο σύνολο τους. Αυτό ακριβώς είναι που αναδεικνύει και τον επιχειρηματολογικό χαρακτήρα αυτών των εκφωνημάτων. Αντίθετα, στα εκφώνηματα με το *ενώ-Π* πάντα υπάρχουν δύο σημεία εστίασης (*foci*) ή θέματα (*topics*), τα οποία μάλιστα είναι ισοβαρή (το *ενώ* είναι συμμετρικό). Η διαφορά αυτή γίνεται ξεκάθαρη με τα παραδείγματα στα (173)-(174). Σε δύο προτάσεις που συνδέονται με το *ενώ* δεν μπορούμε να έχουμε ένα σημείο εστίασης στη μία πρόταση και ένα θέμα στη δεύτερη (173.b) :

(173) a. ΕΓΩ καθάρισα το μπάνιο ενώ ο ΝΙΚΟΣ έπλυne τα πιάτα.

b. ?ΕΓΩ καθάρισα το μπάνιο ενώ ΤΑ ΠΙΑΤΑ τα έπλυne ο Νίκος.

(174) a. ΕΓΩ καθάρισα το μπάνιο αλλά Ο ΝΙΚΟΣ έπλυne τα πιάτα.

b. ΕΓΩ καθάρισα το μπάνιο αλλά ΤΑ ΠΙΑΤΑ τα έπλυne ο Νίκος.

Στο (173.b) η έμφαση μετατοπίζεται από το *Υ* στο *Α*. Ουσιαστικά χάνεται η συμμετρικότητα της σύνδεσης γι’ αυτό και το (173.b) σε αντίθεση με το (173.a) είναι μάλλον περίεργο. Αντίθετα στο (174.b) με το *αλλά* η μετατόπιση της έμφασης δεν φαίνεται να επηρεάζει την αποδεκτότητα της πρότασης.

Τελικά ο όρος “απλή αντίθεση” δεν χρησιμοποιείται παρά για να ορίσουμε μία ισοδύναμη (συμμετρική) αντιπαραβολική σχέση σε αντιδιαστολή με την ασύμμετρη

⁷⁸ Προσωπική επικοινωνία με Καλοκαιρινό.

αντιπαραβολή που εκφράζεται από το *αλλά*. Δεν εκφράζεται δηλαδή ούτε και σε αυτήν την περίπτωση κάποια “αντιθετική” σχέση με τη λογική σημασία του όρου.

Το *αλλά* και το *ενώ*, όπως είδαμε είναι παρατακτικοί δείκτες. Το *αλλά* έχει πάντα το χαρακτηριστικό [-συμμετρικό] ενώ το *ενώ*, στις δομές που εξετάσαμε, [+συμμετρικό]. Όπως επισημαίνεται στην αρχή της ενότητας 3, το *μα* μοιράζεται τα ίδια χαρακτηριστικά με το *αλλά*. Πρόκειται για έναν παρατακτικό δείκτη με ασυμμετρικό χαρακτήρα και όπως και το *αλλά* όταν συνδέει δύο τεμάχια στο κείμενο εκφράζει στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Μπορεί δηλαδή να εμφανιστεί σε όλα τα περιβάλλοντα που εμφανίζεται το *αλλά*, αλλά η χρήση του είναι αρκετά περιθωριακή. Όπως παρατηρούν οι K&K (1992), ο προνομιακός του χώρος είναι ο διάλογος. Θα μελετήσουμε τα διαλογικά περιβάλλοντα στην ενότητα 3.5. Εκτός όμως από το *μα*, και το *όμως* μπορεί να εναλλάσσεται ελεύθερα με το *αλλά*. Παρακάτω θα δούμε ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν στο *όμως* να έχει παρόμοια κατανομή με το *αλλά*, αλλά όχι ακριβώς την ίδια.

3.3. Όμως

Σε όλα τα παραδείγματα της ενότητας 3.2.2 το *αλλά* μπορεί να υποκατασταθεί από το *όμως* μόνο αν δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι κατεξοχήν δομικές, αφού η βασική διαφορά ανάμεσα στο *αλλά* και το *όμως* είναι καταρχήν συντακτική. Όπως παρατηρούν οι Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992) το *όμως* είναι ένα φραστικό επίρρημα⁷⁹ ή σύμφωνα με την ορολογία των Holton, Mackrigde & Filiraki-Warburton (1999) ένα από τα συνδετικά επιρρήματα. Έτσι ενώ στο (115) έχουμε μία παρατακτική δομή με το *αλλά*, στο (175) έχουμε δύο ανεξάρτητες, σε συντακτικό επίπεδο, δομές που συνδέονται σε σημασιολογικό επίπεδο με το *όμως*.

(115) A: Είσαι ευχαριστημένη με το καινούργιο σου σπίτι;
B1: Είναι μακριά από το κέντρο αλλά έχει υπέροχη θέα.

(175) A: Είσαι ευχαριστημένη με το καινούργιο σου σπίτι;
B1: Είναι μακριά από το κέντρο **όμως** έχει υπέροχη θέα.
B2: Είναι μακριά από το κέντρο, έχει **όμως** υπέροχη θέα.
B3: Είναι μακριά από το κέντρο, έχει υπέροχη θέα **όμως**.

Οι δύο προτάσεις που συνδέονται με το *όμως* είναι ανεξάρτητες και γι' αυτό στον γραπτό λόγο συνήθως το *όμως* όταν συνδέει δύο κύριες προτάσεις, ακολουθεί μετά από τελεία (176). Μπορούμε να βρούμε βέβαια και πολλά αντιπαραδείγματα (177):

(176) Ο Γιάννης και η Άννα δεν ήταν ερωτευμένοι. Παντρεύτηκαν όμως.

(177) Ο πολυσυζητημένος κόμβος του Κηφισού ολοκληρώθηκε, η Εθνική Οδός συνδέθηκε με την παραλιακή, όμως ο εφιάλτης συνεχίζεται. [ΕΘΕΓ]

⁷⁹ “Το *όμως* είναι περισσότερο φραστικό επίρρημα και λιγότερο σύνδεσμος: Αφ’ ενός μπορεί να καταλάβει διαφορετικές θέσεις μέσα στο δεύτερο μέρος της σύζευξης, και αφ’ ετέρου μπορεί να συνδυασθεί με κατ’ εξοχήν συνδέσμους όπως ο *αλλά*.” (K&K (1992); 398)

Στα (175)-(177) το *αλλά* με το *όμως* μπορούν να εναλλάσσονται γιατί συνδέονται δύο κύριες προτάσεις. Η συντακτική διαφορά των δύο στοιχείων είναι εμφανής στα παρακάτω παραδείγματα όπου το *αλλά* δεν μπορεί να υποκαταστήσει το *όμως*:

(178) Μικρότερος γιος μιας οικογένειας με τέσσερα παιδιά από το Οντάριο του Καναδά, ο Τζιμ μεγάλωσε μέσα σε μια οικογένεια που τον ενθάρρυνε στο ταλέντο του (...). Τόση σιγουριά είχε για το ότι μπορεί να κάνει τους άλλους να γελάσουν, ώστε στα δέκα του χρόνια έστειλε βιογραφικό στο τηλεοπτικό σόου της Κάρολ Μπερνέτ. Οι οικονομικές δυσκολίες της οικογένειας έβαλαν **όμως** τα όνειρά του «στον πάγο».

(179) a. 1,4 εκατ. ευρώ δόθηκαν για το σύστημα πυρανίχνευσης στην Πρέβελη, το οποίο όμως δεν λειτούργησε ποτέ.

b. ??1,4 εκατ. ευρώ δόθηκαν για το σύστημα πυρανίχνευσης στην Πρέβελη αλλά το οποίο δεν λειτούργησε ποτέ.

(180) a. Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι σχεδίασε μία ιπτάμενη μηχανή, χωρίς όμως να την ολοκληρώσει.

b. ?Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι σχεδίασε μία ιπτάμενη μηχανή αλλά χωρίς να την ολοκληρώσει.

Στο (178) το *όμως* αποτελεί το συνεκτικό κρίκο ανάμεσα στην τελευταία πρόταση και σε όλο το εκφώνημα που προηγείται. Αυτή η δυνατότητα είναι όπως θα δούμε και παρακάτω χαρακτηριστικό όλων των συνδετικών επιρρημάτων. Το *αλλά* ως παρατακτικός δείκτης κανονικά δεν μπορεί να εμφανίζεται στην αρχή της πρότασης γι' αυτό και το *όμως* είναι προτιμότερο στο (178)⁸⁰. Στο (179) το *όμως* είναι ο σημασιολογικός συνεκτικός κρίκος ανάμεσα σε μία κύρια και μία (εξαρτημένη) αναφορική πρόταση. Το *αλλά* λόγω του συντακτικού του ρόλου δεν μπορεί να συνδέσει μία κύρια με μία εξαρτημένη δομή. Αντίστοιχα στο παράδειγμα (180) έχουμε μία κύρια πρόταση και μία εξαρτημένη δομή (προσάρτημα στη ΡΦ). Για τους ίδιους λόγους προτιμάται το *όμως*, δεν αποκλείεται ωστόσο και η χρήση του *αλλά*, αν υποθέσουμε ότι συνδέει δύο προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη έχει ελλειπτική δομή. Η συντακτική διαφορά ανάμεσα στο *όμως* και το *αλλά* φαίνεται να ερμηνεύει επαρκώς τις διαφορές στην κατανομή τους.

Παρότι το *αλλά* και το *όμως* διαφέρουν ως προς το συντακτικό τους ρόλο, σε αρκετές περιπτώσεις και σε αντίθεση με άλλα συνδετικά επιρρήματα (*παρόλαυτα*, *ωστόσο*, *αντίθετα*), μπορούν να εναλλάσσονται στα ίδια περιβάλλοντα χωρίς ουσιαστική αλλαγή στη σημασία του εκφώνηματος. Αυτό συμβαίνει αφενός γιατί το *όμως* όπως και το *αλλά* είναι κατεχοχήν επιχειρηματολογικό και άρα ασύμμετρο, αφετέρου γιατί το *όμως* σε αντίθεση με τα *παρόλαυτα*, *ωστόσο*, *εντούτοις*, δεν εκφράζει υποταγμένες σημασιολογικά σχέσεις (παραχώρηση-βλ. παρακάτω ενότητα 3.5). Είναι εύλογο λοιπόν να θεωρήσουμε ότι και το *όμως* εκφράζει στροφή στον προσανατολισμό του εκφώνηματος όπως το *αλλά*. Με βάση όμως τον τρόπο που προσδιορίσαμε αυτήν την έννοια στην παραπάνω ενότητα, κάτι τέτοιο δεν είναι ακριβές. Καταρχάς το *όμως* ως επίρρημα μπορεί να εμφανίζεται σε διάφορες

⁸⁰ Πολλές φορές ωστόσο συναντάμε το *αλλά* σε περιβάλλοντα όπως το (152). Στην αρχή δηλαδή μίας πρότασης. Πολλές φορές οι φυσικοί ομιλητές υπερβαίνουν τα όρια που θέτει η γραμματική.

θέσεις μέσα στην πρόταση. Η έννοια της στροφής αποκτά περιεχόμενο όταν πράγματι υπάρχει ένα σημείο στο οποίο αλλάζει ο προσανατολισμός του εκφωνήματος και αυτό συμβαίνει πάντα με το *αλλά* γιατί συνδέει πάντα τις δύο προτάσεις και η παρουσία του σηματοδοτεί στροφή. Στην περίπτωση όμως των (181.b&c) η θέση του *όμως* δεν αντιστοιχεί στο σημείο στροφής.

- (181) a. Η Μαρία θέλει να παντρευτεί τον Γιάννη, **όμως** αυτός αγαπάει την Άννα.
b. Η Μαρία θέλει να παντρευτεί τον Γιάννη, αυτός **όμως** αγαπάει την Άννα.
c. Η Μαρία θέλει να παντρευτεί τον Γιάννη. Αυτός αγαπάει την Άννα **όμως**.

Επιπλέον το *όμως* ως συνδετικό επίρρημα μπορεί να συνδυάζεται με το *αλλά*. Τα παραδείγματα (182)-(185) είναι πλήρως αποδεκτά. Δεν είναι λογικό τα δύο στοιχεία εφόσον συνυπάρχουν στο ίδιο εκφώνημα να προσφέρουν ακριβώς την ίδια πληροφορία. διαφορετικά το ένα θα έθετε σε αχρηστία το άλλο.

- (182) Δεν υπάρχει κυβέρνηση που να μην υποσχέθηκε, που να μην πήρε μέτρα για την πάταξη της διαφθοράς, γενικότερα των παρανομιών, **αλλά όμως**, όπως βλέπετε, τα σκάνδαλα καλά κρατούν.
(183) Δεν είπαμε να κηρύξουμε βέβαια –γιατί ακούγονται και μερικά τέτοια πράγματα– τον πόλεμο με την Αμερική **αλλά όμως** θα πρέπει να σηκώσουμε το ανάστημα.
(184) Οι αποδόσεις των προϊόντων αυτών είναι σαφώς μικρότερες, **αλλά** είναι **όμως** εγγυημένες.
(185) Εάν έχετε μεταγνώσει εάν έχετε άλλη άποψη σήμερα για όλα εκείνα τα οποία προωθούσε η Εταιρεία Τουριστικών Ακινήτων, να το πείτε. **Αλλά** δεν μπορείτε **όμως** να κρύβεστε πίσω από τις λέξεις, γιατί τα ερωτήματα είναι πολύ συγκεκριμένα και σαφή⁸¹.

Οι Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992) συζητούν ένα αντίστοιχο παράδειγμα με το (179) αναζητώντας τη σημασιολογική διαφορά ανάμεσα στο *όμως* και το *αλλά*. Υποστηρίζουν ότι “το *όμως* θέτει ένα φραγμό (“περιορισμό”) στην προοπτική που έχει διανοιχθεί με τον αρχικό χαρακτηρισμό της κατάστασης”. Συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι “ενώ το *αλλά* πραγματοποιεί μία επιχειρηματολογική αντικατάσταση, το *όμως* επιτελεί έναν επιχειρηματολογικό περιορισμό”. Στα πλαίσια της ανάλυσης μας δεχόμαστε ότι τόσο το *όμως* όσο και το *αλλά* κωδικοποιούν την ίδια διαδικασία “αντιπαράβαλε το x με το γ”. Ωστόσο ο διαφορετικός συντακτικός ρόλος του *όμως*, μπορεί και δίνει τη δυνατότητα στους ομιλητές να αξιοποιούν με τέτοιο τρόπο αυτό το στοιχείο ώστε να εκφράζουν όχι στροφή αλλά περιορισμό στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Όταν αυτά τα δύο στοιχεία συνδυάζονται εκφράζονται και οι δύο σχέσεις. Πρώτα ο ομιλητής επιχειρεί μία στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος και στη συνέχεια έναν επιχειρηματολογικό περιορισμό. Το *αλλά* ως παρατακτικός δείκτης θα πρέπει να προηγείται αλλά και σημασιολογικά η διαδικασία της στροφής πρέπει να προηγείται του περιορισμού. Ο συνδυασμός αυτών των δύο είναι εμφανής στα παραδείγματα (182)-(185).

⁸¹ (Πρδ. (182-185): ΕΘΕΓ)

Τέλος θα πρέπει να σημειώσουμε ότι και το *όμως* όπως και το *αλλά* μπορεί να συνδέει σημασιολογικά δύο διαφορετικές ελλεκτικές πράξεις:

(186) Κάτσε. Μη μιλάς όμως.

(187) Θα σου φτιάξω μουςακά. Θα πάρεις όμως εσύ τα υλικά.

Στα παραπάνω παραδείγματα δεν μπορούμε να μιλάμε για επιχειρηματολογικό περιορισμό, η έννοια όμως του περιορισμού βρίσκει εφαρμογή στις ίδιες τις ελλεκτικές πράξεις. Το δεύτερο τεμάχιο περιορίζει τις συνέπειες που προκύπτουν από το πρώτο τεμάχιο.

Με την ίδια λογική, στην επόμενη ενότητα θα αναλύσουμε τα χαρακτηριστικά των υποτακτικών δεικτών που εκφράζουν αντιπαραβολή. Πρόκειται για τους παραχωρητικούς δείκτες.

3.4. Παραχωρητικοί δείκτες

Ξεκινήσαμε με την ανάλυση του *αλλά* δεδομένης της πλούσιας κατανομής και της συχνότητας του και καταλήξαμε ότι όπου εμφανίζεται εκφράζει στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Ωστόσο η ανάλυση μας θα είναι ελλιπής και τα συμπεράσματά μας επισφαλής, αν δεν εξηγήσουμε τη σχέση του *αλλά* με τους υπόλοιπους αντιπαραβολικούς δείκτες, έτσι ώστε να έχουμε μία συνολική εικόνα των αντιπαραβολικών σχέσεων που εκφράζονται στη γλώσσα. Σε αυτήν την ενότητα θα προσπαθήσω αφενός να προσδιορίσω τον ρόλο των στοιχείων που παραδοσιακά χαρακτηρίζονται παραχωρητικοί (*αν και, παρά το (γεγονός) ότι / παρότι / παρόλο που / μολονότι / μόλο που, παρόλαυτα / μολοταύτα, ωστόσο, εν τούτοις*) και αφετέρου να ελέγξω αν το *αλλά* μπορεί σε κάθε περίπτωση να εναλλάσσεται με αυτούς τους δείκτες ή αν πρέπει να τηρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις που προκύπτουν από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Η έννοια της παραχώρησης, όπως αυτή εκφράζεται με τους παραχωρητικούς δείκτες, έχει αναλυθεί τόσο υπό το πρίσμα της λογικής σημασιολογίας όσο και στα πλαίσια της επιχειρηματολογικής διάστασης των εκφωνημάτων. Οι δύο προσεγγίσεις θεωρούνται ασύμβατες, θα δούμε όμως, ότι στο πλαίσιο που ακολουθούμε, δεν απορρίπτει η μία την άλλη. Η ιδέα αυτή αναπτύσσεται στον Καλοκαιρινό (1992) με αφορμή τα φαινόμενα διαβάθμισης (*και μάλιστα, για να μην πω, κτλ*) αλλά έχει βάση και στην ανάλυση των παραχωρητικών σχέσεων.

Το παραχωρητικό σχήμα “*αν και p, q*” με όρους λογικής σημασιολογίας αποδίδεται ως εξής:

(188) Κανονικά (*αν p, τότε όχι-q*)⁸²

Όπως αναφέρει η Καραντζόλα (1996) στο (188) εκφράζεται “μία λογική σχέση συνεπαγωγής ή υποθετικού/αιτιακού τύπου ανάμεσα στο *p* και το $\neg q$ ”⁸³. Με βάση αυτή την ανάλυση έχει

⁸² Normally (if *p*, then not-*q*), König (1985); 4

⁸³ Καραντζόλα (1996); 381

μελετηθεί ο αιτιακός χαρακτήρας των παραχωρητικών σχέσεων και έχει υποστηριχθεί (König & Siemund (2000)) ότι οι παραχωρητικές σχέσεις και οι αιτιολογικές σχέσεις συνιστούν ένα “δίπολο”⁸⁴ το οποίο αποδίδεται με την ισοδυναμία των παρακάτω σχέσεων:

(189) – (because p, q)

(190) Although p, –q

Η ισοδυναμία των παραπάνω σχέσεων προσκρούει σε πολλά προβλήματα. Ένα από τα πιο βασικά είναι ότι ενώ η αιτιολογική σχέση υπόκειται σε επαλήθευση και διάψευση, κρίνεται δηλαδή ως προς την αληθειακότητά της, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την σχέση της παραχώρησης. Μία συνεπαγωγική σχέση κρίνεται ως προς την αληθειακότητά της, εφόσον οι παραχωρητικοί δείκτες είναι κοινά αποδεκτό ότι δεν συμβάλουν στο αληθιακό περιεχόμενο της πρότασης δεν μπορεί να εκφράζουν μία συνεπαγωγική σχέση που θα ισοδυναμεί με την άρνηση της αιτιολογικής.

Παρόλαυτα, όπως παρατηρούν όλοι όσοι απορρίπτουν την παραπάνω λογικοσημασιολογική προσέγγιση, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη διαίσθησή μας ότι οι παραχωρητικοί δείκτες σχετίζονται με κάποιο τρόπο με αιτιολογικές σχέσεις. Αυτήν την σχέση προσπαθούν να εξηγήσουν ο Verhagen (2000) και η Iten (1998). Πιο συγκεκριμένα η Iten (1998) προτείνει μία εξήγηση που βασίζεται στις θεωρητικές αρχές της συνάφειας, ότι δηλαδή στην προσπάθειά του ο ακροατής να αποκομίσει τη βέλτιστη συνάφεια από ένα εκφώνημα θα οδηγηθεί στη συναγωγή υπονοημάτων τα οποία έχουν συνεπαγωγική σχέση. Από την άλλη πλευρά, ο Verhagen (2000) στα πλαίσια της “θεωρίας των νοητικών χώρων” (Mental Space theory) υποστηρίζει ότι ένας παραχωρητικός δείκτης έχει σαν αποτέλεσμα την κατασκευή τουλάχιστον δύο “νοητικών χώρων”, στο πρώτο επίπεδο (Space₀) έχουμε την αντιπαραβολική ανάγνωση ανάμεσα στα δύο γεγονότα (p&q) που συνδέονται, σε ένα δεύτερο επίπεδο (Space₁) την συνεπαγωγική σχέση (p → –q). Βασική διαφορά ανάμεσα στις παραχωρητικές και αιτιολογικές σχέσεις είναι ότι ενώ στις παραχωρητικές έχουμε τουλάχιστον δύο νοητικούς χώρους στις αιτιολογικές σχέσεις έχουμε μόνο έναν.

Όπως, παραδέχεται ο ίδιος ο Verhagen, η ανάλυσή του έχει πολλά κοινά στοιχεία με την επιχειρηματολογική προσέγγιση των A&D. Η Καραντζόλα (1996) αναλύοντας το *αν και* στα πλαίσια της επιχειρηματολογικής οργάνωσης του λόγου υποστηρίζει ότι η όποια αιτιακή/υποθετική σχέση (σημασιολογική ή πραγματολογική) αναπτύσσεται ανάμεσα στο περιεχόμενο των δύο τεμαχίων (p&q), δεν προκύπτει δηλαδή από τη σημασία του παραχωρητικού δείκτη. Η επιχειρηματολογική διάσταση όμως δεν υποσκελίζεται από την υποθετικο-αιτιακή σχέση που μπορεί να αναπτύσσεται ανάμεσα στα δύο τεμάχια⁸⁵.

Στην ίδια κατεύθυνση με τις παραπάνω προσεγγίσεις, υποστηρίζω ότι η αιτιακότητα δεν είναι συστατικό χαρακτηριστικό των παραχωρητικών δεικτών. Με βάση όσα έχουμε πει οι παραχωρητικοί δείκτες εκφράζουν αντιπαραβολή και είτε είναι υποτακτικοί δείκτες είτε συνδετικά επιρρήματα που εκφράζουν υποτακτικές σχέσεις στην εννοιακή δομή. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά των παραχωρητικών δεικτών νομίζω ότι επιβάλλουν μία συνεπαγωγική ανάγνωση ανάμεσα στα τεμάχια που συνδέουν, είναι

⁸⁴ König & Siemund (2000); 341 Negative/contradictory counterpart

⁸⁵ Καραντζόλα (1996); 387

δηλαδή παράγωγο της επιχειρηματολογικής διάστασης του εκφωνήματος. Για να γίνω πιο σαφής στο παράδειγμα (191) τα μόνα στοιχεία που έχουμε είναι:

- a. Το εκφώνημα στο (191) έχει επιχειρηματολογικό προσανατολισμό
- b. Το *p* (έφερψε τέργα) αντιπαραβάλλεται με το *q* (άλεξε τέχα)
- c. Το *p* υποτάσσεται σημασιολογικά στο *q*.

(191) Αν και έφερψε τεργά, άλεξε ρίβολα.

Από τη στιγμή που έχουμε υπόταξη δεν μπορούν να συνδέονται δύο επιχειρήματα, άρα το *p* είναι ένα επιχείρημα και το *q* ένα συμπέρασμα. Το *p* αντιπαραβάλλεται με το *q* άρα δεν μπορεί να οδηγεί στο *q*. Άρα ο μόνος τρόπος να συνδέονται είναι *κανονικά το p να είναι επιχείρημα για το -q*. Είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι η σχέση ανάμεσα στο *p* και στο *q* δεν είναι κατ'ανάγκη αιτιακή, είναι απλώς επιχειρηματολογική. Η αιτιακότητα όπως παρατηρεί η Καραντζόλα (1996) απορρέει από το σημασιολογικό περιεχόμενο των δύο τεμαχίων.

Η παρατήρηση ότι εφόσον οι ΚΔ είναι υποτακτικοί δεν μπορεί παρά να συνδέουν ένα επιχείρημα με ένα συμπέρασμα, αναδεικνύει άλλο ένα πολυσυζητημένο θέμα γύρω από τους παραχωρητικούς δείκτες. Το ερώτημα είναι αν οι παραχωρητικοί δείκτες μπορούν να εμφανίζονται σε περιβάλλοντα όπως το παρακάτω:

(192) ?Αν και το σπίτι είναι ευρύχωρο, είναι μακριά από το κέντρο.

Στα περισσότερα σχετικά άρθρα τόσο για τα Ελληνικά (Καραντζόλα (1996)) όσο και για τα Αγγλικά (Iten (1998), Fraser (1998), Blakemore (2002)) υποστηρίζεται ότι προτάσεις όπως το (192) είναι αποδεκτές. Αυτό σημαίνει ότι οι παραχωρητικοί δείκτες μπορούν να εναλλάσσονται με το *αλλά* στις περιπτώσεις που το *p* δεν αντιπαραβάλλεται άμεσα με το *q* αλλά έμμεσα, οδηγούν δηλαδή σε αντικρουόμενα συμπεράσματα. Θεωρώ ότι παραδείγματα όπως το (192) είναι μη αποδεκτά ή στην καλύτερη περίπτωση περιθωριακά. Όταν μία πρόταση εισάγεται με παραχωρητικό δείκτη θα πρέπει να "αγκιστρώνεται" από μία κύρια πρόταση που ταυτίζεται με το συμπέρασμα του εκφωνήματος. Στα παρακάτω παραδείγματα αν απομονώσουμε το συμπέρασμα, το υπόλοιπο εκφώνημα μένει μετέωρο αναζητώντας ένα συμπέρασμα ρητά εκπεφρασμένο.

(193) A: Τι έγινε με το μπαμπά; Θα μας αφήσει να πάμε στο Σέλι;

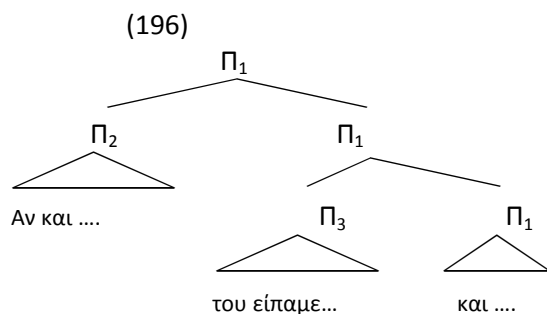
B: Αν και ήταν λίγο επιφυλακτικός στην αρχή, του είπαμε ότι θα έρθει και η Άννα μαζί μας **και μας άφησε**.

(194) Αν και το ξενοδοχείο ήταν πολύ οικονομικό, τα εισιτήρια ήταν πανάκριβα **και έτσι αναγκάστηκα να δανειστώ λεφτά από τον Νίκο**.

Αντίθετα παρατηρούμε ότι το *αλλά*, ως παρατακτικός δείκτης επιτρέπει τη σύνδεση δύο επιχειρημάτων με ένα συμπέρασμα πάντα να αιωρείται αλλά όχι κατ'ανάγκη να εκφωνείται:

(195) Το σπίτι είναι ευρύχωρο αλλά είναι μακριά από το κέντρο.

Οι δομές στα (193)-(194) είναι αρκετά σύνθετες. Παρακάτω δεν αποτυπώνεται η συντακτική δομή αλλά η εννοιακή⁸⁶.

Νομίζω ότι με την παραπάνω ανάλυση ερμηνεύονται τόσο παραδείγματα στα οποία μπορεί να φαίνεται ότι συνδέονται με παραχωρητικούς δείκτες δύο επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση όσο και το γεγονός ότι το *αλλά* είναι κατά κοινή ομολογία η πρώτη μας επιλογή όταν θέλουμε να συνδέσουμε επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση. Θα μπορούσε ωστόσο κάποιος να ισχυριστεί ότι για τους ίδιους λόγους που αποκλείουμε τη σύνδεση δύο επιχειρημάτων με υποτακτικούς δείκτες, δεν θα έπρεπε να δεχόμαστε την παρατακτική σύνδεση ενός επιχειρήματος με ένα συμπέρασμα. Ωστόσο η ανάλυση που δώσαμε για τη σημασία του *αλλά* σε συνδυασμό με την συντακτική αναπαράσταση που υιοθετήθηκε για τις παρατακτικές δομές δεν αποκλείουν αλλά μάλλον ενισχύουν την δυνατότητα του *αλλά* να συνδέει επιχειρήματα με συμπεράσματα.

Τέλος δείκτες όπως *παρόλαυτα / μολοταύτα, ωστόσο, εν τούτοις* που δεν είναι υποτακτικοί δείκτες στο επίπεδο της σύνταξης, συνδέουν δηλαδή συντακτικά ανεξάρτητες προτάσεις στο κείμενο, στην εννοιακή τους δομή εκφράζουν επίσης υποτακτικές σχέσεις⁸⁷. Έτσι το (197) δεν είναι αποδεκτό:

(197) ?Το σπίτι είναι ευρύχωρο. Παρόλαυτα είναι μακριά από το κέντρο.

Τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι παραχωρητικοί δείκτες εναλλάσσονται ελεύθερα με το *αλλά* μόνο στην περίπτωση που έχουμε αντιπαραβολή ανάμεσα σε ένα επιχείρημα και ένα συμπέρασμα. Ωστόσο και σε τέτοια περιβάλλοντα είναι πιθανό να προκρίνεται η επιλογή του ενός έναντι του άλλου στοιχείου για λόγους που σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Το (198) σε ένα ουδέτερο περιβάλλον φαίνεται να είναι σε ελεύθερη κατανομή με το (199):

(198) Αν και πήρες 8 στο διαγώνισμα, θα σου βάλω 10 (για να περάσεις).

(199) Πήρες 8 στο διαγώνισμα αλλά θα σου βάλω 10 (για να περάσεις).

Ωστόσο, δεν μπορούμε να αναλύσουμε τους ΚΔ έξω από το κείμενο. Μπορούμε να εντάξουμε τα (198)-(199) σε δύο πιθανά σενάρια:

⁸⁶ Η συντακτική δομή είναι παρόμοια αλλά δεν υπάρχει συμφωνία αν η αιτιακή σχέση ανάμεσα στο Π₃ και Π₁ αποτυπώνεται στη σύνταξη παρατακτικά ή υποτακτικά (βλ. Culicover & Jackendoff (1998)). Νομίζω ότι και στο επίπεδο της σύνταξης είναι υποτακτική η σύνδεση αυτών των προτάσεων.

⁸⁷ Για την ιεραρχική δομή ανεξάρτητων προτάσεων στο κείμενο βλ. υποσ. 19 (Asher & Vieu (2005)).

- Σενάριο 1: Στο τέλος του τριμήνου η καθηγήτρια ανακοινώνει στην τάξη τις τελικές βαθμολογίες. Οι μαθητές γνωρίζουν ήδη τους βαθμούς τους στο διαγώνισμα. Σε αυτήν την περίπτωση προτιμάται το (198) έναντι του (199).
- Σενάριο 2: Στο τέλος του τριμήνου η καθηγήτρια ανακοινώνει τους βαθμούς των διαγωνισμάτων, που έγραψαν πριν λίγες μέρες και ταυτόχρονα τους ανακοινώνει τις τελικές τους βαθμολογίες. Σε αυτήν την περίπτωση το πιο φυσικό είναι το (199).

Η παραπάνω διάκριση, αν και δεν είναι απόλυτη⁸⁸, δεν είναι αυθαίρετη. Η δομή των εκφωνημάτων μπορεί να επηρεάσει την κατανομή τους. Πιο συγκεκριμένα όταν εισάγουμε νέα πληροφορία είναι λογικό να χρησιμοποιήσουμε μία κύρια δομή και όχι μία υποτακτική. Αντίθετα όταν αντιπαραβάλλουμε ένα γεγονός/μία κατάσταση με κάτι ήδη γνωστό στον συνομιλητή μας, τότε είναι πιθανό να “υποβαθμίσουμε” την ήδη γνωστή πληροφορία χρησιμοποιώντας υποτακτική δομή. Παρατηρούμε τα παρακάτω παραδείγματα:

(200) Ένας θεατής πλησιάζει ένα παιδί που έπαιζε μπάσκετ και του λέει:

A1: Αν και δεν είσαι ψηλός, παίζεις πολύ καλό μπάσκετ.

A2: ?Δεν είσαι ψηλός αλλά παίζεις πολύ καλό μπάσκετ.

A3: ?Δεν είσαι ψηλός. Παρόλαυτα παίζεις πολύ καλό μπάσκετ.

(201) Ένας Άγγλος συζητάει με έναν Έλληνα που δεν έχει πάει ποτέ στην Αγγλία:

A1: Μπράβο! Αν και δεν έχεις ζήσει στην Αγγλία, μιλάς σαν φυσικός ομιλητής.

A2: ?Μπράβο! Δεν έχεις ζήσει στην Αγγλία αλλά μιλάς σαν φυσικός ομιλητής.

A3: ?Μπράβο! Δεν έχεις ζήσει στην Αγγλία. Παρόλαυτα μιλάς σαν φυσικός ομιλητής.

Τόσο στο (200) όσο και στο (201) ο Α εισάγει μία πληροφορία γνωστή στον συνομιλητή του. Στις δομές με το *αλλά* μέχρι να αναδειχθεί ο επιχειρηματολογικός προσανατολισμός του εκφωνήματος, το πρώτο τεμάχιο δεν έχει συνάφεια. Αντίθετα με το *αν και* επισημαίνεται εξ αρχής ο ρόλος του πρώτου τεμαχίου στο κείμενο. Αν τώρα ο Α μεταφέρει τα (200)-(201) σε κάποιον που δεν γνωρίζει τις αντίστοιχες πληροφορίες το *αλλά* είναι πλήρως αποδεκτό:

(202) Ο Γιάννης δεν είναι ψηλός αλλά παίζει πολύ καλό μπάσκετ.

(203) Ο Γιάννης δεν έχει ζήσει στην Αγγλία αλλά μιλάει σαν φυσικός ομιλητής.

Πρέπει να τονιστεί ωστόσο ότι πρόκειται για προτιμήσεις έναντι της μίας ή της άλλης δομής, όχι των ίδιων των δεικτών. Έτσι για παράδειγμα στο (204) η διαπίστωση του ομιλητή ότι ο Γιάννης δεν είναι ψηλός, είναι μία πληροφορία την οποία φαίνεται να παραδέχεται ότι μοιράζεται με τον συνομιλητή του αλλά αυτό δεν τον εμποδίζει να συνδέσει τα δύο τεμάχια με το *αλλά*⁸⁹.

⁸⁸ Σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας η κατάσταση είναι πάντα πιο σύνθετη. Πέρα από τον επιτονισμό, θα πρέπει να λάβουμε και άλλους παράγοντες όπως στιλιστικές επιλογές ή τις στρατηγικές ευγένειας, κ.ά.

⁸⁹ Σύμφωνα με την Παπαφράγκου (1998) το *μπορεί* σε αυτά τα περιβάλλοντα διατηρεί το επιστημικό του περιεχόμενο αλλά ταυτόχρονα εκφράζει ότι “η πρόταση-συμπλήρωμα του ρήματος δεν είναι απλώς ένα συμπέρασμα όπου μετά από συνειδητή επαγωγική σκέψη κατέληξε ο ομιλητής αλλά μία

(204) Μπορεί να μην είσαι ψηλός, αλλά παίζεις πολύ καλό μπάσκετ.

Αντίστοιχο είναι και το παράδειγμα (205) που δίνει η Παπαφράγκου (1998):

(205) *Ο Φοίβος και η Μαρία ετοιμάζονται να γυρίσουν στο σπίτι μετά από ένα πάρτι:*

M1: Δώσε μου τα κλειδιά του αυτοκινήτου. Έχεις πιει.

M2: Η Μαρία ρίχνει μια ματιά γεμάτη ανησυχία στο Φοίβο καθώς αυτός πλησιάζει την πόρτα του οδηγού.

Φ: Μπορεί να έχω πιει, αλλά ξέρω τι κάνω.

[Παπαφράγκου (1998); 422]

Το (204) είναι διαφορετικό από το (200) στο ότι ενώ στο (204) ο ομιλητής ουσιαστικά αποδέχεται ένα συμπέρασμα / μία πληροφορία που εκφράζει ή υπονοεί ο συνομιλητής του σε προηγούμενη φάση, στο (200) ο ομιλητής εισάγει μία πληροφορία η οποία θεωρεί ότι είναι ήδη γνωστή στον συνομιλητή του.

Για σημασιο-συντακτικούς λόγους προτιμάται και η χρήση των υποτακτικών παραχωρητικών δεικτών έναντι του *αλλά* σε εξαρτημένες δομές όπως οι παρακάτω:

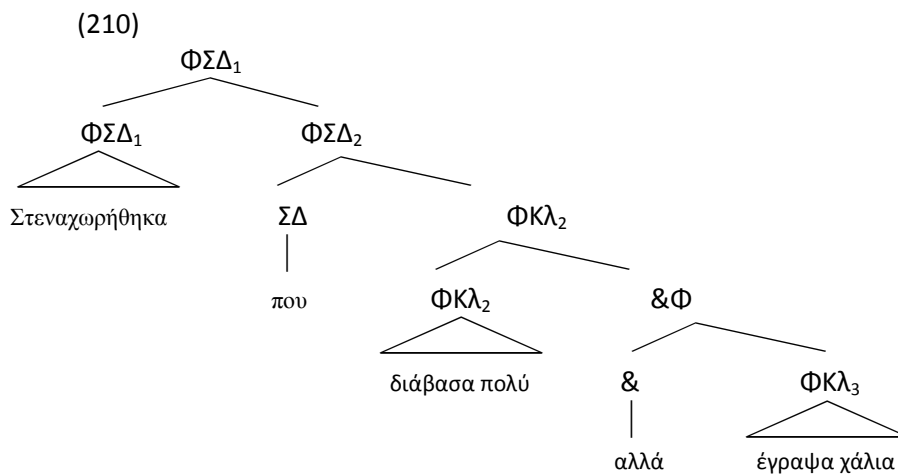
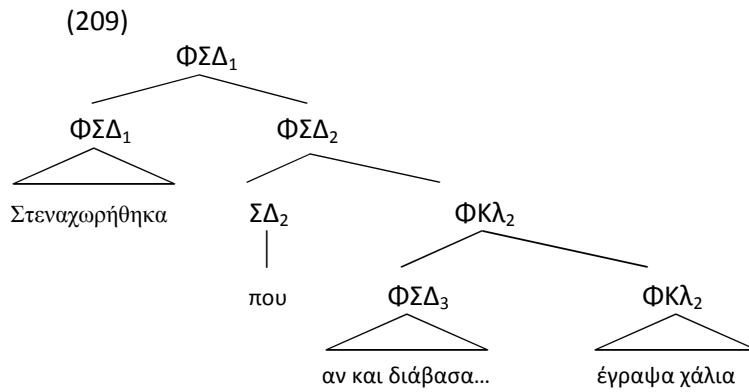
(206) a. Μου κάνει εντύπωση που αν και είναι Ιούλης δεν έχει κόσμο στο Ρέθυμνο.
b. ?Μου κάνει εντύπωση που είναι Ιούλης αλλά δεν έχει κόσμο στο Ρέθυμνο.

(207) a. Στεναχωρήθηκα που αν και διάβασα πολύ, έγραψα χάλια.
b. ?Στεναχωρήθηκα που διάβασα πολύ αλλά έγραψα χάλια.

(208) A: Γιατί είναι θυμωμένη η Λίζα;
B1: Γιατί αν και δεν είχα πολλά λεφτά αγόρασα καινούργια τηλεόραση.
B2: ?Γιατί δεν είχα πολλά λεφτά αλλά αγόρασα καινούργια τηλεόραση.

Η συντακτική αναπαράσταση των υποτακτικών και των παρατακτικών δομών φαίνεται στα (209) και (210) αντίστοιχα. Όπως βλέπουμε στο (209) προσαρτάται στην κυρίως πρόταση μία αιτιολογική πρόταση στην οποία στη συνέχεια προσαρτάται μία παραχωρητική. Αυτό εκφράζει και τη διαίσθησή μας, ο λόγος που στεναχωρήθηκε δεν είναι ότι διάβασε πολύ αλλά ότι έγραψε χάλια. Από την άλλη στο (210) προσαρτάται στην αρχική πρόταση (στεναχωρήθηκα) όλη η παρατακτική δομή με αποτέλεσμα η αιτιολογική σχέση να αφορά εξίσου και τα δύο μέλη της παράταξης, ενώ ουσιαστικά μόνο το δεύτερο συνιστά αιτία.

διαπίστωση που ο ομιλητής άντλησε από προηγούμενη φάση της συνομιλίας, και την οποία επεξεργάστηκε και αποτίμησε με βάση τον επιστημικό του οπλισμό” (Παπαφράγκου (1998); 421).

Αντίστοιχα παρατηρούμε ότι στο (211.b) το ελλεκτικό επίρρημα *ευτυχώς* δεν μπορεί να μετακινηθεί έξω από την παρατακτική δομή γιατί δεν προσδιορίζει και τις δύο δομές (βλ. παραπάνω ATB-μετακίνηση). Αντίθετα στο (212) το ελλεκτικό επίρρημα προσδιορίζει και τις δύο δομές και γ' αυτό μπορεί να μετακινηθεί έξω από την παρατακτική δομή.

- (211) a. Ευτυχώς, αν και βραχήκαμε, δεν αρρωστήσαμε.
 b. ?Ευτυχώς, βραχήκαμε αλλά δεν αρρωστήσαμε.
 c. Βραχήκαμε αλλά ευτυχώς δεν αρρωστήσαμε.

(212) Δυστυχώς, οι μισθοί μειώνονται και οι τιμές αυξάνονται.

Τέλος, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τους αντιπαραβολικούς δείκτες για να εισάγουμε μία νέα πληροφορία πέρα από αυτή που μας έχει ζητήσει ο συνομιλητής, προκειμένου να την αντιπαραβάλει με τη βασική πληροφορία που του δίνουμε. Έχει σημασία, όπως βλέπουμε από τις παρακάτω προτάσεις, για να επιτύχουμε τη βέλτιστη συνάφεια να μην θέτουμε τη βασική πληροφορία σε δεύτερο επίπεδο.

- (213) A: Διάβασες το άρθρο για τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας;
 B1: Το διάβασα αλλά δεν κατάλαβα τίποτα.
 B2: #Αν και το διάβασα, δεν κατάλαβα τίποτα.
 B3: Το διάβασα. Παρόλαυτα δεν κατάλαβα τίποτα.

(214) A: Διάβασες το άρθρο για τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας;

- B1: Το διάβασα, αν και δεν είχα καθόλου χρόνο.
B2: ?Δεν είχα καθόλου χρόνο αλλά το διάβασα.
B3: ?Δεν είχα καθόλου χρόνο. Παρόλαυτα το διάβασα.

Πέρα από τα περιβάλλοντα εκείνα που ευνοούν την εμφάνιση του *αλλά* έναντι διάφορων παραχωρητικών δεικτών και αντίστροφα, αξίζει να δούμε περιβάλλοντα στα οποία το *αλλά* ή και το *όμως* συνεμφανίζονται με παραχωρητικούς δείκτες. Καταρχάς, περιμένουμε ότι είναι αδύνατο να εμφανίζεται το *αλλά* με υποτακτικούς δείκτες λόγω της συντακτικής τους θέσης. Το *αλλά* συνδέει προτάσεις παρατακτικά ενώ τα *αν και*, *παρότι*, *μολονότι*, ενώ υποτακτικά. Επιπλέον στις συνδέσεις με το *αλλά* προηγείται πάντα το επιχείρημα και ακολουθεί το συμπέρασμα, από την άλλη οι υποτακτικοί δείκτες εισάγουν πάντα ένα επιχείρημα. Έτσι το (215) είναι αντιγραμματικό και νοηματικά αντιφατικό. Το (216) είναι απλώς αντιγραμματικό:

- (215) * Έγραψα καλά αλλά {αν και/μολονότι/παρότι} δεν είχα διαβάσει καθόλου.
(216) * Αν και/μολονότι/παρότι δεν είχα διαβάσει καθόλου, αλλά έγραψα καλά.

Η μόνη περίπτωση που βλέπουμε το *αλλά* να προηγείται υποτακτικών δεικτών είναι όταν συνδέουν διαφορετικές προτάσεις όπως για παράδειγμα στο (217). Εδώ έχουμε μία παρατακτική σύνδεση και μία υποτακτική:

- (217) Όλοι περιμέναμε ότι ο Νίκος θα νικήσει αλλά, μολονότι έβαλε τα δυνατά του, δεν τα κατάφερε.

Αντίθετα περιμένουμε ότι το *όμως* ως επίρρημα θα μπορεί να συνδυαστεί με υποτακτικούς δείκτες. Ωστόσο πρόκειται για ένα συνδυαστικό επίρρημα πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει ένα τεμάχιο πριν και ένα τεμάχιο μετά από αυτό για να μπορεί να λειτουργήσει συνδυαστικά. Έτσι προτάσεις όπως η (218) αποτελούν μία διαφορετική εκδοχή της (217).

- (218) Όλοι περιμέναμε ότι ο Νίκος θα νικήσει, μολονότι, όμως, έβαλε τα δυνατά του, δεν τα κατάφερε.

Επιπλέον για τον ίδιο λόγο με την (215) το (219) δεν έχει νόημα:

- (219) #Έγραψα καλά μολονότι όμως δεν είχα διαβάσει τίποτα.

Η μόνη δομή που το *όμως* μπορεί να εμφανιστεί παράλληλα με έναν άλλο υποτακτικό παραχωρητικό δείκτη και να εκφράζει αντιπαραβολή ανάμεσα στα ίδια τεμάχια είναι αυτή στο (220):

- (220) **Αν και** δεν είναι ένα κείμενο ολοκληρωμένο είναι **όμως** αρκετά κατατοπιστικό.
(221) **Μολονότι** δύο μόνο ήταν οι σχετικές επιστολές που έλαβα, ήταν **όμως** πολύ ουσιαστικές και προέρχονταν από πρόσωπα που δικαιούνται να έχουν βαρύνουσα γνώμη, λόγω αρμοδιότητας. [ΕΘΕΓ]

Παραδείγματα όπως τα (220)-(221) αν και είναι αρκετά περιθωριακά επιβεβαιώνουν απόλυτα τον περιοριστικό χαρακτήρα του *όμως* που αναλύσαμε στην παραπάνω ενότητα.

Σε αντίθεση με τους υποτακτικούς δείκτες περιμένουμε ότι τα παραχωρητικά επιρρήματα θα συνδυάζονται πολύ πιο εύκολα τόσο με το *αλλά* όσο και με το *όμως*. Πράγματι, ο μόνος περιορισμός για το *αλλά* είναι να καταλήγει σε ένα συμπέρασμα. Στο (222) επιτελείται στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος και ταυτόχρονα τονίζεται η παραχωρητική σχέση μεταξύ των δύο τεμαχίων:

(222) Δεν είχα διαβάσει τίποτα αλλά παρόλαυτα έγραψα καλά.

Αντίστοιχα το *όμως* προσδίδει έναν περιοριστικό χαρακτήρα στην παραχωρητική σχέση:

(223) Δεν είχα διαβάσει τίποτα παρόλαυτα όμως έγραψα καλά.

Περαιτέρω μπορούμε να αναλύσουμε τη σημασία που έχει η σειρά εμφάνισης των επιρρημάτων, σε εκφωνήματα στα οποία εμφανίζονται τρεις ή και περισσότεροι ΚΔΑ και θεωρούνται αποδεκτά από πολλούς ομιλητές. Η Oates (2000) σε διαφορετική κατεύθυνση επιχειρεί μία κατηγοριοποίηση των ΚΔΑ στα Αγγλικά από τους πιο “γενικούς” (π.χ. *but*) στο πιο “ειδικούς” (π.χ. *although*), υποστηρίζοντας ότι εμφανίζονται στην πρόταση με βάση αυτήν την ιεραρχία. Παρατηρούμε ωστόσο ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει για τα Ελληνικά. Θεωρώ ότι όταν έχουμε πολλούς ΚΔΑ σε ένα εκφώνημα, η σειρά καθορίζεται κατά κύριο λόγο με βάση τη σύνταξη αυτών των στοιχείων.

Σε όλα τα παραδείγματα που δώσαμε ως τώρα με τους παραχωρητικούς δείκτες αντιπαραβάλλεται το περιεχόμενο των δύο τεμαχίων που συνδέονται. Ωστόσο, οι παραχωρητικοί δείκτες μπορούν να λειτουργήσουν και σε μεταγωγιστικό επίπεδο, σχολιάζοντας ουσιαστικά την κύρια πρόταση. Τα σχόλια μπορεί να αφορούν διάφορα επίπεδα, μπορεί δηλαδή να εκφράζεται αμφιβολία για το περιεχόμενο της κύριας πρότασης (επιστημικότητα), ή να αξιολογούνται τα υπονόηματα που προκύπτουν από την κύρια πρόταση ή ακόμη και τις συνθήκες επιτυχίας της γλωσσικής πράξης. Τις περιπτώσεις αυτές βλέπουμε στα παρακάτω παραδείγματα:

(224) Α: Τι ώρα είπε ότι φτάνει το λεωφορείο;

Β: Νομίζω στις 3.00... αν και δεν ακούστηκε πολύ καθαρά.

(225) Δεν με κάλεσε στη γιορτή του... αν και ούτε κι εγώ τον είχα καλέσει.

[Παπαφράγκου (1998); 385]

(226) Έλα να κοιμηθείς σπίτι μου... αν και έχω μόνο ένα κρεβάτι.

(227) Συγγνώμη που σε χτύπησα... αν και σε είχα προειδοποιήσει.

Η μεταγωγιστική λειτουργία των παραχωρητικών είναι μία ακόμη ένδειξη ότι δεν έχουν αιτιακό χαρακτήρα. Όπως παρατηρεί η Καραντζόλα (1998), σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζει η Σιδηροπούλου (1989), αλλά και η Iten (1998), το *αν και* στην επιστημική του λειτουργία δεν ακυρώνει την πρόταση που προηγείται. Θα λέγαμε ότι **αποδυναμώνει ένα συμπέρασμα**, μία διαπίστωση είτε αυτή εκφράζεται ρητά στην προηγούμενη πρόταση είτε υπονοείται. Έτσι στο (224) αποδυναμώνεται η πληροφοριακή αξία της πρώτης πρότασης, στο (225) αποδυναμώνεται ένα υπονόμεμα του τύπου (*είναι απαράδεκτος, θα*

διαμαρτυρωθώ)⁹⁰, στο (226) και (227) το πρώτο τεμάχιο είναι μία πρόσκληση και μία απολογία αντίστοιχα που δεν αίρεται από την πρόταση που ακολουθεί αλλά πάντως αποδυναμώνεται.

Ενώ στις περιπτώσεις που είχαμε αντιπαραβολή επί του προτασιακού περιεχομένου, το *αν και* εναλλασσόταν ελεύθερα με τους υπόλοιπους παραχωρητικούς δείκτες, στις παραπάνω περιπτώσεις όπου συνδέονται εκφωνήματα σε επιστημικό επίπεδο μόνο το *αν και* είναι αποδεκτό:

(228) A: Τι ώρα είπε ότι φτάνει το λεωφορείο;
?B: Νομίζω στις 3.00... παρότι / παρόλο που / μολονότι / παρόλαυτα δεν ακούστηκε πολύ καθαρά.

(229) ?Δεν με κάλεσε στη γιορτή του... παρότι / παρόλο που / μολονότι / παρόλαυτα ούτε κι εγώ τον είχα καλέσει.

(230) ?Έλα να κοιμηθείς σπίτι μου... παρότι / παρόλο που / μολονότι / παρόλαυτα έχω μόνο ένα κρεβάτι.

(231) ?Συγγνώμη που σε χτύπησα... παρότι / παρόλο που / μολονότι / παρόλαυτα σε είχα προειδοποιήσει.

Την ίδια παρατήρηση κάνει και η Sidiropoulou (1989), η οποία αποδίδει αυτή τη διάκριση στον δομικό χαρακτήρα του *αν και* σε αυτές τις δομές, ότι δηλαδή είναι κάτι ενδιάμεσο ανάμεσα σε υποτακτικό και παρατακτικό δείκτη και γι' αυτό μπορεί να επιδρά και να αναιρεί το αληθειακό περιεχόμενο της κύριας πρότασης. Ωστόσο, όπως δείξαμε παραπάνω σε αυτή του τη χρήση δεν αναιρεί αλλά μάλλον αποδυναμώνει ένα συμπέρασμα / διαπίστωση. Νομίζω οι υπόλοιποι παραχωρητικοί δείκτες δεν είναι αποδεκτοί γιατί μπορεί να εκφράζουν αντιπαραβολή όπως το *αν και* και το *αλλά*, αλλά η σημασία αυτή μπορεί να αποκωδικοποιηθεί ακόμη αναλύοντας τα στοιχεία που συνθέτουν κάθε έκφραση. Θέλω να πω ότι όλοι οι παραχωρητικοί δείκτες είναι σύνθετες εκφράσεις (*παρόλαυτα: παρά όλα αυτά, μολοταύτα: με όλα αυτά, κ.ο.κ*) και δεν έχουν ακόμη γραμματικοποιηθεί σε τέτοιο επίπεδο, έτσι ώστε να μπορούν να εκφράζουν αντιπαραβολή σε ένα άλλο επίπεδο πέρα από το προτασιακό. Για τους ίδιους λόγους νομίζω στα Αγγλικά δεν είναι αποδεκτό το *despite the fact that* και άλλες παρόμοιες φράσεις⁹¹.

Τέλος, σε ότι αφορά τη συντακτική ανάλυση τέτοιων δομών (*αν και-μεταγλωσσικό*) νομίζω ότι πρέπει να θεωρηθούν ανεξάρτητες δομές σε συντακτικό επίπεδο ανεξάρτητα από το ότι η εννοιακή τους δομή είναι υποτακτική. Αυτό εξάλλου φαίνεται και από την παύση που υπάρχει πάντα ανάμεσα στην κύρια πρόταση και σε αυτήν που εισάγεται με το *αν και*.

⁹⁰ Καραντζόλα (1998); 385-386

⁹¹ Το *αν και*, το οποίο σήμερα θεωρείται ο πιο "πρωτοτυπικός" παραχωρητικός δείκτης, δεν απαντάται στα ΜΕ, όπου, όπως παρατηρούν οι Karantzola & Kalokairinos (2001), έτσι κι αλλιώς το σύστημα των αντιπαραβολικών δεικτών δεν ήταν ολοκληρωμένο και σταθερό. Φαίνεται πως αποτελεί εξέλιξη φράσεων όπως (*αν*) *καλά και*, (*αν*) *είναι και* οι οποίες αρχικά ήταν παρατακτικές συνδέσεις. Με αυτόν τον τρόπο είναι ερμηνεύσιμη και η ευρύτερη κατανομή του.

Μολονότι το *αν και* στα (226)-(227) εμφανίζεται ανάμεσα σε δύο διαφορετικές ελλεκτικές πράξεις, δεν έχουμε αντιπαραβολή σε επίπεδο ελλεκτικότητας. Ο ρόλος του *αν και* είναι καθαρά μεταγλωσσικός. Όπως είχαμε προβλέψει στην ενότητα 3.2.2.1 το *αν και* δεν μπορεί να συνδέει δύο διαφορετικές ελλεκτικές πράξεις γιατί συνιστά υποτακτικό δείκτη. Έτσι το (232) είναι αντιγραμματικό:

(232) *Κάτσε *αν και* μη μιλάς.

Πέρα από την μεταγλωσσική χρήση του το *αν και* στα υπόλοιπα περιβάλλοντα που παρουσιάσαμε μπορεί να εναλλάσσεται με τους υπόλοιπους παραχωρητικούς δείκτες. Υπάρχουν σίγουρα διαφορές ανάμεσά τους αλλά είναι αρκετά λεπτές για να ασχοληθούμε στα πλαίσια αυτής της εργασίας. Υπάρχει ωστόσο ένας παραχωρητικός δείκτης που φαίνεται να διαφέρει αρκετά από τους υπόλοιπους: το *ενώ-Υ*. Θα δούμε παρακάτω κάποια από τα περιβάλλοντα που εμφανίζεται και στα οποία δεν μπορεί να υποκατασταθεί από κανένα άλλο στοιχείο.

Στόχος εδώ δεν είναι να περιγράψουμε όλα τα περιβάλλοντα που εμφανίζεται το *ενώ*, πρόκειται για ένα στοιχείο που εκφράζει ιδιαίτερα σύνθετες σχέσεις και σε αρκετές περιπτώσεις δεν μπορούμε καν να το εντάξουμε σε κάποια κατηγορία⁹². Θα αρκεστούμε σε περιβάλλοντα που είναι ξεκάθαρο ότι εκφράζει αντιπαραβολή. Στην προηγούμενη ενότητα αναλύσαμε το *ενώ-Π* (παρατακτικός δείκτης- “απλή αντίθεση”). Τώρα θα δούμε το *ενώ-Υ* (υποτακτικός δείκτης-παραχώρηση).

Το *ενώ* μπορεί να εναλλάσσεται με τους υπόλοιπους παραχωρητικούς δείκτες σε περιβάλλοντα όπως τα παρακάτω:

(233) *Ενώ* διάβασα πολύ, έγραψα χάλια.

(234) *Ενώ* ήμουν άρρωστος, πήγα στη δουλειά.

(235) *Ενώ* ο πόλεμος κράτησε μόλις τρεις μέρες, οι καταστροφές ήταν τεράστιες.

Το *ενώ* σε αυτά τα περιβάλλοντα εκφράζει αντιπαραβολή όπως και οι υπόλοιποι παραχωρητικοί δείκτες. Υπάρχει ωστόσο μία λεπτή διαφορά στην πρόσληψη του εκφωνήματος η οποία δεν είναι ξεκάθαρη. Στα (236)-(237) κανονικά το *ενώ* θα έπρεπε να είναι εξίσου αποδεκτό με το *αν και*. Για τους περισσότερους ομιλητές όμως το (a) είναι σαφώς προτιμότερο από το (b):

(236) a. *Αν και* είχα χρόνια να τον δω, τον αναγνώρισα αμέσως.

b. ?*Ενώ* είχα χρόνια να τον δω, τον αναγνώρισα αμέσως

(237) a. *Αν και* μισώ τα πάρτι, θα έρθω για χάρη σου.

b. ?*Ενώ* μισώ τα πάρτι, θα έρθω για χάρη σου.

⁹² Πέρα από τη χρονική σημασία (*ακούω μουσική ενώ διαβάζω*), και την παραχωρητική (*ενώ ήμουν άρρωστος, πήγα στη δουλειά*) το *ενώ* εμφανίζεται και σε περιβάλλοντα όπως το (i) όπου δεν είναι καθαρή καν η διάκριση ανάμεσα σε χρονική ή αντιπαραβολική σημασία:

(i) *Νέο φορολογικό νομοσχέδιο ψηφίστηκε ήδη, ενώ προς ψήφιση οδεύει και ο αναπτυξιακός νόμος*).

Μία πιθανή εξήγηση για τα (236)-(237) είναι ότι το αντιπαραβολικό ενώ δεν έχει απαγκιστρωθεί εντελώς από τη χρονικότητά του και γ' αυτό δεν μπορεί να αντιπαραβάλλει χρονικά ασύμπτωτα γεγονότα / καταστάσεις. Αντίθετα στις περιπτώσεις που τονίζεται η χρονική σύμπτωση φαίνεται να προτιμάται το ενώ σε σχέση με το αν και.

- (238) a. Ενώ ήταν έγκυος, κάπνιζε. / Ενώ ήξερε ότι ήταν έγκυος, κάπνιζε.
b. Αν και ήταν έγκυος, κάπνιζε. / Αν και ήξερε ότι ήταν έγκυος κάπνιζε.

- (239) a. Ενώ ο Γιώργος και η Άννα κατάφεραν να ξεφύγουν από τον αστυνομικό κλοιό δεν συνέβη το ίδιο και με τον Νίκο.
b. ?Αν και ο Γιώργος και η Άννα κατάφεραν να ξεφύγουν από τον αστυνομικό κλοιό δεν συνέβη το ίδιο και με τον Νίκο.

Πέρα από την ενδεχόμενη χρονική σύμπτωση που μπορεί να εκφράζει το ενώ, παρατηρούμε ότι προτιμάται σε περιβάλλοντα που εισάγει πληροφορία γνωστή και στους δύο συνομιλητές και συνήθως υπονοούμενη σε προηγούμενη συνομιλιακή φάση.

- (240) a. Γιατί ήρθε ενώ δεν ήθελε;
b. ?Γιατί ήρθε αν και δεν ήθελε;

Στο (240.a) το ενώ μπορεί να αντικατασταθεί με το αφού (*Γιατί ήρθε αφού δεν ήθελε;*) Το αφού δηλώνει αιτία και ταυτόχρονα η επιλογή του σηματοδοτεί την αμοιβαία γνώση των δύο συνομιλητών για το περιεχόμενο της Π2 και ταυτόχρονα γνώση της αμοιβαίας γνώσης⁹³. Αυτό μας δείχνει ότι πέρα από την αντιπαραβολική οδηγία που δίνει το ενώ εκφράζει και την γνώση του ομιλητή ότι μοιράζεται με τον συνομιλητή του πληροφορία ήδη γνωστή. Αποτέλεσμα αυτής της δυνατότητας φαίνεται να είναι και η παρατήρηση που κάνει η Sidiroroulou (1992) για το (240). Λέει συγκρίνοντας τα (a)&(b): "Το ενώ επιτρέπει στον ομιλητή να εκφράσει κάποια αμφιβολία σχετικά με την αλήθεια της Π2 (truth of the subordinate). Το αν και αντίθετα, δεν επιτρέπει κάτι τέτοιο" (Sidiroroulou, 1992: 298). Παρατηρούμε επίσης ότι τα (241)-(242) είναι εξίσου αποδεκτά.

- (241) Ήρθε ενώ δεν ήθελε. / Η Μαρία ήρθε στο πάρτι ενώ δεν ήθελε.
(242) Ήρθε αν και δεν ήθελε. / Η Μαρία ήρθε στο πάρτι αν και δεν ήθελε.

Αν εξετάσουμε προσεχτικά παραδείγματα όπως το (241)-(242) θα δούμε ότι η αντιπαραβολή που εκφράζεται με το ενώ είναι μάλλον παράγωγο της χρονικότητας, ότι δηλαδή σε τέτοια παραδείγματα το ενώ είναι χρονικό με αντιπαραβολικό χαρακτήρα. Στο παρακάτω παράδειγμα είναι εμφανές ότι το ενώ είναι χρονικό. Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγική ενότητα για την σύνταξη των υποτακτικών δομών, η άρνηση δεν μπορεί να έχει εμβέλεια σε περιφερειακές επιρρηματικές προτάσεις (όπως είναι οι παραχωρητικές), αντίθετα σε κεντρικές επιρρηματικές προτάσεις (όπως οι χρονικές) έχει κανονικά εμβέλεια. Έτσι το (243.a) σε αντίθεση με το (243.b) είναι αποδεκτό. Αντίστοιχα στο (240.b) όπου χρησιμοποιείται το αν και η εμβέλεια της ερώτησης στενεύει αναγκαστικά ενώ στο (240.a) με το ενώ η ερώτηση έχει ευρεία εμβέλεια. Φαίνεται ωστόσο ότι από τη χρονική σχέση προκύπτει και μία αντιπαραβολική, η οποία όμως δεν είναι η κύρια.

⁹³ Για την ανάλυση του *αφού* βλ. Kalokerinos 2004

- (243) a. Δεν μπορώ να πάω στο πάρτι ενώ δεν με έχει καλέσει κανείς.
b. #Δεν μπορώ να πάω στο πάρτι αν και δεν με έχει καλέσει κανείς.

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι το *ενώ* είναι ένας υποτακτικός δείκτης που εκφράζει αντιπαραβολή, ο αντιπαραβολικός του όμως χαρακτήρας δεν έχει αποσχιστεί πλήρως από τη χρονικότητά του. Το ίδιο, όπως είδαμε, ισχύει και για το *ενώ* που έχει τη θέση παρατακτικού δείκτη. Αξίζει σε αυτό το σημείο να δούμε τη σχέση μεταξύ των δύο *ενώ*. Στα παρακάτω παραδείγματα το (a) & το (b) έχουν το ίδιο πληροφοριακό περιεχόμενο, επιπλέον έχουμε έναν ΚΔ που σε κάθε περίπτωση εκφράζει αντιπαραβολή. Η επεξεργασία ωστόσο του εκφωνήματος δεν είναι ίδια:

- (244) a. Ενώ ο Γιώργος και η Άννα κατάφεραν να ξεφύγουν από τον αστυνομικό κλοιό δεν συνέβη το ίδιο και με τον Νίκο.
b. Ο Γιώργος και η Άννα κατάφεραν να ξεφύγουν από τον αστυνομικό κλοιό ενώ ο Νίκος όχι.
- (245) a. Ενώ ο Νίκος προτιμάει το τάβλι, ο Γιώργος προτιμάει το σκάκι.
b. Ο Νίκος προτιμάει το τάβλι ενώ ο Γιώργος το σκάκι.

Τα (244.a)-(245.a) υποδηλώνουν μία μορφή ασυμβατότητας ανάμεσα στις δύο προτάσεις που συνδέονται (x & y) που όπως είδαμε είναι χαρακτηριστικό των παραχωρητικών σχέσεων. Το x είναι ένα επιχείρημα για -y, αλλά ισχύει y. Το y δηλαδή είναι ένα συμπέρασμα και το x ένα επιχείρημα. Αυτή είναι και η μόνη δυνατή επιλογή για τις υποτακτικές δομές όπως εξηγήσαμε παραπάνω. Αντίθετα στα (244.b)-(245.b) όπου η δομή είναι παρατακτική υπάρχει δυνατότητα να συνδέονται δύο επιχειρήματα. Με αυτόν τον τρόπο δεν εκφράζεται καμία ασυμβατότητα ανάμεσα στο x και στο y. Η συμμετρική αντιπαραβολή των δύο οδηγεί όπως είδαμε σε ένα συμπέρασμα. Μία τέτοια ανάλυση μας απαλλάσσει από την ιδέα ότι υπάρχουν δύο αντιπαραβολικά *ενώ* για δύο σημασίες. Υπάρχει ένα *ενώ* το οποίο μπορεί να είναι είτε παρατακτικός είτε υποτακτικός δείκτης και ανάλογα με τη θέση του εκφράζει διαφορετικές σχέσεις.

Μία ολοκληρωμένη σημασιολογική και πραγματολογική ανάλυση του *ενώ* παραμένει ζητούμενο. Η παράλληλη μελέτη των *αφού* και *ενώ* στην χρονική τους και στην κειμενική τους διάσταση θα αναδείξει και θα ερμηνεύσει καλύτερα την διαφοροποίησή τους από τους υπόλοιπους “αιτιολογικούς” και αντιπαραβολικούς δείκτες αντίστοιχα⁹⁴.

Πριν ολοκληρώσουμε την αναφορά μας στις παραχωρητικές σχέσεις θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε τη διάκριση ανάμεσα στο σύνολο των υποτακτικών παραχωρητικών δεικτών και στα παραχωρητικά επιρρήματα (*παρόλαυτα, μολοταύτα, εντούτοις, ωστόσο*). Όπως είδαμε παραπάνω το *παρόλαυτα* μπορεί να εναλλάσσεται με το *αν και* σε όλα τα περιβάλλοντα που εκφράζεται παραχώρηση στο επίπεδο του προτασιακού περιεχομένου. Ωστόσο, συντακτικά αυτές οι φράσεις, σε αντίθεση με τους υποτακτικούς και παρατακτικούς δείκτες, δεν συνδέουν προτάσεις. Σύμφωνα με τη γραμματική των Holton, Mackridge & Filipaki-Warburton (1999) πρόκειται για “συνδετικά επιρρήματα” τα οποία συνδέουν εκφωνήματα σε σημασιολογικό επίπεδο αλλά όχι σε συντακτικό. Έτσι σε

⁹⁴ Η διαχρονική εξέλιξη των παραχωρητικών δεικτών (*while, although, however, κτλ*) αναλύεται μεταξύ άλλων από τον König (1985) και έχει μεγάλη σημασία για την ανάλυση της σημασίας τους.

αντίθεση με τους υποτακτικούς & παρατακτικούς δείκτες αντιπαραβολής τα συνδεδεμένα επιρρήματα μπορούν να συνδέουν ολόκληρες κειμενικές ενότητες⁹⁵.

(246) Τα πνευμόνια μου κόντευαν να εκραγούν, ένιωθα να με χωρίζουν δευτερόλεπτα από την καρδιακή προσβολή. Κάπνιζα πολύ για τέτοιου είδους σπορ. **Παρόλαυτα** έστριψα στη γωνία, κυνηγώντας με πείσμα το σκατογούρουνο τον Λάργκαν.

(247) Έξι χρόνια αφότου ασπάστηκαν τον Σρέντερ, οι Βρετανοί υπουργοί στρέφονται τώρα προς την Αγκελα Μέρκελ. Από πολλές απόψεις το Λονδίνο πλανάται για τον δυναμισμό αυτής της σχέσης. Αν οι Εργατικοί ακολουθούσαν μια σοβαρότερη πορεία, ίσως τα πράγματα ήταν διαφορετικά. **Παρόλαυτα** ίσως οι Εργατικοί έχουν δίκιο να την υποστηρίζουν.

(248) Τα μονομελή νοικοκυριά ανέρχονται σήμερα περίπου στα 723.600 (έναντι 434.300 πριν από μία εικοσαετία). [...] Για τους νέους ενήλικες, η εργένικη ζωή είναι μια επιλογή άμεσα σχετιζόμενη με την αποφυγή του γάμου και της συνεπακόλουθης προσωπικής και οικονομικής δέσμευσης. Για τις γυναίκες είναι περισσότερο απόρροια της οικονομικής ανεξαρτησίας τους. **Ωστόσο**, άντρες και γυναίκες εξακολουθούν να διατηρούν στενό δεσμό με την οικογένειά τους, της οποίας χρειάζονται τη συμπαράσταση, συχνά όχι μόνο τη συναισθηματική!

(249) Η λέξη «εποπτεία», μεταφερόμενη παλαιότεν από τις παραστάσεις της όρασης σε όλα τα αισθητηριακά φαινόμενα, αντιστοιχεί προσέτι επακριβώς στο ενέργημα της προσεκτικής ακρόασης, η οποία συνίσταται σε μια διαδοχική παρατήρηση των ηχητικών μορφών. Η φαντασία πάραυτα δεν μένει σε καμιά περίπτωση ένα κλειστό πεδίο: όπως πήρε τις σπίθες της ζωής της από τα αισθητηριακά αισθήματα, εξαποστέλλει γρήγορα τις ακτίνες της στη δραστηριότητα της διάνοιας και του συναισθήματος. **Εντούτοις** για τη γνήσια αντίληψη του ωραίου όλα αυτά δεν είναι παρά οριακά πεδία.

Επίσης, σε συνέχεια της συζήτησης που προηγήθηκε για το συνδυασμό των παραχωρητικών δεικτών με τα *αλλά / όμως*, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι τα παραχωρητικά επιρρήματα πολλές φορές συνδυάζονται με τους υποτακτικούς δείκτες προσδίδοντας έτσι μεγαλύτερη έμφαση στην παραχωρητική σχέση. Έτσι εκφωνήματα όπως τα παρακάτω είναι πλήρως αποδεκτά και πολύ συχνά στο λόγο μας. Το παραχωρητικό επίρρημα έχει αρκετές φορές, ιδιαίτερα στο γραπτό λόγο, και το χαρακτήρα “υπενθύμισης” της παραχωρητικής σχέσης όπως στο (251).

(250) **Αν και** δεν διάβασε καθόλου, **παρόλαυτα** έγραψε πολύ καλά.

(251) Το Bundesfinanzhof, **μολονότι** αναγνωρίζει ότι το κοινοτικό τελωνειακό δίκαιο προβλέπει διάφορα έξοδα ή στοιχεία τα οποία, εφόσον αναγράφονται χωριστά από την τιμή των εισαγόμενων εμπορευμάτων, δεν πρέπει να περιλαμβάνονται στη δασμολογητέα αξία των εν λόγω εμπορευμάτων και ότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε επανειλημμένως επί της ερμηνείας των κρίσιμων διατάξεων των κανονισμών [...], **εντούτοις**, με τη διάταξη περί παραπομπής,

⁹⁵ Η Rouchota (1998) χαρακτηρίζει τα συγκεκριμένα επιρρήματα “παρενθετικούς κειμενικούς δείκτες (parenthetical discourse markers)”. Διαχωρίζει όμως τη λειτουργία τους από τα “παρενθετικά προτασιακά επιρρήματα”, π.χ. *ειλικρινά, σοβαρά, κτλ*, που κωδικοποιούν έννοια.

τονίζει ότι από την ανάλυση της κοινοτικής νομοθεσίας και της σχετικής νομολογίας του Δικαστηρίου δεν προκύπτει απευθείας απάντηση στο ερώτημα αν οι καταβληθέντες τόκοι μπορούν να θεωρηθούν ότι "διακρίνονται" από την τιμή του εμπορεύματος [...].

Τέλος, κλείνοντας αυτήν την ενότητα, θα ήθελα να αναφερθώ σε έναν άλλο τρόπο να εκφράσουμε παραχωρητική σχέση ανάμεσα σε δύο τεμάχια. Πρόκειται για την προθετική φράση *παρά + ΟΦ*. Αν και έχουμε ορίσει ως βασική προϋπόθεση των κειμενικών σχέσεων τη σύνδεση προτάσεων, θεωρώ ότι οι ΠροθΦ που εισάγονται με το *παρά* αποτελούν στην ουσία "μικρές προτάσεις" με την ευρύτερη έννοια. Γι' αυτό και είτε το ουσιαστικό που ακολουθεί είναι "ρηματικό", εκφράζει δηλαδή μία κατάσταση ή ένα γεγονός, είτε προσδιορίζεται από μία ΕπιθΦ. Έτσι τα (252)-(253) και (254)-(255) μπορούν να θεωρηθούν ισοδύναμα:

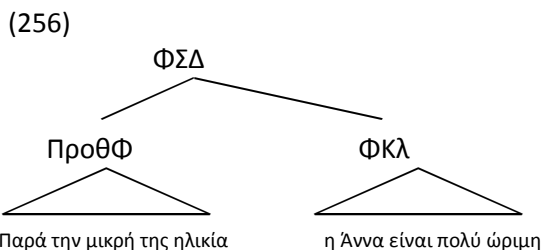
(252) Παρά τη μικρή της ηλικία, η Άννα είναι πολύ ώριμη.

(253) Παρότι/αν και είναι μικρή, η Άννα είναι πολύ ώριμη.

(254) Παρά την κούρασή τους, οι εκδρομείς απόλαυσαν το τοπίο.

(255) Παρότι / αν και ήταν κουρασμένοι, οι εκδρομείς απόλαυσαν το τοπίο.

Οι ΠροθΦ στα (252)-(255) διακρίνονται συντακτικά από τις υπόλοιπες προθετικές φράσεις στο ότι δεν προσαρτώνται στο ρήμα της πρότασης αλλά σε όλη την πρόταση. Η συντακτική αναπαράσταση αποδίδεται αφαιρετικά στο (256). Με βάση αυτήν την ανάλυση, το *παρά* είναι ένας ΚΔΑ που εκφράζει παραχώρηση.

Σε αυτήν την ενότητα προσδιορίσαμε την έννοια της παραχώρησης και είδαμε την κατανομή του *αν και* σε σχέση με την κατανομή του *αλλά*. Παράλληλα, από όσα ειπώθηκαν για τις επιμέρους διαφορές ανάμεσα στους παραχωρητικούς δείκτες καταλήγουμε στις εξής παρατηρήσεις:

- Το *αν και* έχει την ευρύτερη κατανομή μεταξύ των παραχωρητικών δεικτών. Η δυνατότητα αυτή φαίνεται να σχετίζεται με τη διαχρονική του εξέλιξη και τη γραμματικοποίησή του.
- Τα παραχωρητικά επιρρήματα (*παρόλαυτα, μολοταύτα, εντούτοις, ωστόσο*) μπορούν να εκφράζουν σχέσεις είτε ανάμεσα σε δύο προτάσεις (ένα επιχείρημα x και ένα συμπέρασμα y) είτε ανάμεσα σε ένα σύνολο προτάσεων X (όλο το X απαρτίζεται από επιχειρήματα για $-y$) και σε ένα συμπέρασμα y . Τη δυνατότητα αυτή δεν την έχουν οι υποτακτικοί δείκτες αλλά ούτε και οι παρατακτικοί δείκτες.
- Το *ενώ-Υ* διακρίνεται από τους άλλους παραχωρητικούς δείκτες χάρη στη χρονικότητα που εκφράζει. Πολλές φορές τα δύο στοιχεία (αντιπαραβολή –

χρονικότητα) συνυπάρχουν, ανάλογα όμως με το πιο βασικό μπορούμε να πούμε αν πρόκειται για χρονικό ή αντιπαραβολικό δείκτη.

Στην παρακάτω ενότητα θα δούμε ποιοι από τους αντιπαραβολικούς δείκτες μπορούν να λειτουργήσουν σε διαλογικό περιβάλλον και τι εκφράζουν.

3.5. Αντιπαραβολή στο διάλογο

Μέχρι τώρα είδαμε τους αντιπαραβολικούς δείκτες σε μονολογικά περιβάλλοντα. Υπάρχουν ωστόσο αντιπαραβολικές σχέσεις που μπορούν να εκφραστούν μόνο στο διάλογο. Για τη διάκριση του μονολογικού & διαλογικού περιβάλλοντος βρίσκουμε στους Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992). Όπως παρατηρούν δεν αρκεί να εμφανίζεται ένας δείκτης ως απάντηση (B) σε ένα εκφώνημα (A). Για το (257.B1) υποστηρίζουν ότι είναι “μόνο κατ’ επίφαση διαλογικό” στην ουσία “ο B συνεχίζει το λόγο του A”. Το ίδιο συμβαίνει και στο (257.B2). Ο B2 στην ουσία συμπληρώνει τον A. Αντίθετα στο B3 ο συνομιλητής δεν συμπληρώνει. Προβάλλει ένα επιχείρημα που αντικρούει το εκφώνημα του A.

- (257) A: Η μαμά μου ψηφίζει ΝΔ.
B1: Αλλά ο πατέρας σου ψηφίζει ΝΔ.
B2: Ο πατέρας σου όμως ψηφίζει ΠΑΣΟΚ.
B3: Μα ο πατέρας σου ψηφίζει ΠΑΣΟΚ.

Με αυτόν τον τρόπο θα ορίσουμε την αντιπαραβολή στο διάλογο. Για να θεωρήσουμε ότι ένας δείκτης λειτουργεί σε διαλογικό επίπεδο θα πρέπει τα δύο εκφωνήματα που συνδέει να είναι ασύμβατα σε μονολογικό περιβάλλον. Μεταφέρουμε τα (258)-(259) από τους Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992):

- (258) A: Σταμάτησε να καπνίζει.
B: Μα δεν κάπνιζε ποτέ.
(259) #Σταμάτησε να καπνίζει μα/αλλά δεν κάπνιζε ποτέ.

Το παράδειγμα (259) “καταστρέφει τη συνεκτικότητα του μονολόγου. Ο ομιλητής δεν μπορεί να θέσει μία πρόταση χωρίς ταυτόχρονα να δεχτεί και τις σημασιολογικές της προϋποθέσεις”⁹⁶. Αντίθετα ο B μπορεί να αμφισβητήσει το περιεχόμενο του εκφωνήματος του A, να το αντικρούσει, να εισάγει **ένσταση**. Αν και σχεδόν όλοι οι αντιπαραβολικοί δείκτες μπορούν να εμφανίζονται στο διάλογο, πολλοί λίγοι έχουν αυτή την δυνατότητα. Στα παρακάτω παραδείγματα συμπληρώνουν απλώς το εκφώνημα του A, όπως στο (257). Σε αυτές τις περιπτώσεις εκφέρεται ή εννοείται ένα ναι, στην αρχή του εκφωνήματος του B, που αναφέρεται στο εκφώνημα του A:

- (260) A: Ο Γιώργος δεν διάβασε τίποτα για το διαγώνισμα.
B: Παρόλαυτα, έγραψε καλά.
(261) A: Ο Γιώργος έγραψε καλά!
B: (Ναι,) Αν και δεν είχε διαβάσει τίποτα.

⁹⁶ Καλοκαιρινός & Καραντζόλα (1992); 392 & 401.

Στη ΝΕ διαθέτουμε δύο στοιχεία που εκφράζουν αντιπαραβολή στο διάλογο: το *μα* και το *κι όμως*. Η θέση του *μα* στο διάλογο αναλύεται λεπτομερώς στους Κ&Κ (1992), όπου για τον όρο ένσταση (objection) χρησιμοποιείται ο όρος αντιλογία. Πέρα από το περιεχόμενο ενός εκφωνήματος, το *μα* μπορεί να αμφισβητήσει τα υπονοήματα που προκύπτουν από αυτό το εκφώνημα. Στο (262) ο Β δεν αντικρούει το περιεχόμενο του εκφωνήματος του Α, αλλά την πρόθεσή του να τον κατηγορήσει. Το *μα* εισάγει ταυτόχρονα ένσταση/αντιλογία και δικαιολογία γι' αυτό και όπως παρατηρεί ο Καλοκαιρινός (1999) μπορεί να συνδυαστεί με το *αφού*. Στο (263) αφορά το περιεχόμενο της ερώτησης και την ίδια την ερώτηση (ο Α γνωρίζει ότι ο Β κοιμήθηκε άρα δεν έχει λόγο να ρωτάει). Στο (264) η ένσταση αφορά την πράξη άρνησης του Β (δεν είναι σωστό να αρνείσαι ένα δώρο). Στα (265)-(266) το *μα* εισάγει ένσταση όχι σε μία μη γλωσσική πράξη αλλά σε μία επικοινωνιακή πράξη⁹⁷.

(262) Α: Ήρθε η Αρετή και δεν την πήρες ένα τηλέφωνο!
Β: Μα (αφού) δεν το ήξερα!

(263) Α: Αντέχεις ακόμα;
Β: Μα κοιμήθηκα.

(264) Α: Καλή σας μέρα, πάρτε ένα δωράκι απ' τα κέντρα αδυνατίσματος...
Β: Όχι ευχαριστώ...
Α: Μα είναι δωρεάν!
Β: Εντάξει, λοιπόν, ευχαριστώ.

(265) Του έδωσαν ένα μεγάλο πολύχρωμο βιβλίο με ξένα γράμματα.
Α: Μα αυτό δεν μπορώ να το διαβάσω! "ψέλλισε εκείνο."

(266) Α: Θέλω να μιλήσουμε», είπε εκείνος και προσπάθησε πάλι να με αγκαλιάσει.
Αυτή τη φορά σχεδόν πήδηξα προς τα πίσω.
Β: Μα... μα δεν γνωριζόμαστε!» του είπα.

Παρατηρούμε ότι σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα η ένσταση δεν εκφράζεται ποτέ άμεσα. Φαίνεται από τα (267)-(268) παρακάτω ότι το *μα* είναι προτιμότερο όταν αντικρούουμε έμμεσα το περιεχόμενο ενός εκφωνήματος:

(267) Α: Η Αρετή δεν ήρθε σήμερα στο πανεπιστήμιο.
Β1: Μα την είδα πριν από 10 λεπτά στη βιβλιοθήκη!
Β2: ?Μα ήρθε.

(268) Α: Η Μόνικα δεν είναι από την Ελλάδα.
Β1: Μα μιλάει τέλεια Ελληνικά!
Β2: ?Μα είναι.

Το *μα* εισάγει ένα επιχείρημα που αντικρούει το συμπέρασμα/διαπίστωση του Α. Αντίθετα το *κι όμως* μπορεί άμεσα να αντικρούει το περιεχόμενο του εκφωνήματος του Α.

⁹⁷ Τα παραδείγματα (264)-(266) είναι από τον ΕΘΕΓ.

Το *κι όμως* μπορεί να λειτουργεί και στο μονόλογο ((269)-(270))⁹⁸ αλλά φαίνεται ότι είναι κατ' εξοχήν διαλογικό⁹⁹.

(269) Είναι ετοιμόγεννη, πέρα η κοιλιά -- **κι όμως** την πιάσαν, τη φέραν στο κρατητήριο.

(270) Αλλά κι όταν είναι μαζί μας, σαν να 'ναι αλλού. Είναι αφηρημένος, απρόσεχτος -- κι άλλες φορές τα νεύρα του τεντωμένα, έτοιμα να σπάσουν. **Κι όμως**, ξέρω πως μ' αγαπάει.

Στο διάλογο μπορεί να αντικρούει άμεσα ένα συμπέρασμα. Παρακάτω είναι δύο πολύ γνωστές φράσεις που αποδίδουν επιτυχώς αυτήν την δυνατότητα του *κι όμως*:

(271) ΙΕ: Η γη δεν γυρίζει

Κ: Κι όμως η γη γυρίζει.

(272) Μ: Οι άντρες δεν κλαίνε.

Κ: Κι όμως κυρία μου οι άντρες κλαίνε.

Όσοσο μπορεί και έμμεσα να εισάγει ένσταση. Έτσι αν στα παραδείγματα (267)-(268) αντικαταστήσουμε το *μα* με το *κι όμως*. Το αποτέλεσμα θα είναι αποδεκτό και στις δύο περιπτώσεις:

(273) Α: Η Αρετή δεν ήρθε σήμερα στο πανεπιστήμιο.

Β1: Κι όμως, την είδα πριν από 10 λεπτά στη βιβλιοθήκη!

Β2: Κι όμως ήρθε.

(274) Α: Η Μόνικα δεν είναι από την Ελλάδα.

Β1: Κι όμως, μιλάει τέλεια Ελληνικά!

Β2: Κι όμως είναι.

Στα Β1 μετά το *κι όμως* υπάρχει μία παύση. Μπορεί το εκφώνημα που ακολουθεί να είναι μόνο ένα επιχείρημα που αντικρούει το συμπέρασμα του Α, αλλά η ένσταση είναι άμεση. Τέλος να σημειώσουμε ότι το *κι όμως* είναι ο μόνος αντιπαραβολικός δείκτης, ίσως και ο μόνος δείκτης που δεν χρειάζεται να εισάγει ρητά εκπεφρασμένο εκφώνημα. Η λειτουργία του είναι ξεκάθαρη. Αντικρούει άμεσα κάτι που προηγείται:

(275) Α: Δεν το πιστεύω ότι θα καταργηθούν οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας.

Β: Κι όμως!

Μπορούμε ακόμη να σκεφτούμε την ακραία περίπτωση που ούτε προηγείται ούτε ακολουθεί εκφώνημα:

(276) *Ο Β έχει βάλει στοίχημα με τον Α ότι δεν πρόκειται να βγάλει 5 χταπόδια σε μία ώρα. Ο Β επιστρέφει σε μία ώρα και βλέπει αραδιασμένα στα βράχια 5 χταπόδια, κοιτάζει έκπληκτος και απορημένος τον Α. Ο Α λέει:*

⁹⁸ ΕΘΕΓ

⁹⁹ Ακόμη και όταν χρησιμοποιείται σε μονολογικό περιβάλλον, πολλές φορές εμφανίζεται σε περιβάλλοντα που φαίνεται να αντικρούει συμπεράσματα τρίτων προσώπων. Για παράδειγμα:

(i) Πολλοί θεωρούν ότι το θέατρο αποκλείει την τηλεόραση. **Κι όμως** η προσωπική μου εμπειρία δείχνει το αντίθετο.

Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τέτοιες χρήσεις “κατ' επίφαση μονολογικές”.

A: Κι όμως!

Το *μα* και το *κι όμως* εκφράζουν ένσταση σε διαλογικό περιβάλλον, αντικρούουν δηλαδή το εκφώνημα που προηγείται. Διαφορετική είναι η περίπτωση του *ενώ* όταν εμφανίζεται στο διάλογο. Στα παρακάτω παραδείγματα ουσιαστικά ο Β αντιδρά σε ένα υπονόημα του Α (*μόνο ο Γιάννης - όχι εγώ, μόνο εγώ - όχι εσύ, μόνο ο Αριστοτέλης - όχι ο Σωκράτης*) εκφράζοντάς το ρητά και αντιγυρίζοντάς το ως ερώτημα, ειρωνεία στον συνομιλητή του.

(277) A: Ο Γιάννης έγραψε πολύ καλά στο διαγώνισμα.
B: Ενώ εσύ (δεν έγραψες καλά)...

(278) A: Κουράστηκα πολύ σήμερα στη δουλειά.
B: Ενώ εγώ (δεν κουράστηκα καθόλου)...

(279) A: Ο Αριστοτέλης δεν διαβάζει τίποτα για το σχολείο.
B: Ενώ ο Σωκράτης (σκοτώνεται = διαβάζει πολύ)...

Στο μονολογικό περιβάλλον στις ίδιες προτάσεις εκφράζεται “απλή αντίθεση”.

(280) Ο Γιάννης έγραψε πολύ καλά στο διαγώνισμα ενώ εσύ όχι / (δεν έγραψες καλά).

(281) Κουράστηκες πολύ σήμερα στη δουλειά ενώ εγώ όχι / (δεν κουράστηκα καθόλου).

(282) Ο Αριστοτέλης δεν διαβάζει τίποτα για το σχολείο ενώ ο Σωκράτης διαβάζει πολύ.

Τα παρακάτω παραδείγματα αποτελούν παρόμοιες περιπτώσεις, μόνο που το Τ2 αμφισβητεί το υπονόημα που προκύπτει από το *πρέπει* (υπονοείται ότι το Υ δεν θέλει) στο (283) και από το *μετά* (υπονοείται ότι πριν το Υ δεν την μισούσε) στο (284).

(283) A: Πρέπει να πάω στην Αθήνα αύριο.
B: Ενώ δεν το θες καθόλου εε;

(284) A: Μετά από αυτό που έκανε την μίσησα.
B: Ενώ πριν (δεν την μισούσες)...

Οι βασικοί δείκτες που εκφράζουν ένσταση είναι το *μα* και το *κι όμως*. Θα πρέπει και πάλι να επισημάνουμε ότι αυτά τα στοιχεία κωδικοποιούν αντιπαραβολή, η ένσταση που εκφράζεται είναι παράγωγο του διαλογικού περιβάλλοντος. Με τις διαλογικές χρήσεις των ΚΔΑ ολοκληρώθηκε η παρουσίαση των ΚΔΑ των Ελληνικών. Στην ενότητα που ακολουθεί συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συγκριτική τους ανάλυση.

4. Συμπεράσματα – Περαιτέρω έρευνα

Η ενότητα αυτή δεν έχει μόνο χαρακτήρα σύνοψης αλλά κυρίως μίας συνολικής παρουσίασης του πλέγματος των αντιπαραβολικών σχέσεων με τέτοιο τρόπο, ώστε να αναδεικνύεται η βασική ιδέα που διαπερνά την ανάλυση των ΚΔΑ. Πρόκειται για την αρχή που θέσαμε στην 1^η ενότητα και υποστηρίζει ότι όλοι οι αντιπαραβολικοί ΚΔ που αναλύσαμε ενεργοποιούν τον ίδιο γνωσιακό μηχανισμό (διαδικασία): “αντιπαραβάλε το x με το γ”. Τα διαφορετικά χαρακτηριστικά, σημασιακά & συντακτικά, δίνουν τη δυνατότητα στους ομιλητές, ανάλογα με τον επικοινωνιακό τους στόχο, να χειριστούν την ίδια διαδικασία/οδηγία (αντιπαραβολή) με διαφορετικό τρόπο έτσι ώστε να αποκομίζουν κάθε φορά τη βέλτιστη συνάφεια. Παρακάτω επιχειρείται μία συνολική παρουσίαση των διακρίσεων που ακολουθήσαμε και στις οποίες καταλήξαμε μέσα από την ανάλυση των ΚΔ.

➤ *Διάκριση σε συντακτικό επίπεδο*

Μέσα από την ανάλυση των επιμέρους ΚΔΑ προέκυψε μία κατηγοριοποίηση όλων αυτών των στοιχείων με βάση τη συντακτική τους θέση. Διακρίναμε τρεις βασικές συντακτικές κατηγορίες στις οποίες εντάσσουμε τους ΚΔΑ: παρατακτικοί (ΠΔ) – υποτακτικοί δείκτες (ΥΔ) και συνδεδετικά επιρρήματα. Όπως είδαμε το αν ένας ΚΔ είναι σε συντακτικό επίπεδο υποτακτικός δείκτης ή παρατακτικός επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο επεξεργαζόμαστε την αντιπαραβολική σχέση μεταξύ των δύο τεμαχίων που συνδέονται. Έτσι διακρίναμε ανάμεσα τη σημασία των *αλλά/μα* και όλων των υποτακτικών δεικτών. Ορίσαμε δηλαδή την αντιπαραβολική σχέση που εκφράζει το *αλλά* ως στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος και ως παραχώρηση τη σχέση που εκφράζουν οι ΥΔ.

Τα συνδεδετικά επιρρήματα στα οποία εντάξαμε τα *όμως, παρόλαυτα, μολοταύτα, εντούτοις, ωστόσο*, τα διακρίναμε όχι πια με βάση τη συντακτική τους δομή αλλά με βάση την εννοιακή δομή τους. Ουσιαστικά η εννοιακή δομή δεν είναι παρά ένας τεχνικός όρος για να ορίσουμε το αν σημασιολογικά η μία πρόταση υποτάσσεται στην άλλη ή αν πρόκειται για δύο ελεύθερες δομές¹⁰⁰. Με βάση την ανάλυση που κάναμε το *όμως* είναι ένα στοιχείο που εκφράζει αντιπαραβολική σχέση ανάμεσα σε ένα τεμάχιο x και ένα τεμάχιο γ, χωρίς όμως η σχέση αυτή να εκφράζεται μέσα από την υπόταξη του x στο γ. Αντίθετα τα υπόλοιπα συνδεδετικά επιρρήματα εισάγουν υποταγμένες δομές και εκφράζουν όπως και οι υποτακτικοί δείκτες παραχωρητικές σχέσεις. Η κατηγοριοποίηση αυτή παρουσιάζεται συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα:

¹⁰⁰ Αποφεύγεται ο όρος ανεξάρτητες σημασιολογικά δομές γιατί πάντα υπάρχει σχέση σημασιολογικής αλληλεξάρτησης αλλά όχι και υπόταξης.

ΣΘ	ΚΔΑ	Υπόταξη ¹⁰¹ του x στο y
ΠΔ	αλλά/μα	-
	ενώ	-
ΥΔ	αν και	+
	παρότι, παρόλο που, μολονότι, ενώ	+
ΣΕ	παρόλαυτα, μολοταύτα, ωστόσο, εντούτοις	+
	όμως	-

Πίνακας 2

Στον πίνακα 2 δεν αποτυπώνονται οι διαφορές ανάμεσα στις επιμέρους κατηγορίες και οι αντιπαραβολικές σχέσεις σε διαλογικό επίπεδο. Πριν αναφερθούμε στη διάκριση μονολογικού – διαλογικού περιβάλλοντος νομίζω ότι πρέπει να ξεκαθαρίσουμε όλες εκείνες τις διακρίσεις που επιχειρήσαμε αναλύοντας τους επιμέρους ΚΔΑ.

Η πρώτη διάκριση που επιχειρήσαμε με κριτήριο συντακτικό είναι η διάκριση της κειμενικής λειτουργίας των παραπάνω δεικτών από την απλή συνδετική λειτουργία. Υποστηρίχθηκε ότι το *αλλά* (και το *μα*), το οποίο ως παρατακτικός δείκτης μπορεί να συνδέει ΟΦ, ΠροθΦ, κ.τ.λ., συνιστά ΚΔ μόνο όταν συνδέει κύριες προτάσεις, με πλήρη δηλαδή αριστερή περιφέρεια. Με αυτό το δεδομένο αποκλείσαμε από την ανάλυσή μας όχι μόνο παραδείγματα όπως το (70) *αλλά* και το (77) τα οποία επαναλαμβάνουμε εδώ:

(70) Χρειαζόμαστε έναν έμπειρο *αλλά* μικρό σε ηλικία υπάλληλο.

(77) α. Ο Νίκος δεν είναι δικηγόρος *αλλά* γιατρός.

β. Ο Νίκος είναι όχι δικηγόρος *αλλά* γιατρός.

Έτσι καταλήξαμε στο ότι το *αλλά* μολονότι και σε αυτά τα περιβάλλοντα εκφράζει αντιπαραβολή, δεν έχει κειμενικό χαρακτήρα. Η παρουσία του *αλλά* σε περιβάλλοντα μεταγλωσσικής διόρθωσης δεν συμβάλλει στον προσανατολισμό του εκφωνήματος. Πρόκειται για ένα συνδετικό παρατακτικό δείκτη, τον μόνο που μπορεί να κυριαρχείται από μία ΦΑρν.

Παρότι θέσαμε το κριτήριο της πλήρους αριστερής περιφέρειας (να έχουμε δηλαδή σύνδεση μεταξύ δύο κύριων προτάσεων ή μίας κύριας και μίας περιφερειακής επιρρηματικής πρότασης), όπως αυτό ορίζεται από τη Haegeman (2002) για να χαρακτηρίσουμε κάτι ΚΔ, παρατηρήσαμε στην ενότητα 3.4 ότι το *παρά* μπορεί να έχει κειμενικό χαρακτήρα, όταν εισάγει μία ΟΦ όπως στο παράδειγμα (241). Καταλήγουμε ότι συντακτικό κριτήριο για να έχουμε κειμενικές σχέσεις ανάμεσα σε δύο τεμάχια (x & y) είναι να προσαρτάται η xΦ στο κομμάτι της αριστερής περιφέρειας yΦ (στο ΣΔΦ, ΦΕΛ, κ.τ.λ.).

(241) Παρά τη μικρή της ηλικία, η Άννα είναι πολύ ώριμη.

Όταν δύο προτάσεις συνδέονται σε αυτό το επίπεδο τότε και οι δύο θα έχουν πλήρη αριστερή περιφέρεια, δηλαδή είτε θα είναι δύο κύριες είτε μία κύρια και μία περιφερειακή επιρρηματική πρόταση. Τέλος, με βάση τη συντακτική τους θέση ερμηνεύσαμε και τη

¹⁰¹ Όπως αναφέρεται και παραπάνω πρόκειται για υπόταξη σε εννοιακό επίπεδο, όχι συντακτικό.

δυνατότητα των συνδετικών επιρρημάτων (όμως, παρόλαυτα, μολοταύτα, ωστόσο, εντούτοις) να συνδέουν όχι μόνο εκφωνήματα αλλά και υπερεκφωνήματα. Αυτό μπορεί να ερμηνεύσει και την προτίμησή τους στο γραπτό λόγο.

➤ Διάκριση με βάση τον επιχειρηματολογικό χαρακτήρα ή μη των ΚΔ

Μία κειμενική σχέση ανάμεσα σε δύο προτάσεις, σύμφωνα με την ανάλυση μας, μεταφράζεται συνήθως σε μία επιχειρηματολογική σχέση. Από την πρώτη ενότητα δώσαμε έμφαση στον επιχειρηματολογικό χαρακτήρα που μπορεί να έχουν οι ΚΔ. Η ιδέα αποτελεί τον άξονα της θεωρίας των A&D για την επιχειρηματολογική οργάνωση του λόγου. Είναι επίσης η κεντρική κατεύθυνση στην ανάλυση του Καλοκαιρινού (2004) για τους “αιτιολογικούς” ΚΔ και των K&K (1992) για τα *αλλά, μα, όμως*. Υιοθετώντας αυτήν την προσέγγιση στην ανάλυση των ΚΔΑ προσπαθήσαμε να δούμε τον τρόπο με τον οποίο οι ΚΔΑ συμβάλλουν στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος (βλ. και πίνακα 1). Πράγματι μέσα από το πρίσμα του επιχειρηματολογικού προσανατολισμού φωτίστηκαν διαφορές και ομοιότητες ανάμεσα στους ΚΔΑ. Παράλληλα όμως, όπως είχαμε παρατηρήσει από την πρώτη ενότητα είδαμε εκφωνήματα στα οποία οι ΚΔ δεν είχαν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα. Αυτή τη διάκριση θα επιχειρήσω να οριοθετήσω και να εξηγήσω παρακάτω.

Αν και αναφερθήκαμε εκτενώς στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό, προκύπτει η ανάγκη να κάνουμε σαφές τι εννοούμε λέγοντας ότι ένα εκφώνημα έχει επιχειρηματολογικό προσανατολισμό και ότι ένα στοιχείο συμβάλλει στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό. Στην ακραία εκδοχή της θεώρησης των A&D όλα τα εκφωνήματα έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα¹⁰², δηλαδή με κάθε εκφώνημα ο ομιλητής καλεί τον ακροατή να καταλήξει, να δεχτεί ή να απορρίψει ένα συμπέρασμα. Ωστόσο, όπως επισημαίνει και η Iten (2000), μία τέτοια προσέγγιση μας απομακρύνει από την αξία του καθαυτού πληροφοριακού περιεχομένου του εκφωνήματος. Σε αρκετές περιπτώσεις τα εκφωνήματα δεν έχουν παρά πληροφοριακή αξία όπως στο (285):

- (285) A: Που είναι η λέσχη;
B: (Είναι) δίπλα στη βιβλιοθήκη.

Το ερώτημα που μας απασχολεί είναι:

- a. πότε οι ΚΔ συμβάλλουν στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό και γιατί έχουν τέτοιο ρόλο;
- b. σε ποιες περιπτώσεις δεν έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα;

Το πρώτο κομμάτι του ερωτήματος έχει, νομίζω αναλυθεί διεξοδικά ήδη με την ανάλυση του *mais* από τους A&D (1977) αλλά και για τους ΚΔΑ στα ελληνικά από τους K&K (1992), Καραντζόλα (1996) και είναι εμφανές σε όλα τα παραδείγματα του τύπου (286)-(288) τα οποία έχουμε αναλύσει στις αντίστοιχες ενότητες:

(286) Το σπίτι είναι μεγάλο αλλά δεν έχει θέα.

(287) Αν και είναι φτηνό δεν θα το αγοράσω.

¹⁰² Iten (2000)

(288) Δεν είχα καθόλου λεφτά. Παρόλαυτα αποφάσισα να πάω διακοπές.

Στο (286) έχουμε δύο επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση, από τα οποία όμως υπερισχύει το δεύτερο (συμπέρασμα: *μάλλον δεν θα νοικιάσω το σπίτι*), στα (287)-(288) προβάλλονται δύο επιχειρήματα σε αντίθετη κατεύθυνση από την τελική έκβαση του εκφωνήματος.

Ωστόσο όπως παρατηρήσαμε υπάρχουν περιβάλλοντα στα οποία οι ΚΔΑ δεν φαίνεται να συμβάλλουν στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος είτε γιατί το εκφώνημα δεν μπορεί να έχει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα είτε γιατί αν και το εκφώνημα έχει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα, δεν οφείλεται στην παρουσία του ΚΔΑ. Μερικά αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, από αυτά που είδαμε στις αντίστοιχες ενότητες, είναι τα (289)-(290) παρακάτω:

(289) Κάτσε. Μη μιλάς όμως.

(290) Θα φτιάξω μουσακά αλλά θα αγοράσεις εσύ τα υλικά.

Στα (289)-(290) τα *όμως/αλλά*, σύμφωνα με την ανάλυση στις ενότητες 3.2.2.1 και 3.3, συνδέουν δύο διαφορετικές ελλεκτικές πράξεις. Στα (289)-(290) σε αντίθεση με τα (286)-(288) είναι σαφές ότι δεν μπορούμε να ανιχνεύσουμε επιχειρηματολογικό χαρακτήρα και πολύ περισσότερο να αποδώσουμε έναν τέτοιο ρόλο στα *αλλά/όμως*. Φαίνεται όμως πως αυτή η διαφορά είναι παράγωγο μίας άλλης βασικής διαφοράς ανάμεσα στα (286)-(288) και (289)-(290) και την οποία έχουμε ήδη επισημάνει στις αντίστοιχες ενότητες. Πρόκειται για την διάκριση των επιπέδων στα οποία γίνεται η σύνδεση των δύο τεμαχίων.

- *Διάκριση κειμενικών επιπέδων (προτασιακό περιεχόμενο – μεταγλώσσα – ελλεκτικότητα)*

Απαραίτητη προϋπόθεση για να έχει ένα εκφώνημα επιχειρηματολογικό προσανατολισμό είναι ο αποφαντικός του χαρακτήρας, θα πρέπει δηλαδή να έχουμε μία ελλεκτική πράξη και να είναι απόφαση/δήλωση (assertive)¹⁰³. Η αρχή αυτή εξηγεί γιατί τα όταν δύο τεμάχια συνδέονται σε επίπεδο ελλεκτικότητας δεν έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα. Αντίθετα τα (291)-(294) όπου τα τεμάχια συνδέονται σε μεταγλώσσικο επίπεδο μπορούμε να πούμε ότι έχουν επιχειρηματολογικό χαρακτήρα, για την ακρίβεια το σχόλιο είτε αποτελεί δικαιολογία για τη γλωσσική πράξη που προηγείται ή ακολουθεί ((291)-(292)) είτε αποτελεί αντεπιχείρημα κάποιου υπονοήματος (293) ή συμπεράσματος (294). Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι σε αντίθεση με τα (286)-(288) ο επιχειρηματολογικός χαρακτήρας περιορίζεται μόνο στο ένα τεμάχιο του εκφωνήματος, στην πρόταση δηλαδή που έχει αποφαντικό χαρακτήρα.

(291) Συγγνώμη που σε χτύπησα... σε είχα προειδοποιήσει όμως.

(292) Δεν θέλω να γίνω αδιάκριτη αλλά πόσων χρονών είσαι;

(293) Δεν με κάλεσε στη γιορτή του... αν και ούτε εγώ τον είχα καλέσει...

¹⁰³ Και μία ερώτηση μπορεί να έχει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα αλλά τότε δεν είναι πραγματικά κατευθυντική (directive) αφού στην ουσία δεν ζητάει μια απάντηση (π.χ. ρητορικές ερωτήσεις). Πρόκειται και πάλι για μια απόφαση.

(294) Ο Γιάννης και η Μαρία αγαπιούνται... αν και δεν τους βλέπω πια μαζί...

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι οι ΚΔ κατά βάση συμβάλλουν στον επιχειρηματολογικό προσανατολισμό του εκφωνήματος με εξαίρεση την περίπτωση που αναφέρονται στο επίπεδο της ελλεκτικότητας.

Αν και φαίνεται αρκετά περιγραφική μία τέτοια ανάλυση που από τη μια αναδεικνύει τον επιχειρηματολογικό χαρακτήρα των ΚΔ και από την άλλη εξηγεί και τις εξαιρέσεις, δεν περιγράφει περιβάλλοντα όπως το (158), το οποίο υπενθυμίζουμε παρακάτω (295), και στο οποίο το *ενώ* χαρακτηρίστηκε κατά κύριο λόγο περιγραφικό και όχι επιχειρηματολογικό:

(295) Α: Ποιος νομίζεις ότι θα νικήσει;

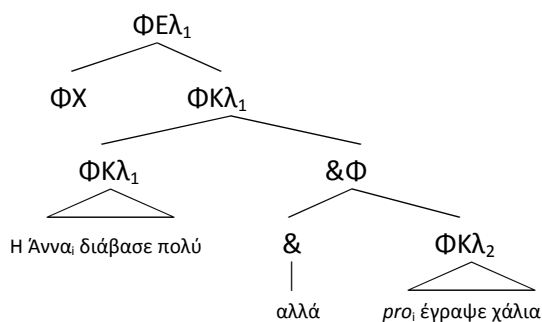
Β: Ο Τάισον φαίνεται πολύ δυνατός ενώ ο Μοχάμετ Άλι πολύ έξυπνος.

Θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι το *ενώ* είναι περιγραφικό με την έννοια ότι κωδικοποιεί μία αντιπαραβολική σχέση μεταξύ των δύο χωρίς να καταλήγει σε κάποιο συμπέρασμα. Όπως, όμως, επισημάναμε και στην ενότητα 3.2.2.2 και μόνο η διαδικασία της αντιπαραβολής μας οδηγεί σε κάποιο συμπέρασμα με την ευρύτερη έννοια (π.χ. *ο Β δεν ξέρει ποιος θα νικήσει*, κτλ). Δηλαδή το *ενώ* μας οδηγεί σε μακροσυμπεράσματα.

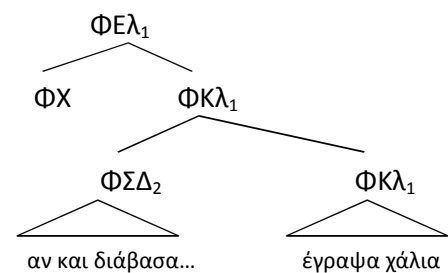
Με βάση τον αλληλοσυσχετισμό σύνταξης, κειμενικών επιπέδων και επιχειρηματολογικού προσανατολισμού που επιχειρείται, προτείνονται οι παρακάτω συντακτικές αναπαράστασεις για τα επίπεδα του προτασιακού περιεχομένου και της ελλεκτικότητας. Για το μεταγλωσσικό επίπεδο η αναπαράσταση για τις συνδέσεις με το *αλλά* μπορεί να αποδοθεί είτε με το (296) είτε με το (297). Ενώ για το *αν και*, όπως αναφέρεται και στην ενότητα 3.4, δεν πρόκειται για μια υποτακτική συντακτικά σύνδεση αλλά για δύο ελεύθερες προτάσεις:

(296) Επίπεδο Προτασιακού Περιεχομένου

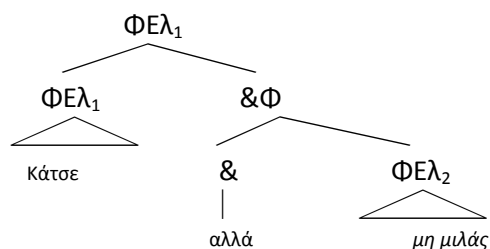
▪ **Παράταξη**

▪ **Παραχώρηση**

(297) Επίπεδο Ελλεκτικότητας

Με βάση τώρα τα επίπεδα τα επίπεδα στα οποία μπορεί να λειτουργήσει κάθε ΚΔΑ έχουμε τον παρακάτω πίνακα:

ΣΘ	ΚΔΑ	Επίπεδο ΠΠ	Επίπεδο Μεταγλώσσας	Επίπεδο Ελλεκτικότητας
ΠΔ	αλλά/μα	+	+	+
	ενώ	+	-	-
ΥΔ	αν και	+	+	-
	παρά (+ΟΦ), παρότι, παρόλο που, μολονότι, ενώ	+	-	-
ΣΕ	παρόλαυτα, μολοταύτα, ωστόσο, εντούτοις	+	-	-
	όμως	+	+	+

Πίνακας 3

Ο πίνακας 3 αποτυπώνει όλα όσα έχουμε αναφέρει ως τώρα για τους ΚΔΑ. Τα *αλλά*, *όμως*, *αν και* αποτελούν τους πιο συχνόχρηστους ΚΔΑ και παράλληλα έχουν πλέον γραμματικοποιηθεί σε τέτοιο επίπεδο ώστε να μην είναι εμφανής η διαχρονική τους εξέλιξη. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να λειτουργούν και σε ένα επίπεδο πέρα από το προτασιακό.

Είναι σαφές ότι οι τρεις άξονες που παρουσιάσαμε (σύνταξη – επιχειρηματολογικός χαρακτήρας – κειμενικά επίπεδα) αποτελούν μεταβλητές της ίδιας εξίσωσης, των οποίων οι τιμές καθορίζονται παράλληλα ανάλογα με τα δεδομένα, τα οποία δεν είναι άλλα από τις συγκεκριμένες συνθήκες επικοινωνίας. Η ικανότητα του ανθρώπου να χειρίζεται τα γλωσσικά εργαλεία με τέτοιο τρόπο ώστε να δίνει συγκεκριμένες οδηγίες για την επεξεργασία των εκφωνημάτων φαίνεται να ισοδυναμεί με τη λύση μίας εξίσωσης κατά την οποία, οι “διάφοροι τομείς” ενημερώνουν ο ένας τον άλλο, προκειμένου το εκφώνημα που παράγεται να έχει το σωστό αποτέλεσμα, να έχει δηλαδή τη βέλτιστη συνάφεια. Με αυτήν την έννοια οι σημασίες-σχέσεις που προσδιορίσαμε για τους επιμέρους ΚΔ δεν είναι παρά τεχνικοί όροι για να περιγράψουμε το τελικό αποτέλεσμα που έχει η εμφάνιση αυτών των στοιχείων σε ένα εκφώνημα. Συγκεκριμένα ξεχωρίσαμε τέσσερις διαφορετικές “σημασίες” για το σύνολο των ΚΔΑ, οι οποίες παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

ΣΘ	ΚΔΑ	“Σημασία”
ΠΔ	αλλά/μα	Στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος
	ενώ	“απλή αντίθεση”
ΥΔ	αν και	παραχώρηση
	παρά, παρότι, παρόλο που, μολονότι, ενώ	
ΣΕ	παρόλαυτα, μολοταύτα, ωστόσο, εντούτοις	
	όμως	Περιορισμός σε αντιπαραβολική κατεύθυνση

Πίνακας 4

Οι σημασίες αυτές δεν είναι καταχωρημένες στο λεξικό μας για κάθε στοιχείο, ικανοποιούν μόνο την περιγραφική ανάγκη της παρούσας εργασίας στο να προσδιορίσει το αποτέλεσμα που έχουν αυτά τα στοιχεία μέσα στα εκφωνήματα. Η μόνη σημασία που είναι καταχωρημένη για αυτά τα στοιχεία είναι η διαδικασία “αντιπαράβαλε το x με το γ”. Αυτό σημαίνει ότι αυτό που περιγράφουμε εδώ ως τέσσερις διαφορετικές σημασίες προκύπτει από τα διαφορετικά χαρακτηριστικά αυτών των στοιχείων που έχουμε ήδη περιγράψει. Λαμβάνοντας δηλαδή υπόψη ότι:

- a. Κάθε δείκτης εκφράζει την διαδικασία της αντιπαραβολής
- b. Σε προτασιακό επίπεδο η διαδικασία της αντιπαραβολής προσλαμβάνει επιχειρηματολογικό χαρακτήρα

μπορούμε με βάση τον πίνακα 2 να καταλήξουμε στις σχέσεις του πίνακα 5:

	ΣΘ	ΚΔΑ	Υπόταξη του x στο γ	Επιχείρημα vs. επιχείρημα	Επιχείρημα vs. συμπέρασμα	“Σημασία”
Μονόλογος	ΠΔ	αλλά/μα	-	+	+	Στροφή στον προσανατολισμό του εκφωνήματος
		ενώ	-	+	-	“απλή αντίθεση”
	ΥΔ	αν και	+	-	+	παραχώρηση
		παρά, παρότι, παρόλο που, μολονότι, ενώ	+			
	ΣΕ	παρόλαυτα, μολοταύτα, ωστόσο, εντούτοις	+			
		όμως	-	+	+	Περιορισμός σε αντιπαραβολική κατεύθυνση

Πίνακας 5

Αφήσαμε για το τέλος τη διάκριση μονολογικού – διαλογικού περιβάλλοντος, η οποία βασίζεται στη δυνατότητα που έχει ο Β να εκφράσει ένσταση στα λεγόμενα του Α. Αυτό το πετυχαίνει αναιρώντας ένα συμπέρασμα ή ένα υπονόημα του Α, πράγμα που όπως αναφέραμε στην ενότητα 3.5 είναι αδύνατο σε μονολογικό περιβάλλον. Όλοι οι ΚΔΑ μπορούν να εκφράσουν αντιπαραβολή στο διάλογο, με τον ίδιο όμως τρόπο που το κάνουν στο μονόλογο. Οι μόνοι δείκτες που έχουν πραγματικά διαλογικό χαρακτήρα είναι οι *μα, κι όμως, ενώ*. Συντακτικά μόνο ως συνδετικά στοιχεία μπορούν να χαρακτηριστούν και δεν μπορούν να εκφράζουν υποτακτικές σχέσεις. Σε αντιστοιχία λοιπόν με τον πίνακα 4, μπορούμε να συνοψίσουμε τα χαρακτηριστικά των διαλογικών ΚΔΑ με τον παρακάτω πίνακα:

	ΣΘ	ΚΔΑ	Συμπέρασμα/ υπονόημα Α vs. επιχείρημα Β	Συμπέρασμα Α vs. συμπέρασμα Β	“Σημασία”
Διάλογος	ΣΕ	μα	+	-	Ένσταση
		Κι όμως	+	+	
		ενώ	+	-	

Πίνακας 6

Κλείνοντας τη συζήτηση για τους ΚΔΑ θα επανέλθω στο ερώτημα από το οποίο ξεκίνησε αυτή η εργασία, θέτοντας το από μία διαφορετική σκοπιά. Για ποιο λόγο δηλαδή ασχολούμαστε με τους ΚΔ, τι έχει να μας προσφέρει η κατηγοριοποίηση και η περιγραφή τους. Η απάντηση που δίνεται στα πλαίσια αυτής της εργασίας είναι ότι οι ΚΔ αποτελούν ένα από τα εργαλεία που διαθέτει η γλώσσα για να εκφράζει και να παραπέμπει σε ευρύτερες γνωσιακές λειτουργίες, να ενεργοποιεί δηλαδή ευρύτερους γνωσιακούς μηχανισμούς. Η θέση αυτή δεν είναι κάτι καινούργιο, απηχεί, λιγότερο ή περισσότερο πιστά, τη διαπίστωση όλων όσων έχουν αναλύσει τους ΚΔ στα πλαίσια μίας γνωσιακής θεωρίας (Θεωρία της Συνεκτικότητας, Θεωρία της Συνάφειας, Γνωσιακή προσέγγιση της Επιχειρηματολογικής Οργάνωσης του Λόγου) και παρουσιάστηκε αναλυτικά στην πρώτη ενότητα. Το ενδιαφέρον για τους ΚΔ οφείλεται ακριβώς στο ότι μας δίνουν τη δυνατότητα να εξερευνήσουμε τους μηχανισμούς εκείνους που συνδέουν γλωσσικά στοιχεία με διαδικασίες που είναι κομμάτι της “νόησης”. Βέβαια μία τέτοια συζήτηση δεν μπορεί να γίνει χωρίς μία θεωρία για την ανθρώπινη νόηση. Μία από τις επικρατέστερες θεωρίες για την ανθρώπινη νόηση είναι η “υποσυστημική θεωρία” (Modular Theory) του Jerry Fodor, σύμφωνα με την οποία υπάρχουν διάφορα “υποσυστήματα” (modules) τα οποία λειτουργούν αυτόνομα και ένα κεντρικό σύστημα (central system) το οποίο δεν είναι αυτόνομο (αποκλεισμένο) και είναι υπεύθυνο για τον σχηματισμό απόψεων, τη λήψη αποφάσεων κ.τ.λ. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η γλώσσα είναι ένα “υποσύστημα” (module) ενώ όλες οι διαδικασίες που περιγράψαμε και αφορούν τη συναγωγή συμπερασμάτων, την αντιπαραβολή, την αντίκρουση συμπερασμάτων κ.τ.λ. λαμβάνουν χώρα στο κεντρικό σύστημα. Πρόκειται για τις “διαδικασίες πραγματολογικής συναγωγής”

(processes of pragmatic inference)¹⁰⁴. Αν και η θεωρία παρουσιάζεται πολύ απλοποιημένα, εντούτοις είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς, με βάση όλη την ανάλυση που κάναμε για τους ΚΔ, ποια είναι τα “επίμαχα” σημεία μίας τέτοιας θεωρίας και για τα οποία δεν έχει ακόμη δοθεί απάντηση. Για παράδειγμα, η επικοινωνία των υποσυστημάτων, η σχέση του κεντρικού συστήματος με τα υποσυστήματα κ.ο.κ. Φυσικά, δεν επιχειρώ να δώσω κάποια απάντηση σχετικά με αυτά τα ζητήματα στα πλαίσια αυτής της εργασίας αλλά κυρίως επιδιώκω να τονίσω γιατί η μελέτη των ΚΔ και άλλων στοιχείων που φαίνεται να αναφέρονται σε ευρύτερες γνωσιακές λειτουργίες είναι τόσο ελκυστική για όσους ασχολούνται με τα όρια ανάμεσα στη σημασιολογία και την πραγματολογία¹⁰⁵ ή γενικότερα με την αρχιτεκτονική της νόησης (mental architecture). Για παράδειγμα οι Sperber & Wilson (2002) υποστηρίζουν στα πλαίσια της θεωρίας της συνάφειας ότι όλες οι “πραγματολογικές διαδικασίες” αποτελούν λειτουργίες όχι του κεντρικού συστήματος αλλά ενός ξεχωριστού “μεταεπικοινωνιακού υποσυστήματος¹⁰⁶” (metacommunicative module). Η αποκωδικοποίηση δηλαδή των σχέσεων που εκφράζονται με τους ΚΔ γίνεται σε αυτό το υποσύστημα.

Ανέφερα όλα τα παραπάνω γιατί η βασική αρχή που θέσαμε από την πρώτη ενότητα, ότι δηλαδή οι ΚΔ κωδικοποιούν διαδικασία, ενεργοποιούν δηλαδή έναν ευρύτερο γνωσιακό μηχανισμό, είναι εξορισμού γνωσιακή και ανεξάρτητα από τις διαφορές μεταξύ των διάφορων θεωριών για τη νόηση (Modularity (Fodor), Theory of Mind (Bloom)) αναφέρεται στη σύνδεση του “τομέα της γλώσσας” με τον “τομέα” που επεξεργαζόμαστε όλες τις πραγματολογικές πληροφορίες. Στόχος δεν ήταν να αποδείξω αυτή τη διασύνδεση, την οποία θεώρησα δεδομένη, αλλά να αναδείξω με ποιους τρόπους ενημερώνει “η γλώσσα” τον “επεξεργαστή” όλων αυτών των πραγματολογικών πληροφοριών. Ξεκίνησα δηλαδή από την υπόθεση ότι όλοι οι ΚΔΑ στέλνουν την ίδια πληροφορία στον επεξεργαστή “αντιπαράβαλε το x με το y”, όμως παράλληλα ο επεξεργαστής ενημερώνεται και από τη σύνταξη αλλά και από άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα επιτονισμό, κ.τ.λ. Με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατό να αποκωδικοποιήσουμε το εκφώνημα και να αφομοιώσουμε ένα μέρος του μηνύματος που έρχεται από τον συνομιλητή μας. Ενδεχομένως δεν θα καταφέρουμε ποτέ να “εννοήσουμε” ό,τι και ο συνομιλητής μας, αλλά σε κάθε περίπτωση οι ΚΔ αποτελούν ένα εργαλείο για να γεφυρώνουμε το χάσμα επικοινωνίας. Αξίζει να επαναλάβουμε σε αυτό το σημείο ότι οι “σημασίες” που συνοψίζονται στους πίνακες 4,5,6 είναι προσπάθεια να περιγράψουμε το τελικό αποτέλεσμα από την επεξεργασία των εκφωνημάτων που περιέχουν τους ΚΔΑ, δηλαδή είναι ουσιαστικά προσπάθεια να περιγράψουμε κάτι που δεν μπορεί να αναπαρασταθεί, δεν είναι δηλαδή εννοιακό (conceptual) αλλά διαδικασιακό (procedural). Διαφορετικά, αν το κάθε στοιχείο έστελνε ακριβώς την ταμπέλα του (π.χ. παραχώρηση – στροφή, κ.τ.λ.), τότε ο επεξεργαστής δεν θα είχε ρόλο. Εξάλλου, κάτι τέτοιο φαντάζει αδύνατο με δεδομένο ότι επεξεργαζόμαστε εκφωνήματα όπως το παρακάτω σε κλάσματα δευτερολέπτου:

¹⁰⁴ Carston & Powell (2006)

¹⁰⁵ Szabo (2006)

¹⁰⁶ Η όρος “υποσύστημα” χρησιμοποιείται λιγότερο αυστηρά από τον ορισμό του Fodor για τα υποσυστήματα. Δεν πρόκειται δηλαδή για αποκλεισμένα (encapsulated), εντελώς αυτόνομα υποσυστήματα.

(298) Η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, που δημιουργήθηκε προ δύο ετών για να συντονίζει τις επιχειρήσεις αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών (...), έχει υποβάλει αίτημα για να προσληφθούν περίπου 30 άτομα, καθ' όσον δεν διαθέτει προσωπικό πλην 4-5 υπαλλήλων αποσπασμένων από άλλες υπηρεσίες. **Κι όμως, αν και** έχουν περάσει τουλάχιστον πέντε μήνες, οι προσλήψεις ακόμη δεν έγιναν, **παρ' όλο που** το ΑΣΕΠ τις έχει εγκρίνει.

Στο (298) εκφράζονται τρεις αντιπαραβολικές σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικά τεμάχια. Αυτές οι σχέσεις μπορούν να αποκωδικοποιηθούν μόνο από έναν επεξεργαστή, ο οποίος θα πάρει την οδηγία της αντιπαραβολής και ταυτόχρονα θα “διαβάσει” τη σύνταξη αυτού του στοιχείου. Φυσικά, όλα αυτά δεν είναι παρά μοντέλα που σχηματιζόμαστε προκειμένου να περιγράψουμε κάτι που δεν μπορούμε να δούμε. Το πρόβλημα αυτό προσπαθούν να προσεγγίσουν άλλοι κλάδοι της γνωσιακής επιστήμης που επικοινωνούν με τη γλωσσολογία, όπως η νευρογλωσσολογία και η ψυχολογία.

Μεγάλο ενδιαφέρον, στα πλαίσια της ψυχολογίας, παρουσιάζει η μελέτη της κατάκτησης των ΚΔ στη μητρική γλώσσα. Είναι γνωστό για παράδειγμα ότι τα παιδιά κατακτούν κάποιες “επικοινωνιακές” και “μεταεπικοινωνιακές ικανότητες” σταδιακά. Όχι μόνο η σειρά με την οποία κατακτώνται οι ΚΔ αλλά κυρίως η εξέλιξη της κατανόησης και παράγωγής τέτοιων στοιχείων μπορεί να προσφέρει πληροφορίες για την ωρίμανση του επεξεργαστή αλλά και για τους ίδιους τους ΚΔ (συνθετότητα, συχνότητα χρήσης, κ.ο.κ). Στη νευρογλωσσολογία η κατανόηση των κειμενικών σχέσεων χρησιμοποιείται για να ελεγχθεί κατά πόσο οι βλάβες σε ένα υποσύστημα μπορεί να επηρεάσουν ένα άλλο, ελέγχεται έτσι η αυτονομία των υποσυστημάτων και τα σημεία αλληλεπίδρασής τους (interfaces)¹⁰⁷.

Ωστόσο, στις παραπάνω περιπτώσεις η μελέτη των ΚΔ αποτελεί ένα από τα εργαλεία για να απαντηθούν γενικότερα γλωσσο-γνωσιακά ερωτήματα. Υπάρχουν, όμως, ακόμη ζητήματα σχετικά με τους ίδιους τους ΚΔ που σε καμία περίπτωση δεν έχουν εξαντληθεί. Για παράδειγμα, τα συντακτικά χαρακτηριστικά των ΚΔ σπάνια μελετώνται αν και όπως είδαμε παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατανομή τους. Ένα άλλο ζήτημα που ελάχιστα θίξαμε είναι η σημασία που έχει η διαχρονική εξέλιξη αυτών των στοιχείων, στην οποία μπορούμε πολλές φορές να αποδώσουμε διαφορετικά χαρακτηριστικά των ΚΔ που ανήκουν στην ίδια κατηγορία. Τέτοιες μελέτες όπως είδαμε έχουν κάνει για τους ΚΔ στα ελληνικά οι Βελούδης (2010) και οι Καραντζόλα & Καλοκαιρινός (2001). Μελέτες όπως αυτή του König (1983) για τους παραχωρητικούς δείκτες έχουν συμβάλει πάρα πολύ και στη συγχρονική ανάλυση αυτών των στοιχείων. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για τα Ελληνικά είναι η μελέτη όλων των χρονικών δεικτών που έχουν εξελιχθεί σε κειμενικούς δείκτες (*ενώ, αφού, από τη στιγμή που, κ.ά.*).

Από τη μικρή αναφορά που κάναμε στην κωδικοποίηση αντιπαραβολικών σχέσεων σε άλλες γλώσσες, διαπιστώσαμε ότι διαγλωσσικά δεν υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στα στοιχεία που εκφράζουν αντιπαραβολή. Όπως αναφέρει για παράδειγμα ο König (1983) σε πολλές γλώσσες οι παραχωρητικοί δείκτες είναι πολύ περιορισμένοι. Στα μεσαιωνικά Αγγλικά για παράδειγμα δεν υπήρχαν παραχωρητικοί δείκτες. Είναι προϊόν εξέλιξης και

¹⁰⁷ Για παράδειγμα οι Smith & Tsimpli μελετώντας την περίπτωση του Christopher μεταξύ άλλων “πραγματολογικών ικανοτήτων” εξετάζουν και την κατανόηση των ΚΔ (Smith & Tsimpli (1995); 72).

γραμματικοποίησης συγκεκριμένων φράσεων. Την ίδια περίπου διαδικασία έχουμε και στα Ελληνικά (βλ. Βελούδης (2010), Karantzola & Kalokerinos (2001)). Ο Malchukon (2004) μελετώντας τους ΚΔΑ σε διάφορες γλώσσες (Αγγλικά, Ρωσικά, Τουνγκούς, Παπούα, Εσκιμώικες, Mangaray) παρατηρεί ότι όλες οι γλώσσες κωδικοποιούν την αντιπαραβολή αλλά μία γλώσσα μπορεί να διαθέτει δύο διαφορετικά στοιχεία για να εκφράσει την “αντίθεση” (contrast) και την “εναντίωση” (adversion)¹⁰⁸ όπως για παράδειγμα τα ρωσικά (*a – no*), ενώ άλλες γλώσσες όπως το αγγλικά διαθέτουν ένα μόνο στοιχείο (*but*). Υπάρχουν ακόμη και γλώσσες π.χ. τα Even (γλώσσα Τουνγκούς) που ένας παρατακτικός δείκτης (*da/de*) αντιστοιχεί στα *και, ενώ και αλλά*. Σε έναν τυπολογικό χάρτη, δηλαδή, των ΚΔΑ ένα στοιχείο σε μία γλώσσα μπορεί να αντιστοιχεί σε τρία στοιχεία μίας άλλης γλώσσας και αντίστροφα. Οι παρατηρήσεις αυτές επιβεβαιώνουν τη θέση μας ότι όλοι οι ΚΔΑ φέρουν μία κοινή οδηγία “αντιπαραβολή” και διαφορετικά σημασιο-συντακτικά χαρακτηριστικά συμβάλλουν στη διαφοροποίηση αυτών των στοιχείων. Σε αυτήν την κατεύθυνση, παρουσιάζει ενδιαφέρον η μελέτη αυτών των στοιχείων διαγλωσσικά παράλληλα με διαφορετικές παραμέτρους στις αντίστοιχες γλώσσες. Για παράδειγμα δεν είναι απίθανο να υπάρχουν γλώσσες οι οποίες δεν διαθέτουν “περιφερειακές επιρρηματικές προτάσεις”, σε αυτές τις γλώσσες περιμένουμε ότι θα υπάρχουν συνδετικά επιρρήματα για να εκφράσουν εξαρτημένες αντιπαραβολικές σχέσεις. Τέλος, εκτός από τους ΚΔ οι γλώσσες διαθέτουν και άλλους τρόπους να εκφράσουν κειμενικές σχέσεις. Η “εστίαση” (focus), για παράδειγμα, έχει κατεξοχήν αντιπαραβολικό χαρακτήρα. Είδαμε κάποια παραδείγματα στην ενότητα 3.2.2.2 αλλά υπάρχουν πολλές ακόμη δυνατότητες και παρουσιάζει ενδιαφέρον η ανάλυσή τους.

Παρόλαυτα, στα πλαίσια μίας εργασίας, δεν είναι ποτέ δυνατό να αναλύσουμε ένα ζήτημα εξετάζοντας το από κάθε σκοπιά (συγκριτική και διαχρονική ανάλυση, ψυχο/νευρογλωσσική). Η σύντομη αναφορά σε αυτές τις δυνατότητες στόχευε κυρίως στο να δείξει ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε ένα γλωσσικό φαινόμενο με γνωσιακό μάλιστα χαρακτήρα αν δεν το δούμε στην ολότητά του. Μία τέτοια ανάλυση λοιπόν μπορεί να είναι γόνιμη μόνο αν αποτελεί κομμάτι ενός διαλόγου ανάμεσα στους διάφορους κλάδους της γλωσσολογίας και των γνωσιακών επιστημών γενικότερα.

¹⁰⁸ Πρόκειται αντίστοιχα για τη διάκριση ανάμεσα σε “απλή αντίθεση” και “στροφή στον προσανατολισμό” που προτείνουμε.

Βιβλιογραφία

- Anscombe, J.C., Ducrot, O. *Deux mais en Français?* *Lingua* 43, 23-40
- Asher, N., View, L. 2005. *Subordinating and coordinating discourse relations*. *Lingua* 115, pp. 591-610
- Bianchi, V., Zamparelli, R. 2004. *Edge Coordinations: Focus and Conjunction Reduction*. In: D. Adger et. al., *Peripheries: Syntactic Edges and their Effects*, 313-327
- Blakemore, D. 1987. *Semantic Constraints on Relevance*. Basil Blackwell.
- Blakemore, D. 1989. *Denial and Contrast: A Relevance theoretic analysis of but*. *Linguistics and Philosophy* 12. pp.15-37
- Blakemore, D. 1992. *Understanding Utterances*. Blackwell Publishers.
- Blakemore, D. 2002. *Relevance and Linguistic Meaning. The semantics and pragmatics of discourse markers*. Cambridge University Press.
- Blakemore, D. 2004. *Discourse Markers*. In: Horn, L. R., Ward, G. *The handbook of pragmatics*, pp. 221-240
- Blakemore, D., Carston, R. 2005. *The pragmatics of sentential coordination with 'and'*. *Lingua* 115, 569-589
- Blass, R. 1993. *Are there logical relations in a text?* *Lingua* 90, pp.91-110
- Borderia, S. P. 2008. *Do discourse markers exist? On the treatment of discourse markers in Relevance Theory*. *Journal of pragmatics* 40, pp. 1411-1434
- Carston, R., 1993. *Conjunction, explanation and relevance*. *Lingua* 90, pp. 27–48.
- Carston, R., Powell, G. 2006. *Relevance Theory. New Directions and Developments*. In: Lepore, E., Smith, B. *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*. pp. 341-360
- Choi, K. 2004. *The Structure of Constituent Negation in English*. *Studies in Generative Grammar* 14, pp. 187-197
- Culicover, P., Jackendoff, R. 1997. *Semantic Subordination despite Syntactic Coordination*. *Linguistic Inquiry* 28-2, pp. 195-217
- Fraser, B. 1990. *An approach to discourse markers*. *Journal of pragmatics* 14, pp.383-395

- Fraser, B. 1998. *Contrastive Discourse Markers in English*. In Jucker, A., Ziv, Y. *Discourse Markers. Description and theory*. John Benjamins.
- Fraser, B. 1999. *What are discourse Markers?* *Journal of pragmatics* 31, pp.931-952
- Fraser, B., Malamud-Makowski, M. 1996. *English and Spanish contrastive discourse markers*. *Language sciences* Vol. 18 Nos 3-4, pp. 863-881
- Grice, H. P. 1975. *Logic and Conversation*. In: Cole, P., Morgan, J. L, *Syntax and Semantics* 3, pp. 41-58
- Haegeman, L. 1997. *The syntax of Negation*. Cambridge University Press.
- Haegeman, L. 2002. *The syntax of adverbial clauses and its consequences for topicalisation*. *Linguistique Comparée des Langues Romanes*.
- Haegeman, L. 2010. *The internal syntax of adverbial clauses*. *Lingua* 120, 628-648
- Hall, A. 2007. *Do Discourse connectives encode concepts or procedures?* *Lingua* 117, pp. 149-174
- Horn, L. R. 2001. *A natural history of Negation*. CSLI Publications.
- Holton, D., Mackridge P., Filippaki-Warburton, E. (2000). *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Ifantidou-Trouki, E. 1993. *Sentential adverbs and relevance*. *Lingua* 90, pp.69-90
- Iten, C. 1998. *The meaning of although: a Relevance theoretic account*. UCL Working Papers in Linguistics 10
- Iten, C. 2000. *The relevance of Argumentation Theory*. *Lingua* 110, pp. 665-699
- Iten, C., 1998. *Because and although: A Case of Duality?* In: Rouchota, V., Jucker, A. H., *Current issues in relevance theory*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, pp.59-80
- Izutsu, M. N. 2008. *Contrast, concessive, and corrective: Toward a comprehensive study of opposition relations*. *Journal of Pragmatics* 40, pp. 646-675
- Kalokerinos, A. 2004. *The justifying connection, mostly in Greek*. *Journal of Greek Linguistics* 5, pp. 27-80

- Kalokerinos, A., Fraser, B. 2004-2005. *Implicative discourse markers: a comparative inquiry into Greek and English*. *Glossologia* 16 pp. 97-128
- Karantzola, E., Kalokerinos, A. (2001). *Discourse Markers of opposition in Early Modern Greek*.
- Knott, A., Sanders, T. 1998. *The classification of coherence relations and their linguistic markers: An exploration of two languages*. *Journal of Pragmatics* 30 pp. 135-175
- König, E. 1985. *On the history of concessive connectives in English. Diachronic and synchronic evidence*. *Lingua* 66, pp. 1-19
- König, E. 2006. Concessives Clauses. In: R.E. Asher (ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 820-824. Oxford: Pergamon Press.
- König, E, Siemund, P. 2000. *Causal and concessive Clauses. Formal and semantic relations*. In: Couper-Kuhlen, E., Kortmann, B. *Cause, Condition, Concession, Contrast*. Cognitive and Discourse perspectives. Mouton de Gruyter. Berlin, p.p. 341-360
- Lakoff, R. 1971. *If's, and's, and but's about conjunction*. In: Fillmore, J. C., Langendoen, D. T., *Studies in Linguistic Semantics*.
- Lang, E. 2000. *Adversative connectors on distinct levels of discourse: A reexamination of Eve Sweetser's three-level approach*. Couper-Kuhlen, E., Kortmann, B. *Cause, Condition, Concession, Contrast*. Cognitive and Discourse perspectives. Mouton de Gruyter. Berlin, p.p. 235-256
- Lechner, W. 2008. *Coordinate structures*.
- Levinson, S. 1989. *Pragmatics*. Cambridge University Press.
- Malchukov, A. L. 2004. *Towards a semantic typology of adversative and contrast marking*. *Journal of Semantics* 21, pp.177-198
- Munn, A. 1993. *Topics in the Syntax and Semantics of Coordinate Structures*. Doctoral Dissertation, University of Maryland.
- Oates, S. L. 2000. *Multiple Discourse Marker Occurrence: Creating hierarchies for natural language generation*. *Proceedings of the ANLP-NAACL*, pp. 41-45
- Progovac, L. 1998. *Structure for Coordination (Part I&II)*. *Glott International* 3, 7;3-6, 8;3-9

- Rizzi, Luigi, 1997. *The fine structure of the left periphery*. In L. Haegeman (ed.), *Elements of Grammar*. Kluwer, Dordrecht, 281–337
- Rouchota, V. 1990. *'But': Contradiction and relevance*. UCL Working Papers in Linguistics 2: 65-81.
- Rouchota, V. 1996. *Discourse Connectives: What do they link?* UCL Working Papers in Linguistics 8, pp. 1-15
- Schiffrin, D. 1987. *Discourse Markers*. CUP
- Searle, J. R. 1965. *What is a speech act?* In: Stainton, R. J., *Perspectives in the philosophy of language. A concise anthology*. Robert J. Stainton, Canada, pp. 253- 270
- Searle, J. R. 1979. *A taxonomy of illocutionary acts*. In *Expression and Meaning*.
- Sidiropoulou, M. 1989. *Concessive connectives in English and Greek*. Proceedings of the 3rd Symposium on the Description and/or Comparison of English. Department of Theoretical and Applied Linguistics, School of English, Aristotle University of Thessaloniki. 290-300.
- Sidiropoulou, M. 1992. *On the connective although*. *Journal of Pragmatics* 17, pp.201-221
- Smith, N. V, Tsimpli, I. M. 1995. *The mind of a savant: language learning and modularity*. Blackwell Publishers.
- Sperber, D., Wilson D. 1987. *Precis of Relevance: Communication and cognition*. *Behavioral & Brain Sciences* 10, pp. 697-754
- Sperber, D., Wilson D. 1993. *Linguistic form and relevance*. *Lingua* 90, pp.1-25
- Sperber, D., Wilson D. 2002. *Pragmatics, Modularity and Mind-reading*. In *Mind and Language* 17, pp.1-25
- Svedova, N. J. et. al. 1982. *Ruskaja Grammatika (II). Sintaksis*. Izdatelstvo Nauka.
- Szabo, Z.G. 2006. *The distinction between semantics and pragmatics*. In: Lepore, E., Smith, B. *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*. pp. 361-389
- Toosarvandani, M. 2009. Contrastive 'but' involves gapping not in Farsi but in English. LSA Meeting, San Francisco.
- Umbach, C. 2004. *On the notion of contrast in information structure and discourse structure*. *Journal of semantics* 21, pp. 155-175

Umbach, C. 2005. *Contrast and information structure: A focus-based analysis of but*. *Linguistics* 43-1, pp. 207-232

Uryson, E. V. 2006. *Podsystema Russkix sotsinitel'nyx sojuzov "i, a, no" (Russian conjunctions i (and), a (and, but) no (but): basic semantic distinctions)*.

Verhagen, A. 2000. *Concession implies causality though in some other space*. Couper-Kuhlen, E., Kortmann, B. *Cause, Condition, Concession, Contrast*. Cognitive and Discourse perspectives. Mouton de Gruyter. Berlin, pp. 361-380

Vicente, L. 2009. *On the syntax of adversative coordination*. Universität Potsdam.

Yuasa, E., Sadock, J. 2002. *Pseudo-subordination: A mismatch between syntax and semantics*. *Journal of Linguistics* 38, pp. 87–111.

Βελούδης, Γ. 2005. *Η Άρνηση*. Εκδόσεις Πατάκη.

Βελούδης, Γ. (2010). *Από την καθολικότητα-συνολικότητα στην αντίθεση-εναντίωση*. Στο Από τη σημασιολογία της ελληνικής γλώσσας. Όψεις επιστημικής τροπικότητας. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη. σσ. 369-372

Βελούδης, Γ. (2010). *Αντιπαραθέτοντας ανθρώπινη εμπειρία και 'καθολική ποσοτική ένδειξη'*. Στο Από τη σημασιολογία της ελληνικής γλώσσας. Όψεις επιστημικής τροπικότητας. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη. σσ. 373-379

Καλοκαιρινός, Α. 1992. *Επιχείρημα και επαγωγή: Συνέχεια ενός διαλόγου*. Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 12ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης*, σελίδες 377 - 396

Καλοκαιρινός, Α., Καραντζόλα Ε. 1992. *Μα, όμως, αλλά. Όψεις της αντίθεσης στο συνεχή λόγο*. Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 13^{ης} συνάντησης ΑΠΘ pp. 391-407

Κανάκης, Κ. 2007. *Εισαγωγή στην Πραγματολογία*. Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

Καραντζόλα, Ε. 1996. *Το συνδετικό "αν και" και τα σημασιολογικά πεδία της παραχώρησης και της εναντίωσης*. Πρακτικά της 16^{ης} συνάντησης ΑΠΘ σσ. 378-389

Μαμαλούι, Σ., Τρακάδας, Α. 2003. *Γραμματική της Ρωσικής Γλώσσας*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη

Παπαφράγκου, Α. 1998. *Είδη τροπικότητας*. Στο Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 18ης Συνάντησης ΑΠΘ σσ. 414 - 427

Πουλοπούλου, Μ. 1999. *Αντί – Παρά: Εκδοχές της ποιοτικής αντιπαραβολής*. Στο Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 19^{ης} συνάντησης ΑΠΘ σσ. 366-375

Σιδηροπούλου, Μ. 1990. *Αιτία – Υπόθεση / Εναντίωση: παρατηρήσεις για το σημασιολογικό χαρακτήρα των συνδετικών*. Στο Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 10^{ης} συνάντησης ΑΠΘ. σσ. 285-294